

สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ระดับการประเมินคุณภาพ

☐ ดีเยี่ยม

☐ ดีมาก

☒ ดี

☐ ปานกลาง

แนวทางการพัฒนา การกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วม
ของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด
จังหวัดเชียงใหม่

นเรศ วงศ์คม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2554

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

ชื่อเรื่อง

แนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วม

ของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด

จังหวัดเชียงใหม่

โดย

นเรศ วงศ์คม

พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ ศรีเงินวง)
วันที่ ๒๙ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

กรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนา โพธิ์สุวรรณ)
วันที่ ๒๙ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

กรรมการที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์สมชาย องค์กรประเสริฐ)
วันที่ ๒๙ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช ศีตะโกเศศ)
วันที่ ๒๙ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการรับรองแล้ว

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จำเนียร ยศราช)
ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
วันที่ ๓๐ เดือน ๗-๗ พ.ศ. ๒๕๕๕

ชื่อเรื่อง	แนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตร อย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลลวงเหนือ อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่
ชื่อผู้เขียน	นายนเรศ วงศ์คม
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ ศรีเงินยวง

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) บริบทชุมชนและรูปแบบการเกษตร 2) ระบบฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบาย และ 3) เพื่อพัฒนาแนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลลวงเหนือ วิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยกลุ่มเป้าหมายในชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การค้นหาข้อมูลและปัญหาของชุมชน วิเคราะห์และกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของตนเอง และมีส่วนในการกำหนดข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการเกษตรของเทศบาล ผลการวิจัยพบว่าชุมชนลวงเหนือเชื่อว่าบรรพบุรุษสืบเชื้อสายมาจากไทลื้อในสิบสองปันนา มีประวัติสืบได้ถึง พ.ศ. 1932 ในรัชสมัยพระเจ้าแสนเมืองมา ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์ที่ 10 ในพระราชวงศ์มังราย ความภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่มีความเป็นมายาวนานนี้ ส่งผลเกิดสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน แต่หลังจากที่วัฒนธรรมภายนอกเข้ามาในชุมชน ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติในชุมชนได้ลดลง รูปแบบการเกษตรในชุมชนส่วนใหญ่แบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง ดังนี้ 1) ช่วงก่อนการพัฒนา ซึ่งการดำเนินชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ อาชีพหลักเป็นการเกษตรผสมผสานที่เน้นเพื่อการบริโภคในครัวเรือน อาศัยปัจจัยการผลิตที่ต้องลงทุนซื้อหาด้วยเงินน้อย มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันแบบญาติพี่น้อง 2) ช่วงพัฒนา ซึ่งเป็นการเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า โดยอาศัยปัจจัยภายนอกที่ต้องลงทุนด้วยเงินสด แต่เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิต ก่อให้เกิดปัญหานี้สินสุภาพ การเสื่อมถอยของภูมิปัญญาดั้งเดิม ระบบการผลิตที่ไม่สอดคล้องกับปัจจัยพื้นฐานของแต่ละคน ฯลฯ 3) ช่วงแสวงหาทางออก การเกิดขึ้นของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สันทรายเป็นส่วนสำคัญของการแสวงหาทางออก กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สันทรายมีสมาชิกเพียง 35 ครอบครัวจากครัวเรือน 2,484 ครอบครัวของตำบล แต่มีการรวมกลุ่มทำการเกษตรอินทรีย์เพื่อการบริโภคในครัวเรือนแล้วเพื่อขายผลผลิตเป็นอาชีพ จนเป็นกลุ่มที่เข้มแข็ง แกนนำของกลุ่มได้เป็นสมาชิกสภาเทศบาลที่มีสิทธิ์เสียงในการดำเนินการของเทศบาล แนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วม

ร่วมในเทศบาลตำบลวงเหนือ มีขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาฐานข้อมูลกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) ผู้นำกลุ่มเข้าร่วมเป็นผู้นำเทศบาล 3) การจัดเวทีชุมชนที่สนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกและผู้นำเทศบาล 4) ผู้นำเทศบาลปรับแนวทางการกำหนดนโยบายอย่างมีส่วนร่วม และ 5) นำเสนอความต้องการที่เป็นผลจากเวทีชุมชนสู่สภาเทศบาล เพื่อกำหนดนโยบายการเกษตรแบบไม่แยกส่วน ผลในเชิงพัฒนาของงานวิจัยนี้ พบว่ามีผลให้เกษตรกรได้ตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมีต่อสุขภาพของตนเองและผู้บริโภคจนมีการเปลี่ยนพฤติกรรมผู้บริหารเทศบาลได้รับรู้ข้อมูลเชิงลึกจากการร่วมในเวทีและเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกชุมชน ทั้งในส่วนที่ดีและส่วนที่ควรแก้ไข เทศบาลตำบลวงเหนือให้ความสำคัญต่อกิจกรรมด้านการเกษตรและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยเทศบาลอยู่ติดบประมาณของเทศบาลตำบลวงเหนือในปีงบประมาณ พ.ศ. 2553 และ 2554 มีเงินอุดหนุนโครงการด้านการเกษตรและสิ่งแวดล้อมปีละ 140,000 และ 130,000 บาทตามลำดับ ประเด็นปัญหาทั่วไปที่สรุปจากเวทีเพื่อศึกษาบริบทชุมชนมี 3 ประเด็น คือ 1) การเสื่อมถอยของ ภูมิปัญญาดั้งเดิมชุมชน 2) ระบบการผลิตซึ่งเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชน 3) การกำหนดนโยบายด้านการเกษตรแบบไม่มีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนและเทศบาลตำบลวงเหนือจึงควรร่วมกันพิจารณาให้ความสำคัญกับการรักษาอัตลักษณ์ของไทยลื้อ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน เทศบาลตำบลวงเหนือควรส่งเสริมงานวิจัยชาวบ้าน ซึ่งมีกระบวนการให้ชุมชนได้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหาของตนเอง ทั้งสามารถรวมกลุ่มแก้ปัญหาที่นั้น ๆ และควรให้ความสำคัญแก้ปัญหาการเกษตรและสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดงบประมาณสนับสนุนมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

Title	A Guideline for the Development of Participatory Agricultural Policy Planning of Farmers in -Luang Nue Municipality, Doi Saket District, Chiangmai Province
Author	Mr. Nares Wongkom
Degree of	Master of Science in Geosocial Based Sustainable Development
Advisory Committee Chairperson	Associate Professor Dr. Kriangsak Sringermyuang

ABSTRACT

This participatory action research was aimed to explore: 1) the community contextual and agricultural patterns; 2) database system in the policy determination; and 3) development of the approaches on participatory agricultural policy development in Luang Nue Municipality. The target community members participated in all steps of the research: data seeking, alternative determination and analysis for problem solving, and agricultural policy planning of the municipality. Leung Nue community believed that their ancestors were Tai Lue migrated from Sip Song Pun Na, southern china. The settlement of the community was dated back to 1389 in the reign of King San Muang Ma, the 10th in Meng Rai Dynasty of Lan Na Kingdom. The pride of their long history had yielded strength of the community. However, after the intrusion of external culture the strength had declined. The patterns of agriculture in the community could be divided into three periods, i.e., 1) pre-development period; 2) development period; and 3) solution seeking period. In the pre-development period-ways of life strictly related with nature and co-operate among neighbors and families. Major career was subsistent farming with less dependence on external inputs. In the development period-agriculture had been transformed into mono-cropping for markets. But the farmers could not control the price of their products, resulting in debt and health problems as well as the vanishment of local wisdoms. New production systems were not fitted with basic production factors of individuals. In the solution seeking period-the occurrence of San Sai organic farming group was the chief phenomenon in this phase. The group consisted of only 35 members from 2,484 families in the municipality, but the cooperation within the group was very strong. Leaders of the group could

be a member of the municipality council with the right to vote on policy making. Approaches on the participatory agricultural policy development in Luang Nue Municipality consisted of the following steps: 1) development of the organic farming group by villager research process; 2) supporting the group leaders to be leaders of the municipality; 3) creating learning forums for community members and leaders of the Municipality; 4) policy making approach of the municipality council was shifted to the participatory approach; and 5) proposing of the community needs obtained by the community forum to the council. The developing achievements of the research were the awareness of both producers and consumers on the toxicity of chemical agriculture resulting in changes of behaviors, leader attitudes, both positive and negative aspects. Luang Nue Municipality has paid more attention on the activities in agriculture and environment by allocating budgets of 140,000 and 130,000 baht for such activities in 2010 and 2011, respectively. Three general problems were identified in this study: 1) the vanishment of traditional wisdoms; 2) production systems which were basic economy of the community; and 3) policy making on agriculture without community participation. The community and municipality should paid more attention on the conservation of Tai Lue identity which is the basis of community strength. Luang Nue Municipality should promote local wisdom research that providing forums for villagers to learn, analyze, and seek ways for problem solving. The municipality should also pay more attention on the agricultural and environmental problems by providing more budgets.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ ศรีเงินทองประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนา โพธิ์สุวรรณ และ รองศาสตราจารย์ สมชาย องค์ประเสริฐ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ มาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์กฐิน ศรีมงคล ที่ได้กรุณาเป็นประธาน สอบ และขอกราบขอบพระคุณกำนันสุพจน์ กาวิชัย กำนันตำบลหลวงเหนือ คุณบาลเย็น สุนันดา ประธานสภาเทศบาลตำบลหลวงเหนือ อาจารย์ดวงแก้ว สะอาดล้วน นายกเทศบาลตำบลหลวงเหนือ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์พื้นที่ทำการวิจัย ข้อมูลในการวิจัย

ขอขอบพระคุณ คุณสังวร ธรรมวงศ์ คุณเชิด สุนันดา คุณสุภัทรา เทพธรณี คุณกฤตภาส บุญแก้ววุฒิ สมาชิกสภาเทศบาลตำบลหลวงเหนือ คุณสมศักดิ์ บุญยชัย คุณมาลัย มโนวงศ์ คุณอัมพร ปัญญา คุณสิริรัตน์ คำจันทร์ คุณจุรีย์ สุนันดา ในฐานะผู้นำชุมชนและผู้ร่วมวิจัย ที่ได้ร่วมดำเนินการจัดเก็บข้อมูล และร่วมในการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรของ ชุมชนตลอดระยะเวลาการวิจัย

ขอขอบพระคุณแกนนำและเกษตรกรของตำบลหลวงเหนือทุกท่านที่เข้ามามีส่วนร่วมในแนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรของเทศบาลตำบลหลวงเหนือ และดำเนินการตามโครงการตลอดระยะเวลาการวิจัย

ขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่กรุณามอบทุนการทำวิจัย คุณปณิธิ บุญสา คุณวีรพงศ์ สมธิจิตต์ และคุณอังคณา ทาลัดชัย พี่เลี้ยงสำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่เสียสละเวลาในการช่วยเก็บข้อมูลพื้นฐานและจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพี่น้อง และทุกคนในครอบครัวของผู้วิจัยโดยเฉพาะ เด็กหญิงพิมพ์ชนก วงศ์คม ลูกสาว ที่ให้กำลังใจ และสนับสนุนด้านต่าง ๆ และขอบคุณพี่ ๆ เพื่อน ๆ ร่วมรุ่นทุกคนที่แสดงความห่วงใย ช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

นเรศ วงศ์คม

พฤษภาคม 2554

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
สารบัญภาพผนวก	(12)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
สถานที่ดำเนินงานวิจัย	5
ขอบเขตของการทำวิจัย	5
นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ	7
บทที่ 2 การตรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน	9
แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	16
แนวคิดเกษตรกรรมอินทรีย์	20
แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้	21
แนวคิดการถ่ายทอดความรู้	23
หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	25
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	30
กรอบแนวคิดการวิจัย	34
สมมุติฐานในการวิจัย	35
บทที่ 3 วิธีการวิจัยและอุปกรณ์	36
กิจกรรมการศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์ร่วมถึงรูปแบบการทำเกษตร	
ของตำบลหลวงเหนือจากอดีตจนถึงปัจจุบัน	37

กิจกรรมการศึกษาระบบฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบายด้านการเกษตร ของเทศบาลตำบลวงเหนือ	40
กิจกรรมการพัฒนาแนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วน ร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ	42
บทที่ 4 ผลการวิจัย	62
ส่วนที่ 1 บริบทชุมชนและสถานการณ์รวมถึงรูปแบบการทำเกษตรของ เทศบาลตำบลวงเหนือ	62
ส่วนที่ 2 ฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรของเทศบาล ตำบลวงเหนือ	86
ส่วนที่ 3 แนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของ เกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ	95
ส่วนที่ 4 ผลวิจัยในเชิงการพัฒนาของชุมชนในเทศบาลตำบลวงเหนือ	101
บทที่ 5 สรุปและวิจารณ์ผล	107
สรุปผลการวิจัย	107
อภิปรายผลการวิจัย	114
ปัญหาและอุปสรรค	117
ข้อเสนอแนะ	118
บรรณานุกรม	119
ภาคผนวก	124
ภาคผนวก ก ภาพแสดงกระบวนการวิจัย	125
ภาคผนวก ข ประวัติผู้วิจัย	136

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	สรุปการดำเนินกิจกรรมวิจัยโดยละเอียด	46
2	ระยะเวลาในการปลูกพืชของเกษตรกรตำบลลวงเหนือ	71
3	ปฏิทินระบบการผลิตพืชในตำบลลวงเหนือ	72
4	จำนวนประชากรแยกตามเพศและหมู่บ้าน	74
5	ลักษณะการทำการเกษตรของตำบลลวงเหนือ	84
6	ปัญหาของการเกษตรรูปแบบต่าง ๆ	85
7	ข้อมูลการปลูกผักกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สันทราย	89
8	ราคาผักระหว่างปี พ.ศ. 2551 และปี พ.ศ. 2553	90
9	ปัญหาของการเกษตรรูปแบบต่าง ๆ	95
10	โครงการและงบประมาณสนับสนุนการเกษตรอินทรีย์และสิ่งแวดล้อมใน เทศบาลตำบลลวงเหนือ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2553 และ 2554	106

สารบัญภาพ

ภาพ		หน้า
1	ความสัมพันธ์ระหว่างนักพัฒนา นักวิจัย และชาวบ้าน ก่อนและหลังการวิจัย PAR	17
2	กรอบแนวคิดการวิจัย	34
3	แผนที่ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่	66
4	ภาพถ่ายทางอากาศของพื้นที่เทศบาลตำบลหลวงเหนือ	68
5	ภาพขยายของพื้นที่ชุมชน 9 ใน 10 หมู่บ้านของเทศบาลตำบลหลวงเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่ราบได้เชื่อมแม่กวังอุคมธรา พื้นที่ในวงกลมเป็นพื้นที่เริ่มตั้งถิ่นฐาน มีวัดศรีมุงเมืองเป็นศูนย์กลาง	69

สารบัญภาพผนวก

ภาพผนวก	หน้า
1 กิจกรรมวางแผนการดำเนินงานระยะที่ 1	126
2 กิจกรรมสนทนากลุ่มย่อยกับแกนนำเกษตรและผู้นำชุมชน (ชี้แจงเป้าหมายของการวิจัย)	126
3 กิจกรรมประชุมทีมวิจัยเพื่อชี้แจงโครงการวิจัยพร้อมอาจารย์ที่ปรึกษาและพี่เลี้ยง	126
4 กิจกรรมประชุมชี้แจงทำความเข้าใจตัวแทนกลุ่มเกษตร พร้อมเรียนรู้การทำบ่อก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์	127
5 กิจกรรมประชุมทีมวางแผนศึกษารูปแบบการเกษตรพร้อมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหมอดินอาสา	127
6 กิจกรรมประชุมทีมวิจัยสรุปทบทวนการศึกษารับทกลุ่มเกษตร และรูปแบบการเกษตร	127
7 กิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านวังธาร ครั้งที่ 1	127
8 กิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านวังธารครั้งที่ 2 พร้อมเรียนรู้การทำปุ๋ยหมักแบบเติมอากาศ	128
9 กิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านหลวงเหนือ ครั้งที่ 1 พร้อมเรียนรู้การทำปุ๋ยหมักแบบเติมอากาศ	128
10 กิจกรรมประชุมสรุปทบทวนทีมวิจัยและกำหนดทิศทางการทำงาน	128
11 กิจกรรมประชุมทีมวิจัยสรุปทบทวนการศึกษารับทกลุ่มเกษตรและรูปแบบการเกษตร (ต่อเนื่อง)	128
12 กิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านสันทรายครั้งที่ 1	129
13 กิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านช้างน้ำ ครั้งที่ 1 พร้อมเรียนรู้การทำปุ๋ย หมักเติมอากาศ	129
14 กิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านสันทรายครั้งที่ 2	129
15 กิจกรรมประชุมสรุปทบทวนทีมวิจัยการศึกษาศาณการณการเกษตร	130
16 กิจกรรมวางแผนการศึกษาดูงานระยะที่ 1 (แกนนำเกษตรกร)	130
17 กิจกรรมการศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ โครงการหลวงทุ่งหลวง	130
18 กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่ 2	131

ภาพผนวก

หน้า

19	กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่ 3	131
20	กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่ 4	131
21	กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่ 5	132
22	กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่ 5	132
23	กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่ 6	132
24	กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่ 7	133
25	กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่ 8	133
26	กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 2	133
27	กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 3	134
28	กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 6	134
29	กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 4	134
30	กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 5	135
31	กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 7	135
32	กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 8	135

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ชุมชนชนบทไทยในอดีตเป็นชุมชนขนาดเล็ก ประกอบด้วยหลาย ๆ ครัวเรือนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน มีความเป็นญาติมิตรช่วยเหลือกันทำการผลิตและบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ไม่เน้นการผลิตเพื่อขาย พึ่งพาความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ กล่าวคือ ทำน่าน้ำฝนหาอาหารจากท้องไร่ท้องนา ห้วยหนองคลองบึง และจากผืนป่า เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต ส่วนใหญ่ผลิตใช้และหาได้เองในท้องถิ่นของตน อาทิเช่น คราด ไถ แอก พร้า จอบ เสียม ฯลฯ ไม่มีเครื่องจักรกลเข้ามาช่วย ดังนั้นประสิทธิภาพในการผลิตจึงต่ำ และไม่มีผลผลิตส่วนเกินหรือมีก็น้อย แค่นี้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในชุมชน (ภักพัฒน์ ทิพย์ประไพ, 2540: 53 – 54)

หลังจากประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ได้มีการเร่งพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนนไฟฟ้า ระบบประปา ระบบชลประทาน และอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินกิจการทางการค้า เพื่อเป็นสิ่งจูงใจให้นักลงทุนเข้ามาดำเนินกิจการภายในประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจก่อให้เกิดการขยายตัวของการผลิตทางการเกษตรประเภทของการเกษตรเพิ่มขึ้น แรงงานจากภาคเกษตรไหลเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจให้ความสำคัญกับการส่งออกป้อนตลาดเมืองและตลาดโลก ส่งผลให้ระบบทางการเกษตรของชุมชนเปลี่ยนแปลง

ตำบลเป็นหน่วยการปกครองรากฐานของประเทศที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นหน่วยที่ประกอบขึ้นเป็นอำเภอและจังหวัด ซึ่งเป็นราชการบริหารส่วนภูมิภาค และด้วยเหตุที่ตำบลเป็นหน่วยขนาดย่อมที่มีประชากรและทรัพยากรที่มีศักยภาพเพียงพอ จึงได้มีการจัดระเบียบบริหารงานในตำบลให้มีส่วนร่วมในการปกครองและพัฒนาตนเอง การจัดระเบียบบริหารในตำบลได้มีการพัฒนาโดยปรับปรุงโครงสร้างและบทบาทของคณะกรรมการตำบล (กรมการปกครอง, 2542) มาตั้งแต่มีคำสั่งกระทรวงมหาดไทยที่ 222/2499 เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2499 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนตำบล พ.ศ. 2499 บังคับใช้เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2500 และมีการปรับปรุงรูปแบบสภาตำบลแทนคำสั่งกระทรวงมหาดไทยที่ 275/2509 ลงวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2509 และครั้งสุดท้ายได้ปรับปรุงรูปแบบสภาตำบลอีกครั้งตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 326 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2515 โดยยกเลิก พ.ร.บ.ระเบียบบริหารราชการส่วนตำบล พ.ศ. 2499 รวมทั้งคำสั่งกระทรวงมหาดไทย และกำหนดรูปแบบสภาตำบลขึ้นใหม่ เพื่อเป็นกลไกในการบริหารงาน

ในตำบล และใช้มาเป็นเวลานานถึง 20 ปีเศษ ต่อมาการเกิดกระแสเรียกร้องให้รัฐบาลกระจายอำนาจในการปกครองไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ ทุกรูปแบบ ในปี พ.ศ. 2537 ได้มีพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล มีผลทำให้เกิดสภาตำบลที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล จำนวน 6,216 แห่ง สุดท้าย ในปี พ.ศ. 2540 มีการยกฐานะสภาตำบลเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลทั่วทั้งประเทศทั้งสิ้น 6,397 แห่ง (กรมการพัฒนาชุมชน กองพัฒนาสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม, 2538)

สำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลलगเหนือ ได้รับการจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 19 มกราคม 2539 แบ่งออกเป็น 10 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 6,563 คน จำนวนหลังคาเรือน 2,282 ครัวเรือน เนื้อที่ 193 ตารางกิโลเมตร ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ คือประมาณ 85% เป็นภูเขาและป่าไม้ ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำของเขื่อนแม่งวง ซึ่งมีบางพื้นที่เหมาะสำหรับฟื้นฟูเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และอีกประมาณ 15 % ที่ที่ราบลุ่มที่พื้นดินส่วนใหญ่เป็นดินดำเหมาะแก่การเพาะปลูก การประกอบอาชีพของประชากรอาชีพหลักทำนาอาชีพเสริมรับจ้างและได้ยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลलगเหนือเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2551 (แผนแม่บทชุมชน บ้านสันทราย หมู่ที่ 6)

ประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลलगเหนือส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวไทยลื้อ ซึ่งอพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ในอดีตชาวบ้านมีอาชีพทำนาเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย เป็นต้น การผลิตเน้นเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ต่อมาช่วงปี พ.ศ. 2527 ระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มีการผลิตพืชเชิงเดี่ยวจากการส่งเสริมของภาครัฐ เช่น ยาสูบและถั่วเหลือง และการสร้างเขื่อนแม่งวง ทำให้เริ่มมีระบบชลประทานในพื้นที่เกษตรซึ่งแต่เดิมทำนาปี อาศัยน้ำจากระบบเหมืองฝาย จึงเกิดการปรับวิธีการทำนาจากนาปีที่ใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง เป็นนาปรังที่ใช้พันธุ์ กข 21, กข 7 ที่ถูกปรับปรุงพันธุ์เพื่อใช้แทนที่พันธุ์ดั้งเดิม หากชาวนาคนใดทำนาโดยใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองก็จะถูกกตราคาให้ต่ำลงอีกทั้ง ราคาส. เองก็ปล่อยเสนอเงินกู้ผ่านกลุ่มเกษตรกรบนเงื่อนไขของการขายปุ๋ยเคมี จึงทำให้ชาวบ้านตำบลलगเหนือเริ่มเข้าสู่วงจรแห่งหนี้ตั้งแต่นั้นมา ในช่วงนี้เป็นยุคที่รูปแบบการผลิตทางการเกษตรเปลี่ยนแปลงมาเป็นการผลิตแบบหมุนเวียนตลอดปี ส่งผลให้รูปแบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก คือ จากการผลิตแบบพอกินพอใช้ เป็นการผลิตเพื่อการค้า มีการใช้ที่ดินทำการผลิตทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง เกษตรกรทำนาปรัง ฤดูฝนปลูกถั่วเหลือง ฤดูหนาวปลูกยาสูบ และมีพื้นที่บางส่วนแบ่งไว้ปลูกผัก เช่น มะระ แตง บวบ มะเขือ ถั่วฝักยาว ไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน และที่เหลือก็ขาย พัฒนาการของรูปแบบการผลิตทางการเกษตรในยุคนี้ทำให้ระบบความสัมพันธ์ในระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนเปลี่ยนจาก

การเอามือเอารำมาเป็นการจ้างแรงงานแทน และมีการใช้เทคโนโลยีในการผลิตทางการเกษตรซึ่งต้องใช้เงินทุน แรงงาน และพืชผลที่ไม่สามารถควบคุมได้

จากการพัฒนาของรูปแบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนดังที่ได้กล่าวมาจะเห็นว่าการใช้เทคโนโลยี ทุน แรงงาน และถูกกำหนดด้วยความต้องการของตลาดที่มีความสัมพันธ์ซับซ้อน การขยายตัวของทุนนิยมการตลาดเข้าสู่วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนในเทศบาลตำบลวงเหนือ เป็นผลในช่วงปี 2539 เป็นต้นมาตำบลวงเหนือได้พัฒนาการบริหารในรูปแบบขององค์การบริหารส่วนตำบล ก็ได้มีการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรที่ไปสอดคล้องกับระบบตลาดแบบทุนนิยมเน้นการส่งเสริมการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวมีบทบาทสำคัญในการวางนโยบายการเกษตรในลักษณะเงินกู้ มีการส่งเสริมการทำเกษตรโดยการใช้ปุ๋ยเคมีซึ่งเป็นไปตามความต้องการของชุมชน แต่ขณะเดียวกันในช่วงปี 2540 ผลจากการทำเกษตรดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นชุมชนไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องสุขภาพ ที่เป็นผลจากการใช้สารเคมีในการทำเกษตร ปัญหาหนี้สินที่เกิดจากการลงทุนในการทำเกษตร ปัญหาเหล่านี้ถือว่าเป็นเหตุของปัญหาสังคมตามมา

ท่ามกลางปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำเกษตร ทำให้เกษตรกรบางกลุ่มบางชุมชนเริ่มปรับเปลี่ยนการทำเกษตรโดยการเริ่มลดใช้สารเคมี โดยเริ่มการทำเกษตรปลอดสารพิษ และพัฒนาเรื่อยมา จนนำไปสู่การทำเกษตรอินทรีย์ อย่างกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านสันทราย โดยมีต้นแบบการทำเกษตรอินทรีย์ที่เป็นรูปธรรมภายใต้หลักการของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ อย่างเช่นครอบครัวของคุณบาลเย็น สุนันตา ที่มีระบบการบริหารจัดการตั้งแต่ระดับปัจเจกครัวเรือน จนถึงระดับกลุ่มในชุมชนบ้านสันทราย ด้วยความสำเร็จดังกล่าวในช่วงปี 2550 ทางกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านสันทรายได้ดำเนินการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ ผ่านกระบวนการสร้างทางเลือกในการทำเกษตรที่หลากหลายรูปแบบ โดยมีเป้าหมายไปที่การแก้ปัญหาค่าใช้จ่ายในการทำเกษตรและปัญหาด้านสุขภาพ โดยใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเป็นผลให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลวงเหนือกำหนดการทำเกษตรอินทรีย์เป็นวาระตำบลและเปิดตลาดเกษตรปลอดสารในตำบลขึ้นทุกวันจันทร์เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการตลาด ด้วยบทเรียนที่เกิดขึ้นเป็นเพียงการเริ่มต้นในการปรับวิธีการกำหนดนโยบายการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลให้ตรงกับความต้องการของชุมชน ณ ปัจจุบันกลุ่มผู้นำด้านการเกษตรในตำบลวงเหนือหลายคนได้เข้ามาเป็นผู้นำทางการเมืองในฐานะของสมาชิกสภาเทศบาลตำบล หลังจากยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเทศบาลตำบล เช่น คุณบาลเย็น สุนันตา เกษตรกรกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านสันทราย ที่เป็นจุดเริ่มของการปรับเปลี่ยนการทำเกษตร และตัวแทนเกษตรกรจากบ้านตลาดใหม่ บ้านเมืองวะบ้านหลวงเหนือ หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 เป็นต้น

ด้วยปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงเป็นที่น่าสนใจว่าแนวทางที่จะกำหนดนโยบายการเกษตรโดยสร้างเงื่อนไขให้เกิดการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในแต่ละชุมชนที่อยู่ระหว่างการสร้างทางเลือกการทำเกษตรภายใต้รูปแบบที่หลากหลาย ผ่านการพัฒนาต่อเนื่องจากการทำงานร่วมระหว่างกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านสันทรายที่อยู่ระหว่างการค้นหารูปแบบการขยายผลเรื่องเกษตรอินทรีย์ และการกำหนดวาระการทำเกษตรอินทรีย์ในระดับเทศบาลตำบลที่ได้ดำเนินการไปแล้วในระดับหนึ่ง ดังนั้นผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และประชุมร่วมกับชาวบ้านในชุมชน มีความเห็นร่วมกันว่าต้องการพัฒนาแนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตร โดยเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในพื้นที่ ผ่านการรวบรวมฐานข้อมูลการทำเกษตร รวมไปถึงการเรียนรู้รูปแบบการทำเกษตรที่หลากหลายในพื้นที่ ฉะนั้นงานวิจัยฉบับนี้ทางเทศบาลตำบลลวงเหนือจะได้ทราบถึงบทบาทของเทศบาลต่อนโยบายการพัฒนาการเกษตรและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับบทบาทของเทศบาลตำบลลวงเหนือรวมถึงปัญหาอุปสรรคของเทศบาลตำบลในการพัฒนาแนวทางการกำหนดนโยบายการเกษตรและ สามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมการผลิตที่เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรม ชุมชน และค่านิยมงานวิจัยเดิมที่มีอยู่ในชุมชน เรื่องกระบวนการและรูปแบบการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นในตำบลลวงเหนือ อำเภอค้อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนจะเห็นว่าชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรอย่างไร และระบบความสัมพันธ์ของชุมชนมีผลเกี่ยวข้องกับแนวทางการกำหนดนโยบายการเกษตรของเทศบาลตำบลลวงเหนืออย่างมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์รวมถึงรูปแบบการทำเกษตรของตำบลลวงเหนือจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาระบบฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรของเทศบาลตำบลลวงเหนือ
3. เพื่อพัฒนาแนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลลวงเหนือ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้คาดว่าเกษตรกร นักพัฒนา ผู้นำในชุมชน/แกนนำ เทศบาล ตำบลลงเหนือ ตลอดจนหน่วยงานที่เข้าร่วมส่งเสริม ในตำบล สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน เรื่อง แนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายการเกษตรของเทศบาล ตำบลลงเหนืออย่างมีส่วนร่วม โดยการถอดบทเรียนร่วมกับกลุ่มสมาชิก นักส่งเสริมการเกษตร และทีมนักวิจัยอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้กับกลุ่มเกษตรกรแบบต่าง ๆ เป็นแนวทางการเปลี่ยนแนวคิดการทำการเกษตรนำไปสู่การพึ่งพาตนเองอย่างเหมาะสมที่สุดตามภูมิสังคมของชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ได้ความรู้ และสถานการณ์การทำเกษตรภายใต้รูปแบบที่หลากหลายของแต่ละชุมชนในเทศบาลตำบลลงเหนือ
2. ได้ชุดความรู้เชิงกระบวนการด้านระบบฐานข้อมูลการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลลงเหนือ โดยเริ่มจากระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่มองค์กร ชุมชน จนถึงระดับเครือข่ายระหว่างชุมชนและภายนอกชุมชน
3. ได้ชุดความรู้ที่เป็นเนื้อหาที่สามารถนำไปสู่การขยายผลกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ในการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรทั้งในระดับองค์กรบริหารส่วนตำบลและเทศบาล โดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร

สถานที่ดำเนินงานวิจัย

ตำบลลงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตของการทำวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยแบบ PAR มาเป็นเครื่องมือวิจัยได้กำหนดขอบเขตการทำวิจัยไว้ ดังนี้

ขอบเขตเชิงพื้นที่

ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

1. บ้านป่าสักงาม หมู่ที่ 1 ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
2. บ้านตลาดใหม่ หมู่ที่ 2 ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
3. บ้านเมืองวะ หมู่ที่ 3 ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
4. บ้านวงเหนือ หมู่ที่ 4 ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
5. บ้านวงเหนือ หมู่ที่ 5 ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
6. บ้านสันทราย หมู่ที่ 6 ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
7. บ้านช้างน้ำ หมู่ที่ 7 ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
8. บ้านวังธาร หมู่ที่ 8 ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
9. บ้านใหม่คลองชลประทาน หมู่ที่ 9 ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
10. บ้านทุ่งกอลาน หมู่ที่ 10 ตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตเชิงเนื้อหา

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเรื่อง แนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ เป็นการค้นหาแนวทางพัฒนาการในการทำเกษตร ปักจ้ย เจื่อนใจในการทำเกษตร เกษตรกรมีการเรียนรู้จากเกษตรกรตัวอย่างที่ประสบผลสำเร็จในการเกษตรแบบต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนว่าการเกษตร แบบไหนเป็นรูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชนในยุคปัจจุบันมากที่สุด นำไปสู่การกำหนดเป็นนโยบายของเทศบาลในการพัฒนา ปรับใช้ และทางเลือกให้เกิดความยั่งยืนที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรแต่ละชุมชนต่อไป

ขอบเขตประชากร

เกษตรกรที่ทำการเกษตรตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไปในรูปแบบต่าง ๆ ของตำบลวงเหนือ 4 รูปแบบ รูปแบบละ 1 คน ทั้งหมด 10 หมู่บ้าน รวมทั้งสิ้นจำนวน 40 คน

ขอบเขตระยะเวลา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้เวลาทำการศึกษาดังแต่เดือนมกราคม 2552 ถึง ธันวาคม 2552 รวมระยะเวลา 12 เดือน

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

เพื่อให้งานวิจัยฉบับนี้มีขอบเขตที่ชัดเจนและมีความเข้าใจที่ถูกต้องในความหมายของศัพท์ที่ใช้จึงกำหนดความหมายเฉพาะไว้ดังนี้

แนวทาง หมายถึง รูปแบบหรือทางเลือกที่มีให้เลือกอยู่หลายทาง
การพัฒนา หมายถึง การทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีขึ้นกว่าสิ่งเดิม
การกำหนด หมายถึง การช่วยกันหาความเหมาะสมที่สุดของภารกิจนั้นแล้วจึงช่วยกันกำหนด
นโยบาย หมายถึง แผนหรือโครงการต่าง ๆ ของเทศบาลตำบล
การเกษตร หมายถึง กิจกรรมเพาะปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เพื่อให้ได้ผลผลิตเป็นปัจจัยในการดำรงชีพ
การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่คนหลาย ๆ คนร่วมกันทำ
เกษตรกร หมายถึง คนที่ทำอาชีพด้วยการปลูกพืช หรือการเลี้ยงสัตว์แบบต่าง ๆ
เทศบาลตำบล หมายถึง อบต. ที่เปลี่ยนไปเป็นเทศบาลตำบลตามเงื่อนไขของรัฐบาล

รูปแบบการผลิตทางการเกษตร หมายถึง ลักษณะการทำการเกษตรที่มีการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ หรือการปลูกพืชควบคู่ไปกับการเลี้ยงสัตว์ โดยมีเป้าหมายการผลิตที่ชัดเจน เช่น เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ หรือการผลิตเพื่อการค้า เป็นต้น

การผลิตเพื่อยังชีพหรือการผลิตแบบดั้งเดิม หมายถึง การผลิตขั้นพื้นฐานเพื่อการดำรงชีพ ในที่นี้หมายถึงการเกษตรที่มีเป้าหมายเพื่อการบริโภคให้เพียงพอภายในครอบครัว โดยใช้ปัจจัยการผลิตตามศักยภาพเป็นหลัก

การผลิตเพื่อการค้าหรือเพื่อขาย หมายถึง การทำการเกษตรที่มีเป้าหมายเพื่อขายเป็นรายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว โดยใช้ปัจจัยการผลิตทั้งของครอบครัวและแหล่งทุนจากภายนอก

พัฒนาการของรูปแบบการผลิต หมายถึง ลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรตำบลลงเหนือ จากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า

เงื่อนไขที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการผลิต หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตของเกษตรกรตำบลวงเหนือ เช่น การเรียนรู้การศึกษา ผู้นำ เทคโนโลยี สาธารณูปโภค และทุนสนับสนุนการผลิตจากหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ฯลฯ

เกษตรอินทรีย์ หมายถึง การเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมีสังเคราะห์ สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และฮอร์โมนกระตุ้นการเจริญเติบโตของพืช อาศัยหลักการบำรุงดิน โดยการปลูกพืชหมุนเวียน เศษซากพืช ซากสัตว์ มูลสัตว์ พืชตระกูลถั่ว ปุ๋ยพืชสด รวมทั้งการใช้สารสกัดจากสมุนไพรธรรมชาติ

เกษตรเคมี หมายถึง ระบบการผลิตที่เน้นการผลิตเพื่อการค้า โดยการอาศัยปัจจัยภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช วัชพืช เน้นการผลิตพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เป็นระบบการเกษตรที่อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นระบบการเกษตรที่ใช้พลังงานสูงจากเครื่องจักรกล เป็นระบบที่รัฐเข้ามามีบทบาทสูงในการกำหนดพืชที่ปลูกและราคาของผลิตผล ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม มีอันตรายต่อสุขภาพผู้บริโภคและความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตในไร่นา

ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม หมายถึง การรู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด ให้เกิดการสูญเสียให้น้อยที่สุด และมีการดูแลรักษาให้เกิดประโยชน์ที่ยาวนาน เพื่อการมีอนาคตต่อไป

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนา การกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลลวงเหนือ อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสาร และแนวคิดที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

1. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน
2. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
3. แนวคิดเกษตรกรรมอินทรีย์
4. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้
5. แนวคิดการถ่ายทอดความรู้
6. หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นในชุมชนมีการปฏิบัติในหมู่เกษตรกร โดยการมีส่วนร่วมนั้นเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ หลายรูปแบบ วิธีการและหลายวัตถุประสงค์ เห็นได้จากการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาครอบครัว กลุ่ม ตะแควบ้านชุมชนหมู่บ้านตลอดจนสังคม เช่น ประเพณีสงกรานต์ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นคำที่ไม่อาจกำหนดนิยามความหมายเดียวที่ครอบคลุมได้ เพราะความหมายของการมีส่วนร่วมอาจแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ หรือแม้แต่ประเทศเดียวกันก็ตาม การนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนควรมีลักษณะจำกันเฉพาะ ในระบบเศรษฐกิจสังคมและการเมืองหนึ่ง ๆ เท่านั้น

ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน

ประธานาธิบดี จูเลียส เค เนยเรเร (Julius K. Nyerere) (อ้างใน อุ่นตา นพคุณ, 2528: 104) แห่งประเทศแทนซาเนียที่ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า “เป็นกระบวนการที่มนุษย์สามารถจะทำการเปลี่ยนแปลง และควบคุมสภาพแวดล้อมของตน ทั้งนี้

เพราะประชาชนนั้นไม่ใช่วัสดุหรือสิ่งที่จะถูกกระทำการ เขาไม่ใช่ผู้ที่จะถูกพัฒนาหรือถูกผู้อื่นสั่งสอนได้ ประชาชนเองเท่านั้นที่จะพัฒนาและเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดไตร่ตรอง หาทางเลือก การแก้ปัญหาและการลงมือกระทำการเอง เป้าหมายของกระบวนการนี้ คือการปลดปล่อยตัวเองจากข้อจำกัดต่าง ๆ และเพิ่มทักษะตนเองในการควบคุมสภาพแวดล้อม”

โคเฮน และ อัสซอฟ ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปแล้วหมายถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงาน มีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ และการประเมินผลในกิจกรรมการพัฒนาด้วย (กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน, 2529)

รูดอล์ฟ สตาเฟนฮาเกน (Rudolph Stavenhagen) (อ้างใน ปรัชญา เวสารัชช์, 2528: 3) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ในแง่ของพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมว่าเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น โดยกลุ่มสังคมที่มีฐานะต่ำสามารถแสดงความต้องการ หรือเสนอข้อเรียกร้องเพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมของกลุ่มเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์บางประการทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมือง

อู๋ตนา นพคุณ (2528: 103 – 105) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับรูปธรรม หมายถึง “การที่ชาวบ้านได้ให้แรงงาน เวลา วัสดุ ในการพัฒนาชุมชน” ส่วนความหมายในระดับนามธรรมนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องของ การชี้นำตนเอง (self direction) มโนภาพแห่งตน (self concept) ความอิสระในการกำหนดวิถีชีวิตแห่งตน (self determination or autonomy) และความรู้สึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม (commitment and responsibility)

อติณ รพีพัฒน์ (2527: 320) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือการที่ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจปัญหา เป็นผู้ที่ทำทุกอย่าง ไม่ใช่หน่วยงานภายนอกกำหนดไปแล้วให้ประชาชนมาร่วมในเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะตัดสินใจตนเอง

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528: 3 – 4) ได้ขยายความการมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมประเด็น ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมการสร้างโอกาส ที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและสังคมได้ร่วมกิจกรรมซึ่งนำไปสู่และมีอิทธิพล ต่อกระบวนการพัฒนาและเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2. การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าเกี่ยวข้องโดยสมัครใจ และเป็นประชาธิปไตยในกรณีต่อไปนี้

- 2.1 การเอื้อให้เกิดความพยายามพัฒนา

- 2.2 การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2.3 การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย กำหนดนโยบาย การวางแผนและการดำเนินการ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ ไม่ว่าจะระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติ จะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับผลประโยชน์ที่ได้

4. ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจผิดแผกแตกต่างกันไป ตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบาย และโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

ยูวันน์ วูฒเมธิ (2526: 4) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวคิดทางพุทธศาสตร์ที่จะทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกในตัวเอง ความเชื่อมั่นในตัวเอง จากการได้ร่วมกันคิดริเริ่มตัดสินใจปฏิบัติการร่วมกัน รับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเองทั้งสร้างความรู้สึกรับเป็นเจ้าของในการดำเนินงาน ซึ่งจะนำไปสู่ความสามารถ และประสิทธิภาพการปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตย โดยยึดถือปรัชญาทางการพัฒนาชุมชนที่ว่า “มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาส ที่เอื้ออำนวย”

จากที่กล่าวมา การพิจารณาการมีส่วนร่วมเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการนำไปสู่การพัฒนาอีกทั้งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่ขาดไม่ได้ ในการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนา เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในตัวเอง จากการปลดปล่อยประชาชนให้หลุดพ้นการเป็นผู้รับผลการพัฒนาให้กลายเป็นผู้กระทำในกระบวนการเปลี่ยนแปลง โดยการแสดงออกซึ่งเสรีภาพของประชาชนในการควบคุมชะตาชีวิตของตนเอง ซึ่งมีใช้การกำหนดจากบุคคลภายนอก แล้วให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากแต่ทุกอย่างประชาชนจะต้องคิดค้นขึ้นมาเอง สามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน ถูกตีความหมายไปในลักษณะที่เน้นการให้ประชาชนมีโอกาสเป็นผู้กำหนดการตัดสินใจคิดค้นปัญหาและดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ ของการพัฒนา คือการที่ประชาชนได้เพิ่มศักยภาพในการควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่าง ๆ ในสังคมรวมถึงการใช้การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมด้วยตนเอง

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

ได้มีผู้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

แมกซ์ โลว์เดอร์มิลค์ และ ดับบลิวโรเบิร์ต โลโทส (Lowdermilk and Laitos) (อ้างใน โอวาท สุทธนารักษ์, 2531: 24) ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 7 ขั้นตอน คือ

1. การสำรวจขั้นตอน (preliminary reconnaissance)
2. การศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา (priority problem identification studies)
3. การแสวงหาแนวทางแก้ไข (search for solutions)
4. การกำหนดแนวทางแก้ปัญห (assessment for solutions)
5. การปฏิบัติงานโครงการ (project implementation)
6. การประเมินผลโครงการ (formal project evaluation)
7. การพิจารณาทบทวนโครงการหรือดำเนินโครงการให้บรรลุผล (project reconsideration of completion)

Clhen & Uphoff (อ้างใน โอวาท สุทธนารักษ์, 2531: 24) ได้เสนอองค์ประกอบ การมีส่วนร่วมของประชาชน ควรประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (implementation) อาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วม โดยการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร การร่วมมือ และทั้งการเข้าร่วมแรงร่วมใจ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ทางด้านส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) เป็นการเข้าร่วมในการควบคุม และตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด

อดิน รพีพัฒน์ (2527: 101) และเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526: 148 – 150) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

จากแนวคิดและขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่จะไม่แตกต่างกันมากนัก จะแตกต่างกันบ้างในส่วนรายละเอียดแยกย่อย โดย โคะเฮน และอัทซอพฟ์ ให้ความสำคัญของการรับผลประโยชน์หรือผลเสียของการพัฒนา ในขณะที่ อคิน และเจมส์คัต ได้เน้นมากที่การค้นคว้าหาปัญหาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหา

สำหรับการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหา
3. การมีส่วนร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรม
4. การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์
5. การมีส่วนร่วมประเมินผลงานกิจกรรม

รูปแบบของการมีส่วนร่วม

การพิจารณาการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดของ แมไซฮัส สไตเฟล (Matthias Stiefel) และ แอนดรูว์ เพียร์ส (Andrew Pearce) ได้เสนอการมีส่วนร่วม 5 มิติ คือ (ปรัชญา เวสารัชช์, 2528: 5 – 7)

1. การมีส่วนร่วมเป็นการประจันหน้า โดยถือว่าการมีส่วนร่วมสะท้อนลักษณะการแจกแจงแบ่งสรรอำนาจ ในการตัดสินใจที่ผิดแผกไปจากเดิม จึงอาจมองได้ว่าเป็นการประจันหน้าระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มสังคม กลุ่มชนชั้นต่าง ๆ เป็นการปะทะกัน (confrontation) ระหว่างผลประโยชน์ของชาวชนบท กับผลประโยชน์ของคนในเมือง
2. การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของกลุ่มและขบวนการในการเข้าร่วม มิตินี้พิจารณาการมีส่วนร่วมจากการวิเคราะห์โครงสร้าง วิธิดำเนินการ ตลอดจนสภาพแวดล้อมของกลุ่ม และขบวนการที่เกี่ยวข้องในการเข้าร่วม
3. การมีส่วนร่วมเป็นประสบการณ์เฉพาะบุคคล ตามนิยามทั่วไป การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของพฤติกรรมกลุ่ม แต่ขณะเดียวกันการตัดสินใจเข้าร่วมกับกลุ่มเป็นการตัดสินใจเฉพาะบุคคล
4. การมีส่วนร่วมเป็นโครงการ (programme or project) ในวงราชการและองค์การระหว่างประเทศ การมีส่วนร่วมของประชาชนมักหมายถึง โครงการซึ่งถูกกำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเฉพาะด้านและเป็นโครงการที่มุ่งให้ผู้ได้รับประโยชน์มีส่วนร่วมด้วยบาง

ระดับ การพิจารณามีส่วนร่วมจากมติของโครงการนี้ อาศัยข้อสมมุติที่ว่าถึงแม้โครงการจะถูกกำหนดขึ้นจากแหล่งใดก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดจากเบื้องบน แต่ก็เชื่อว่าถ้ากลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมแล้วโครงการจะเกิดผล และการเข้าร่วมของกลุ่มเป้าหมายย่อมเกิดขึ้นได้ถ้าใช้วิธีการเข้าถึงปัญหาที่ถูกต้อง

5. การมีส่วนร่วมเป็นนโยบาย ตามความหมายกว้าง เราอาจมองประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นเรื่องเดียวกันกับประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันแทบไม่มีรัฐบาลใดกล้าคัดค้านหลักการประชาธิปไตย ในแง่นี้ การมีส่วนร่วมเป็นแกนกลางของนโยบายรัฐบาล แต่ในทางปฏิบัติ ผู้นำหรือผู้ปฏิบัติเองอาจมิได้ดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย ทั้งนี้ด้วยเหตุผลจากความกลัวหรือความไม่เชื่อว่าจะเกิดผล แต่มีรัฐบาลพยายามระดมความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของมวลชนให้สนับสนุนรัฐบาล จึงเน้นการมีส่วนร่วมในนโยบายของรัฐ

ที่ประชุม The Ad Hoc Group of Experts (บัจอร ฤทธิภักดี, 2528: 16 – 18) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้น 3 สถานะ คือ

1. การมีส่วนร่วมโดยความสมัครใจ (spontaneity) เกิดขึ้นเองโดยมิได้มีการแทรกแซง เป็นลักษณะการร่วมซึ่งผู้ร่วมเต็มใจ เกิดจากระดับฐานล่างมิได้มีการสนับสนุนจากภายนอก

2. การมีส่วนร่วมโดยการชักจูง (inducement) โดยมีการสนับสนุนให้อำนาจและเห็นชอบเป็นทางการ

3. การมีส่วนร่วมโดยถูกบังคับ (Coercion) มีลักษณะขู่เข็ญให้เข้าร่วมระดับของการมีส่วนร่วม 3 ระดับ คือ

1. แบบปรากฏตัวเข้าร่วม (presence) หมายถึง การเข้าร่วมของบุคคลในโครงการที่หน่วยงานองค์การจัดขึ้น ผู้ที่เข้าร่วมโครงการไม่มีส่วนร่วมหรือควบคุมโครงการนั้น ๆ

2. แบบมีส่วนร่วม (involvement) หมายถึง การที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในโครงการ อาจเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม ในกิจกรรมที่สนองต่อความต้องการของตน

3. แบบควบคุม (control) หมายถึง การมีส่วนร่วมในระดับที่บุคคลหรือกลุ่มสามารถควบคุมกระบวนการได้ทั้งหมด เช่น เป้าหมาย เนื้อหา วิธีการ ผลกระทบที่เกิดขึ้น ในระดับนี้จะเน้นบุคคลที่เข้ามีส่วนร่วม และมีส่วนควบคุมด้วยตัวเอง

ถึงแม้การมีส่วนร่วมอาจเกิดขึ้นได้ 3 ลักษณะ แต่ในระยะยาวนั้นการมีส่วนร่วมโดยบังคับและขาดการสนับสนุนจากประชาชนจะก่อผลเสียหาย และบั่นทอนความสนใจของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนา ฉะนั้นการมีส่วนร่วมในงานการศึกษาและการพัฒนา บุคคลในชุมชนจะต้องเข้ามามีบทบาทด้วยความสมัครใจในทุกขั้นตอน มิได้ถูกบังคับหรือชักจูง เริ่มตั้งแต่

การวิเคราะห์ปัญหา และสาเหตุปัญหาในชุมชนร่วมกัน การหาแนวทางวางแผนแก้ไขปัญหา ร่วมลงมือปฏิบัติกิจกรรม รับผลประโยชน์ตลอดจนกระทั่งติดตามประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน

ยุทธวิธีการมีส่วนร่วม

การพัฒนาชนบทที่มีประสิทธิภาพ ลักษณะที่มีรากฐานจากประชาชน ชาวบ้านในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการแสดงออกซึ่งปัญหา และความต้องการที่แท้จริง จากบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองเท่าเทียมกัน มีปัญหาร่วมกันจะสามารถรวมเป็นกลุ่มขนาดเล็ก มีสมาชิกระหว่างยี่สิบถึงสี่สิบคน สมาชิกแต่ละคนจะมีโอกาสพูด และมีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องทุกเรื่องของกลุ่มโดยวิธีการปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการถึงปัญหาค้าง ๆ และวางแผนแก้ไขปัญหาในเรื่องเล็ก ๆ ให้สำเร็จไปเรื่อย ๆ ด้วยกิจกรรมใหม่ต่อไปในรูปของการเรียนรู้โดยการกระทำ เปิดโอกาสให้สมาชิกที่มีความรู้ความสามารถในกิจกรรมแต่ละอย่าง ผลัดกันเข้ามาทำหน้าที่เป็นกรรมการและสมาชิกทุกคนมีอำนาจในการตัดสินใจ มีสิทธิ มีเสียงเกี่ยวกับเรื่องราวของทุกคน (ไฮม และคณะ, 2524: 64 – 65)

การริเริ่มก่อตั้งกลุ่ม ควรมีขนาดเล็ก สมาชิกระหว่าง 15 – 35 คน สมาชิกคิดกำหนดโครงสร้างของกลุ่มขึ้นเอง ตามสภาพความจำเป็นในสถานการณ์ของชุมชน จากสนทนาพูดคุยหรือเสนออภิปรายปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระดับเสมอภาค เพื่อจะได้เป็นดังโครงสร้างที่ควรมีและเข้าใจถึงปัญหาที่ต้องดำเนินการแก้ไข ด้วยการชักกลุ่มเพื่อสร้างให้เกิดองค์กรเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2533: 82 – 83) อาจเรียกกลุ่มเหล่านี้ว่าเป็นแบบหลวม ๆ ในรูปแบบที่มี “แกนกลางและวงรอบนอก” ผู้มีความสนใจจะเป็นแกนกลางประมาณ 10 คน กลุ่มคนเหล่านี้จะปรึกษาหารือกันอยู่เสมอถึงปัญหาค้าง ๆ แนวทางวิธีการแก้ปัญหาลดจนริเริ่มกิจกรรม และเผยแพร่ความคิด ส่วนคนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผู้อยู่ในวงรอบนอกคือผู้ที่สนใจกิจกรรม อยากรับรู้แนวคิดในการแก้ปัญหา จะร่วมในการปรึกษาซักถามและร่วมกิจกรรมด้วย แต่ก็ได้เป็นผู้ที่ริเริ่มกิจกรรมและไม่ได้เป็นผู้นำในการทำกิจกรรม จำนวนคนในกลุ่มที่เป็นแกนกลางอาจเปลี่ยนแปลงได้ จำนวนจะเพิ่มขึ้น เมื่อผู้ที่อยู่วงรอบนอกเกิดความสนใจมากขึ้น และเข้าร่วมในการประชุมปรึกษาหารือเสมอจำนวนคนในกลุ่มที่เป็นแกนกลาง อาจลดลงได้ ถ้าหากมีผู้ใดเบื่อกที่จะร่วมวงปรึกษาหารือ จำนวนคนที่อยู่ในวงรอบนอกก็อาจเพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ ขึ้นอยู่กับว่ากิจกรรมที่กลุ่มทำนั้น เป็นสิ่งที่เขาต้องการหรือไม่ (อคิน รพีพัฒน์, 2527: 51)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเป็นผู้ตัดสินใจด้วยตนเอง จากสภาพที่เป็นจริงของชุมชน มีองค์ประกอบสำคัญ คือ (ไฮม และคณะ, 2524: 133 – 139)

1. การวิเคราะห์ชุมชน ประกอบด้วย การกำหนดสาเหตุปัญหา ความต้องการวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกันของบุคคลในชุมชน ด้วยการวิเคราะห์สถานการณ์บนรากฐานของความคิดและปัญหาความต้องการของชาวบ้าน จากการสนทนาภายในกลุ่มขนาดเล็กชาวบ้านจะค่อย ๆ สร้างศักยภาพของตนเอง
2. กิจกรรม การที่จะทำกิจกรรมอะไร เมื่อไหร่และอย่างไร ขึ้นอยู่กับการพิจารณาตัดสินใจร่วมกันจากความต้องการของชาวบ้านในชุมชน
3. การรวมกลุ่มขนาดเล็ก ชาวบ้านที่มีความต้องการเหมือนกัน รวมกันเป็นกลุ่มธรรมชาติ สร้างอำนาจต่อรองทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR) เป็นวิธีการเรียนรู้จากปรากฏการณ์ด้วยประสบการณ์ของชาวบ้าน ทั้งการให้ข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ตามสภาพความเป็นจริงของชุมชน ในปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนา เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา ด้วยชาวบ้านเป็นทั้งผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัย เป้าหมายอยู่ที่การทำวิจัยเพื่อให้เกิดปฏิบัติการภายในชุมชน ชาวบ้านต้องมีส่วนสำคัญในการกำหนดปัญหาด้วยตัวเองกระบวนการวิจัย จะทำในลักษณะแลกเปลี่ยนความเห็น ระหว่างชาวบ้าน นักพัฒนา และผู้วิจัย (สุภางค์ จันทรวณิช, 2534: 67) ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ของการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติ ตั้งอยู่ในหลักการ 3 ประการ คือ ความเป็นอิสระ (independence) ความเสมอภาค (equality) และความร่วมมือ (cooperation)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพในภาคสนาม มีลักษณะสำคัญ ดังนี้ (ซูเกียร์ดิ ลิสุวรรณ, 2531: 45 – 46)

1. เน้นการศึกษาชุมชน โดยมองคนในฐานะสมาชิกของชุมชน และพฤติกรรมของคนจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง
2. เน้นการสังเกตและการสัมภาษณ์ รวมทั้งการใช้ชีวิตในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะเรื่องอย่างละเอียดลึกซึ้ง
3. เน้นการใช้เวลาที่ยาวนานในการเก็บข้อมูล เพื่อให้สามารถแน่ใจว่า นักวิจัยและชาวบ้านเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างถูกต้อง ไม่คลาดเคลื่อน

4. เน้นการให้ความสำคัญกับข้อมูล และความคิดของชาวบ้าน การเก็บข้อมูล เป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสาร แบบการสื่อสารสองทาง
5. เน้นการหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยประชาชนมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ ปัญหาชุมชน และศึกษาว่าทรัพยากรในท้องถิ่นมีอะไรบ้างที่จะนำไปสู่การแก้ไข
6. เน้นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการเพื่อนำไปปฏิบัติ
7. เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ปัญหา และสามารถทำต่อไป ได้หลังจากนักวิจัยออกจากพื้นที่แล้ว

ในกระบวนการวิจัยแบบ PAR ผู้วิจัยถือว่าชาวบ้านเป็นผู้รู้ดีเท่า ๆ กับนักวิจัยหรือนักพัฒนาข้อมูลที่ได้จากการวิจัย เป็นสิ่งที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทุกขั้นตอนของกิจกรรม โดยดำเนินการในลักษณะ การแลกเปลี่ยนความเห็นที่มีบทบาทเท่าเทียมกัน เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ ของบุคคล 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวบ้านซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชน นักวิจัยซึ่งเป็นตัวแทนด้านวิชาการ ที่สนใจประเด็นหรือปัญหานั้น ๆ นักพัฒนา ซึ่งเป็นตัวแทนของฝ่ายรัฐบาลหรือองค์กรเอกชน (สุภางค์ จันทรวานิช, 2534: 69)

ภาพ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างนักพัฒนา นักวิจัย และชาวบ้าน ก่อนและหลังการวิจัย PAR
ที่มา: สุภางค์ จันทรวานิช (2534)

จากภาพดังกล่าว วงกลมแต่ละวง คือโลกทัศน์หรือวิธีมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่ม ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โลกทัศน์ของแต่ละฝ่ายแตกต่างกันไป ตามกรอบความคิดที่ตนยึดถือ หลังจากที่ได้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว คนทั้งสามกลุ่มจะมี “โลกทัศน์ร่วม” และความเข้าใจกันในเรื่องของการพัฒนา เป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จในการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจที่ได้จากการวิจัย จะเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพ

บทบาทของผู้ทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. การเรียนรู้ร่วมกัน เป็นช่วงแรกของการทำงาน เป็นการพบปะปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลต่อกัน นับเป็นการเริ่มเปิดพรมแดนแห่งมิตรภาพ
2. การสร้างเงื่อนไขการเรียนรู้ ทั้งฝ่ายชาวบ้าน ฝ่ายนักพัฒนา และนักวิจัย เริ่มสร้างเงื่อนไขการเรียนรู้ ให้เกิดกับฝ่ายตรงข้าม เช่น นักพัฒนาอาจสร้างโดยการฝึกอบรม ประชุม การดูงาน ทางชาวบ้านอาจจะสร้างโดยการตั้งวงนิทราให้ข้าวลือ เป็นการทดสอบจิตใจระหว่างกัน
3. การจำแนกบทบาทในสองขั้นตอนเบื้องต้น ต่างก็วิเคราะห์บทบาทของแต่ละฝ่ายตลอดเวลา ในขั้นตอนนี้ การจำแนกบทบาทจะเริ่มมีความชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ใครมีลักษณะคุณสมบัติอย่างไรมีความถนัดด้านใด
4. ขึ้นเห็นคุณค่า แต่ละฝ่ายเริ่มเห็นคุณค่า ความหมายของกันและกัน เริ่มที่จะหาแนวทางร่วมกันต่อไป
5. ขึ้นจัดกิจกรรม แต่ละฝ่ายกำหนดกิจกรรมทำงานร่วมกัน และดำเนินการจัดกิจกรรมให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน
6. ขึ้นเผยแพร่ และขยายความร่วมมือ เป็นการสรุปบทเรียนการทำงานจากในหมู่บ้านแล้วเผยแพร่ไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียง และก็เริ่มต้นจากบทบาทแรกในหมู่บ้านต่อไปอีก

การศึกษาชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) หลักการที่สำคัญที่สุดของการศึกษาชุมชน หรือกลุ่มเป้าหมายโดยวิธีนี้ คือ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในกระบวนการศึกษา ผู้วิจัยจะสอดแทรกหรือชักจูงให้น้อยที่สุด ปลอ่ยให้ชาวบ้านที่ร่วมกิจกรรมได้อภิปรายแสดงความคิดเห็นเต็มที่ การศึกษาชุมชนโดยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กลุ่มเป้าหมายแต่ละครั้ง 5 – 8 คน ถ้ากลุ่มเป้าหมายมีจำนวนมากเกินไป จะทำให้สับสนและควบคุมประเด็นยาก แต่ถ้ากลุ่มเป้าหมายมีจำนวนน้อยเกินไป ก็จะทำให้ขาดการยืนยันและตรวจสอบข้อมูลจากกันและกัน (ไฮม และคณะ, 2524: 126)

ขั้นตอนการทำกิจกรรม PAR

1. การกำหนดประเด็นที่ต้องการจะศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษาไว้ก่อนทำกิจกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการตั้งคำถามขณะทำกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย

2. ขั้นลงมือปฏิบัติกิจกรรม ในขั้นตอนนี้ต้องมีการสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมายก่อนโดยวิธีการแนะนำตัวหรือวิธีการอื่น ตามความเหมาะสม แล้วจึงเชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรม เริ่มสนทนาถึงลักษณะการตั้งบ้านเรือน ชักชวนให้ทำแผนที่หมู่บ้านอย่างง่าย ๆ ลงในกระดาษที่เตรียมไว้ต่อจากนั้น ผู้วิจัยจะป้อนคำถามตามที่กำหนดไว้ ให้กลุ่มเป้าหมายให้แผนที่และอุปกรณ์ที่เตรียมไว้เป็นสื่อในการให้ข้อมูล เช่น ต้องการทราบว่าบ้านหลังใดเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านบ้าง ให้ผู้ร่วมกิจกรรมวงกลมไว้ในบริเวณบ้านของแผนที่ หรือบ้านหลังใดเป็นญาติกัน ให้ผู้เข้าร่วมโยงปากกาเมจิกเข้าหาบ้านที่มีความสัมพันธ์ ทางเครือญาติกัน

3. การตรวจสอบข้อมูล สามารถทำได้ทันทีในขณะที่กิจกรรมกำลังดำเนินอยู่ เพราะในกระบวนการของวิธีการนี้ ผู้ให้ข้อมูลจะแสดงความคิดเห็นต่อข้อมูลที่เพื่อนในกลุ่มให้อยู่ตลอดเวลาในกรณีที่ความคิดเห็นต่อข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลไม่ตรงกัน จึงถือว่าการตรวจสอบข้อมูลเป็นการตรวจสอบในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเอง

4. ประเด็นที่ศึกษา ผู้วิจัยเริ่มจากประเด็นที่เป็นรูปธรรม เช่น แผนที่ที่ตั้งบ้านแต่ละหลังจำนวนสมาชิก คณะกรรมการหมู่บ้าน ฯลฯ แล้วค่อย ๆ เปลี่ยนประเด็นที่เป็นนามธรรมขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ระบบเครือญาติ ความสัมพันธ์ในชุมชน

5. ผู้วิจัยพยายามส่งเสริมให้ชาวบ้านที่มาร่วมกิจกรรม ได้อธิบายถกเถียงหรือแก้ไขข้อมูลอยู่เรื่อย ๆ เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลวิธีหนึ่งไปด้วย

6. ผู้วิจัยใช้วิธีการ PAR นำไปสู่การอภิปราย วิเคราะห์ สาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหากลุ่มบุคคลในชุมชน

การวิจัยนี้เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎี และระเบียบวิธีของนักวิจัยเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนักพัฒนา และความต้องการกับความรอบรู้ของชาวบ้าน ดังนั้นผู้วิจัยจะต้องประเมินความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา และทำการทบทวนวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นครั้งคราวเพื่อให้สอดคล้องกับความเห็นของชาวบ้าน อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

แนวคิดเกษตรกรรมอินทรีย์

แนวคิดเกษตรกรรมอินทรีย์ เกิดจากแนวความคิดของนักวิทยาศาสตร์ด้านการเกษตร 2 คน คือ Sir Albert Howard และ F. H. Kling ทั้งสองคนได้รับแรงบันดาลใจจากการศึกษาระบบเกษตรกรรมแบบพื้นเมืองของประเทศทางตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจีน เกาหลี ญี่ปุ่น อินเดีย ซึ่ง Howard (อ้างใน วิญญู พันธุ์โต, 2545) ได้เขียนหลักการของเกษตรกรรมแบบอินทรีย์ไว้ 7 ข้อ คือ

1. สุขภาพที่ดีเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตที่อุบัติขึ้นบนโลก
2. สุขภาพที่ดีตามกฎหมายข้อที่ 1 ใช้กับทั้งดิน พืช สัตว์ และมนุษย์ โดยสุขภาพที่ดีของทุก ๆ สิ่งดังกล่าวจะเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์ดุจสายโซ่เส้นเดียวกัน
3. ความอ่อนแอและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับห่วงโซ่แรก คือ ดิน และจะส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่อื่นที่อยู่ในระดับสูงกว่า จนกระทั่งถึงมนุษย์ที่ยืนอยู่บนสุดของห่วงโซ่แห่งความสัมพันธ์
4. ปัญหาการระบาดของโรคและแมลง ทั้งการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในระบบเกษตรสมัยใหม่นั้นคือ ปัญหาในห่วงโซ่ที่ 2 และ 3 (พืช – สัตว์)
5. ปัญหาเรื่องสุขภาพของคนในสังคมสมัยใหม่ เป็นผลต่อเนื่องมาจากปัญหาความล้มเหลวที่เกิดขึ้นในห่วงโซ่ที่ 2 และ 3
6. สุขภาพที่ไม่ดีของพืชสัตว์ แบะมนุษย์เป็นผลต่อเนื่องมาจากสุขภาพที่ไม่ดีของดินซึ่งเป็นรากฐานของทุก ๆ สิ่ง การแก้ปัญห สุขภาพโดยการพัฒนายาและวิธีการรักษาโรค ไม่อาจทำให้สุขภาพดีขึ้นได้ ถ้าละเลยความอุดมสมบูรณ์ของดิน
7. การปรับเปลี่ยนการพัฒนาที่เป็นอยู่ให้ถูกต้องมิใช่เรื่องยาก เพียงแต่เราต้องสำนึกในปัญหาที่เกิดขึ้น ขอมรับกฎและบทบาทอันซับซ้อนของธรรมชาติโดยการคืนทุกสิ่งจากการใช้ประโยชน์ให้กลับสู่ผืนดิน ผสมผสานการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ และไม่กระทำการใด ๆ ที่เป็นการรบกวนต่อกระบวนการสะสมธาตุอาหารที่ดำเนินการโดยสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ ซึ่งอาศัยอยู่ในดิน

หลักการของเกษตรอินทรีย์

การจัดการเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์, 2553: ระบบออนไลน์)

1. หลีกเลี่ยงการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และมีแผนการชัดเจนในการจัดการไร่นาเพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิต
2. ส่งเสริมการแพร่ขยายชนิดของแมลงที่มีประโยชน์ (ตัวห้ำ ตัวเบียน) เพื่อลดปัญหาการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืช
3. เกษตรกรต้องพยายามอย่างเต็มที่ในการป้องกัน และหลีกเลี่ยงการปนเปื้อนของสารเคมีและสารมลพิษอันตรายจากภายนอก
4. หลีกเลี่ยงการปลูกพืชนอกฤดู
5. เลือกใช้พันธุ์พืชที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น มีความต้านทานต่อโรคและแมลง
6. ปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดินด้วยอินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และปุ๋ยพืชสดอย่างต่อเนื่อง ให้สม่ำเสมอและมีการหมุนเวียนใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
7. ควรมีการพัฒนากระบวนการผลิตที่พึ่งพาตนเองในเรื่องของอินทรีย์วัตถุและธาตุอาหารภายในฟาร์ม

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรรมอินทรีย์ไม่ใช่สารเคมีในการผลิต ไม่ว่าจะเป็นการบำรุงดินหรือการป้องกันกำจัดศัตรูพืชและวัชพืช อีกทั้งไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องการผลิตเพียงอย่างเดียว แต่มองเป็นองค์รวมคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมมีระบบการผลิตที่หลากหลายส่งเสริมให้เกษตรกรและผู้บริโภคมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยที่ยังคงมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ดี

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

อรพิน แสงสว่าง (2539) กล่าวว่าพฤติกรรมเป็นการกระทำที่แสดงออกเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ หรือปฏิกิริยาที่ได้เลือกสรรแล้วว่าเหมาะสมที่สุดสำหรับสถานการณ์ต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน ประเทือง ภูมิภักทราคม (2540) ได้กล่าวว่าพฤติกรรมเป็นสิ่งที่บุคคลกระทำแสดงออกตอบสนองสิ่งใดสิ่งหนึ่งในสภาพที่สังเกตได้ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ พฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายในทั้งนี้พฤติกรรมที่เหมาะสมต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ต้องอาศัยการเรียนรู้ ดังนั้นพฤติกรรมสามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้

เชียรศิริ วิวิธศิริ (2534) ได้ให้ความหมายของความรู้ไว้คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ การฝึกหัด การปฏิบัติการ การกระทำจริง ด้วยวิธีการที่จงใจหรือไม่จงใจก็ตาม การเรียนรู้ส่วนใหญ่กำเนิดโดยอิทธิพลของวัฒนธรรม การ

อบรมเลี้ยงดูสังคมกลุ่มเพื่อน ผลจากการเรียนรู้ทำให้เกิดพฤติกรรมจำแนกได้เป็น 3 ด้าน คือ 1) พฤติกรรมทางความรู้ 2) พฤติกรรมทางด้านทักษะ 3) พฤติกรรมทางด้านทัศนคติ ซึ่งการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งสามด้าน ในขณะเดียวกัน วุฒิชัย จานง (2521) กล่าวว่า พฤติกรรมที่แสดงออกหรือที่เป็นอยู่ก่อนกระบวนการเรียนรู้ จะเปลี่ยนไปหลังจากผ่านกระบวนการนั้นแล้วซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ฝึกฝนที่ซ้ำซาก และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจะเป็นในลักษณะค่อนข้างถาวร ส่วน Bandura (อ้างใน สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2541) กล่าวว่า การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องมีการพิจารณาในแง่ของการแสดงออก แต่ให้คำนึงถึงการได้มาซึ่งความรู้ใหม่ ถือว่าการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้วแม้ว่าจะไม่มีการแสดงออกก็ตาม และเมื่อใดที่มีการแสดงออกของพฤติกรรมก็จะสะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ ทั้งนี้การเรียนรู้เพื่อการปรับพฤติกรรมของมนุษย์นั้นมี 2 วิธี คือ การเรียนรู้จากการเลียนแบบ การเรียนรู้จากผลกรรมนั้น เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง มนุษย์จะเลือกกระทำพฤติกรรมที่ได้รับผลกระทบทางบวก ส่วนการเรียนรู้จากการเลียนแบบเป็นจากการสังเกตตัวแบบเป็นสำคัญ

อนึ่ง กระบวนการเรียนรู้มิได้จำกัดอยู่เฉพาะบุคคลเท่านั้นยังเป็นสถานการณ์ระหว่างคนสองคน (dyadic situation) หรือสถานการณ์กลุ่ม ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างบุคคลแต่ละคนกับสังคมรอบ ๆ ตัว ทำให้เกิดพฤติกรรมของสังคม ซึ่ง เสรี พงษ์พิศ (2532) ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนคือ กระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การรู้และการปฏิบัติมีเนื้อหาและกระบวนการเป็นหนึ่งเดียว กระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่นช่วยใหบุคคล และชุมชนสามารถทรงอยู่ได้ องค์ประกอบที่สำคัญคือ ภูมิปัญญา การปฏิบัติตามอย่างผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบทของชุมชน วัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริงทั้งนี้การเรียนรู้ของมนุษย์มีขอบเขตกว้างขวางมาก และหลายรูปแบบ ซึ่งมีการจัดรูปแบบการเรียนรู้ออกเป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1. การเรียนรู้อย่างเป็นทางการ (Formal Learning) เป็นการเรียนรู้ที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการ มีผู้สอน มีหลักสูตรกำหนดไว้ มีผู้เรียน มีสถานที่สอน เช่น เป็นชั้นเรียน เป็นการประชุมปฏิบัติการ การฝึกอบรม การดูงาน การจัดนิทรรศการ สถานที่เรียนนั้นมีทั้งสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ซึ่งเป็นการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ

2. การเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ (Informal Learning) การเรียนรู้ในรูปแบบนี้เป็นการเรียนรู้จากธรรมชาติเบาะสั้วแวดล้อม บุคคลจะเกิดการเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นแล้ว อภิชาติ พันธเสน (2539) กล่าวว่าความรู้เกิดจากการเรียนรู้ระหว่างกัน โดยมีฐานคิดว่าไม่มีคนใดคนหนึ่งหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งผูกขาดความเป็นผู้นำความรู้แต่เพียงผู้เดียว การเรียนรู้นั้นจะมีทั้งในครอบครัว เครือญาติ ระดับชุมชนและเครือข่ายระหว่างชุมชน ซึ่งมีลักษณะ

ต่าง ๆ ดังนี้

1. การที่กลุ่มแต่ละกลุ่มมาพบกัน เพื่อเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การที่นักวิชาการหรือนักพัฒนาพูดคุยกับชาวบ้านหรือผู้นำชาวบ้าน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ขึ้น และเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
 2. การเรียนรู้โดยที่สถาบันภายนอกเข้าไปส่งเสริม ศึกษาวิจัย เก็บข้อมูลต่าง ๆ กับผู้นำชุมชนที่เป็นแม่ข่าย และมีบาร์มี ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เข้มแข็งและการกระจายตัวได้ดี
 3. การเรียนรู้แบบเชื่อมผู้นำเข้าด้วยกัน เพื่อหาทางเลือก ส่วนชาวบ้านจะเกาะผู้นำการเข้าไปเสริมของฝ่ายเอกชน หรือรัฐ ทำให้เกิดการเกาะตัวของแม่ข่ายขึ้น และเกิดการขยายผล
 4. การใช้กลุ่มกิจกรรมหรือกลุ่มพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ส่งเสริมให้มีการขยายผลในด้านต่าง ๆ เช่นด้านการผลิต การลงทุน ฯลฯ
 5. กระบวนการสรุปผล หรือการสรุปบทเรียน เป็นการร่วมกันวิเคราะห์หลังจากได้มีการดำเนินกิจกรรมไปแล้ว ซึ่งเป็นการช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการเรียนรู้เพื่อขึ้น
- จากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่า การเรียนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ซึ่งการเรียนรู้นั้นมีตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนและการเชื่อมเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชนอื่น ๆ นั่นคือการที่จะทำให้การประกอบอาชีพด้านเกษตรอยู่รอดได้ตามสภาพการที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น คนในชุมชนและเครือข่ายต้องมีการเรียนรู้เพื่อปรับพฤติกรรมการผลิตให้เหมาะสมอยู่ตลอดเวลา

แนวคิดการถ่ายทอดความรู้

กาญจนา แก้วเทพ (2528) กล่าวว่า การถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งมีการดำเนินอยู่ตลอดเวลาที่มนุษย์มีการหายใจอยู่ ทำให้มนุษย์ซึมซับเอาวัฒนธรรมและลักษณะต่าง ๆ ของสังคมเข้าไปไว้ในโครงสร้างบุคลิกภาพของตนเอง การเรียนรู้และการซึมซับเกิดจากอิทธิพลของประสบการณ์และผ่านการทำงานด้วยตนเอง หลังจากผ่านกระบวนการถ่ายทอดความรู้นี้ไปทีละขั้นตอน บุคคลจะเริ่มยอมรับจนกระทั่งตัดสินใจกระทำตามนั้น บุคคลในสังคมจะมีการถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องไปอย่างไม่สิ้นสุด โดยจะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากกลุ่มเพื่อน โรงเรียน และกลุ่มอ้างอิง ซึ่งกลุ่มอ้างอิงมีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างมากใน

สังคมปัจจุบัน เนื่องมาจากมีการขยายตัวของสื่อมวลชนต่าง ๆ เป็นไปอย่างกว้างขวาง กลุ่มอ้างอิงเป็นกลุ่มคนที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ได้สังกัดเป็นสมาชิก แต่มีอิทธิพลที่จะกระทำใ้บุคคลเกิดการเรียนรู้หรือลอกเลียนแบบพฤติกรรมตามกลุ่มคนเหล่านั้นได้ กลุ่มอ้างอิงเหล่านี้จะช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้และทำหน้าที่ถ่ายทอดวิธีการดำรงชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมไปสู่บุคคล ทำใ้บุคคลสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ ในขณะเดียวกัน คณัช ไชยโยธา (2534) ได้อธิบายว่าการถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลเกิดการเรียนรู้วิถีทางสังคมที่เขาอาศัยอยู่ กระบวนการนี้จะทำได้ด้วยบุคคลในสังคมมีการติดต่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน โดยการปฏิบัติสัมพันธ์ ซึ่งมีมนุษย์มีต่อกันอย่างไม่ขาดสาย

ในขณะที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2531) ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ไว้คือธรรมชาติของการศึกษา สำคัญเพื่อให้มนุษย์เกิดความคิดที่เป็นระบบอย่างมีประสิทธิภาพมีความเจริญทางสติปัญญา จิตใจ สังคม และอนามัย การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์หรือที่เรียกว่า การศึกษานั้นมีอยู่ในสังคมมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์แล้ว มิฉะนั้น มนุษย์ก็ไม่สามารถส่งสมอารยธรรมสืบเนื่องกันมานานได้เช่นนี้ ประสบการณ์หรือความรู้ที่มนุษย์ก็ไม่สามารถถ่ายทอดแก่กันอาจแบ่งได้เป็น 2 ด้าน ด้านแรกคือ ความรู้ความชำนาญในการประกอบอาชีพและอีกด้านคืออุดมการณ์หรือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม นอกจากนี้แล้ว ชูเกียรติ ลิขสุวรรณ (2531) ได้อธิบายการถ่ายทอดความรู้ไว้ว่าเป็นวิธีการขัดเกลา ให้การศึกษาและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งให้แก่คนอีกรุ่นหนึ่ง ฉะนั้นบทบาทของการศึกษาจึงเป็นการถ่ายทอดและพัฒนาจิตปวัฒนธรรมนั่นเอง เช่นเดียวกับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับงานอาชีพในชุมชนบทซึ่งมีการถ่ายทอดกันมา เหตุผลด้านทรัพยากรและสภาพการดำรงชีวิตในท้องถิ่นเป็นแรงจูงใจสำคัญในการเลือกที่จะเรียน ขณะเดียวกันความสำเร็จของบรรพบุรุษที่ผ่านมาเป็นแรงสนับสนุนใ้เกิดการถ่ายทอดหาความรู้สืบทอดกันมา ระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นจากการถ่ายทอดความรู้กันภายในครอบครัว โดยใช้สื่อที่มีอยู่ในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดความรู้ใช้วิธีการสอนและปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้สอนคือ ผู้ใหญ่ในครัวเรือนที่มีประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ผู้เรียนคือ ลูกหลานหรือเครือญาติที่มีแรงใจจากตัวอย่างความสำเร็จในอาชีพของคนรุ่นก่อน ๆ การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวนี้จะเกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อชำร่วยแล้วจะกลายเป็นผู้สอนคนในรุ่นหลัง ๆ ต่อ เช่นเดียวกับ ประเวศ วะสี (2550) ที่ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ว่า การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวมีความสำคัญกับลูกมาการที่ถูกได้ทำงานร่วมกับพ่อแม่เป็นการพัฒนาทั้งทางด้านสติปัญญาทักษะ และอารมณ์ร่วมอยู่ด้วย

จากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่า การถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการทางสังคมที่ถ่ายทอดทั้งบุคลิกของบุคคล ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาหรืออาชีพจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง มีทั้งความรู้ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยครอบครัว กลุ่มต่าง ๆ หรือสถาบันในชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอด ซึ่งในปัจจุบันยังพบว่าการถ่ายทอดความรู้ข้ามชุมชนและข้ามชาติ เกิดเป็นเครือข่ายระดับโลก ทำให้สมาชิกของชุมชนได้รับความรู้เพื่อการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพของสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

1. ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ

การที่จะพระราชทานโครงการใดโครงการหนึ่งนั้น จะทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบ ทั้งจากข้อมูลเบื้องต้น จากเอกสาร แผนที่ สอบถามเจ้าหน้าที่ นักวิชาการและราษฎรในพื้นที่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อที่จะพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว ตรงตามความต้องการของประชาชน

2. ระเบิดจากข้างใน

พระองค์ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชน หมู่บ้าน ที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว

3. แก้ปัญหาที่จุดเล็ก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเปี่ยมไปด้วยพระอัจฉริยภาพในการแก้ปัญหา ทรงมองปัญหาในภาพรวม (Macro) ก่อนเสมอ แต่การแก้ปัญหของพระองค์จะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ คือการแก้ไขปัญหเฉพาะหน้าที่คนมักจะมองข้าม ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“.....ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออก..... เป็นอย่างนั้นต้องแก้ไข การปวดหัวนี้ก่อน.....มันไม่ได้เป็นการแก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้.....แบบ Macro นี่เขาจะทำแบบรู้ทั้งหมด ฉันไม่เห็นด้วย..... อย่างบ้านคนอยู่ เราบอกบ้านนี้มันผุดตรงนั้น ผุดตรงนี้ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม..... เอาคกลงรื้อบ้านนี้ระเบิดเลย เราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่..... วิธีทำต้องค่อย ๆ ทำ จะไประเบิดหมดไม่ได้.....”

4. ทรงทำตามลำดับขั้น

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลานี้...”

5. ภูมิสังคม

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา คือนิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไป ไปช่วยโดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

6. องค์กรรวม

ทรงมีชีวิตคิอย่างองค์กรรวม (Holistic) หรือมองอย่างครบวงจร ในการที่จะพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนึ่งนั้นจะทรงมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นและแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง ดังเช่น กรณีของ “ทฤษฎีใหม่” ที่พระราชทานให้แก่ปวงชนชาวไทย เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพนับเป็นแนวทางหนึ่งที่พระองค์ทรงมองอย่างองค์กรรวม ตั้งแต่การถือครองที่ดิน โดยเฉลี่ยของประชาชนคนไทยประมาณ 10 – 15 ไร่ เพื่อการบริหารจัดการที่ดิน และแหล่งน้ำอันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการประกอบอาชีพ เมื่อมีน้ำในการทำเกษตรแล้วจะส่งผลให้ผลผลิตดีขึ้น และหากมีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น เกษตรกรจะต้องรู้จักวิธีการจัดการและการตลาด รวมถึงการรวมกลุ่ม รวมพลังชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อพร้อมที่จะออกสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้อย่างครบวงจร นั่นคือ ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ 1 2 และ 3

7. ไม่คิดตำรา

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีลักษณะของการพัฒนาที่อนุโลมและกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสภาพของสังคมจิตวิทยาแห่งชุมชน คือ “ไม่คิดตำรา” ไม่ผูกมัดติดกับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย

8. ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด

ในเรื่องของความประหยัดนี้ ประชาชนชาวไทยทราบกันดีว่าเรื่องส่วนพระองค์ทรงใช้อย่างคุ้มค่าอย่างไร หรือฉลองพระองค์แต่ละองค์ทรงใช้อยู่เป็นเวลานานดังที่นายสุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา เคยเล่าว่า

“...กองงานในพระองค์โดยท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ บอกว่า ปีหนึ่งพระองค์เบิกดินสอ 12 แท่ง เดือนละแท่งใช้จนกระทั่งจุด ใครอย่าไปทิ้งของท่านนะจะกริ้วเลย ประหยัดทุกอย่างเป็นต้นแบบทุกอย่าง ทุกอย่างมีค่าสำหรับพระองค์หมด ทุกบาททุกสตางค์จะใช้อย่างระมัดระวัง จะสั่งให้เราปฏิบัติงานด้วยความรอบคอบ...”

9. ทำให้ง่าย Simplicity

ด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำให้การคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุง และแก้ไขงานการพัฒนาเป็นไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และที่สำคัญคือสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศน์โดยรวมใช้กฎแห่งธรรมชาติเป็นแนวทาง ฉะนั้น คำว่า “ทำให้ง่าย” จึงเป็นหลักคิดสำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศในรูปแบบของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

10. การมีส่วนร่วม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นนักประชาธิปไตย “ประชาธิปไตย” มาใช้ในการบริหาร เพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมกัน แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องคำนึงถึงความคิดของประชาชน ดังพระราชดำริความตอนหนึ่งว่า

“...สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำให้กว้างขวางหนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งความวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาด เพราะการรู้จักรับฟังอย่างฉลาดนั้น แท้จริงคือการระดมสติปัญญาและประสบการณ์อันหลากหลาย มาอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติบริหารงานให้ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง...”

11. ประโยชน์ส่วนรวม

การปฏิบัติพระราชกรณียกิจ และการพระราชทานพระราชดำริ ในการพัฒนาและช่วยเหลือพสกนิกรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงระลึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

12. บริการรวมที่จุดเดียว One-Stop Services

ทรงเน้นในเรื่องการสร้างความรู้ รัก สามัคคีและการร่วมมือร่วมแรงใจกันด้วยการปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่มักจะต่างคนต่างทำและยึดติดกับการเป็นเจ้าของเป็นสำคัญ ให้แปรเปลี่ยนเป็นการร่วมมือกันแนวพระราชดำริ ในการดำเนินบริหารของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มีอยู่ทั้ง 6 ศูนย์ ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ นับเป็นรูปแบบใหม่ของการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทยอย่างแท้จริงการพึ่งตนเอง

13. ทรงใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

ทรงเข้าใจถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับธรรมชาติทรงมองอย่างละเอียดถึงปัญหาธรรมชาติ หากเราต้องการแก้ไขธรรมชาติ จะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือ อาทิ การแก้ไขปัญหาลำน้ำเสื่อมโทรมได้พระราชทานพระราชดำริ การปลูกป่า โดยไม่ต้องปลูกปล่อยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติ

14. ใช้ธรรมชาติปราบธรรมชาติ

แนวปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถานะที่ไม่ปกติให้เข้าสู่ระบบที่เป็นปกติ เช่น การนำน้ำดีจับไล่ น้ำเสีย หรือเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดี ตามจังหวะการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำ การบำบัดน้ำเสียโดยใช้ผักตบชวาซึ่งมีตามธรรมชาติ ให้ดูดซับสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ ดังพระราชดำรัสว่า “ใช้ธรรมชาติปราบธรรมชาติ”

15. ปลูกป่าในใจคน

พระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า “...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะต้องปลูกลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกลงในดินบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง”

16. ขาดทุนคือกำไร ขาดทุน คือ กำไร (Our loss is our gain...)

การเสีย คือ การได้ ประเทศก็จะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้...ต่อพสกนิกรชาวไทย “การให้” “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไร คือความอยู่ดีมีสุขของราษฎร....

17. การพึ่งตนเอง

“...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพ และตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ก่อนอื่นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพ

และฐานะเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองได้ ย่อมสามารถสร้างความเจริญในระดับสูงขึ้นไป...”

18. พออยู่พอกิน

การพัฒนาเพื่อให้พสกนิกรทั้งหลายประสบความสุขสมบูรณ์ในชีวิต ได้เริ่มจากการเสด็จไปเยี่ยมประชาชนทุกหมู่เหล่าในทุกภูมิภาคของประเทศ ได้ทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎรด้วยพระองค์เอง จากนั้นได้พระราชทานความช่วยเหลือให้มีความอยู่ดีกินดี มีชีวิตอยู่ในขั้น “พออยู่พอกิน” ก่อน แล้วจึงขยับขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “ถ้าโครงการดี ในไม่ช้า ประชาชนก็ได้กำไร จะได้ผลราษฎรจะอยู่ดีกินดีขึ้น จะได้ประโยชน์ไป...”

19. เศรษฐกิจพอเพียง

เป็นปรัชญาที่พระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด มานานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยยึดหลักทางสายกลางพอเพียง พอประมาณ ด้วยเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริตดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีสติปัญญารอบคอบ

20. ความซื่อสัตย์ สุจริต และกตัญญู

“...คนที่ไม่มีความสุขจิต คนที่ไม่มี ความมั่นคง ชอบแต่ มักง่าย ไม่มีความจะสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวมที่สำคัญอันใดได้ ผู้ที่มีความสุจริต และความมุ่งมั่นเท่านั้นจึงจะทำงานสำคัญยิ่งใหญ่ที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แท้จริงได้สำเร็จ...” พระราชดำรัสเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2522

“...ผู้ที่มีความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อยก็ย่อมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้ มากกว่าผู้มีความรู้มากแต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์ใจ...” พระราชดำรัสเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2533

21. ทำงานอย่างมีความสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระเกษมสำราญและทรงมีความสุขทุกคราที่จะช่วยเหลือประชาชน ซึ่งเคยรับสั่งครั้งหนึ่งว่า “...ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น...”

22. ความเพียร: พระมหาชนก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเริ่มทำโครงการต่าง ๆ ในระยะแรกที่ไม่มีความพร้อมในการทำงานมากนัก และทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ทั้งสิ้น แต่พระองค์ก็ได้ท้อพระราชหฤทัย มุ่งมั่นพัฒนาบ้านเมืองให้บังเกิดความร่มเย็นเป็นสุข

23. รู้รัก สามัคคี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสในเรื่อง รู้ รัก สามัคคี มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นคำสามคำ ที่มีค่าและมีความหมายลึกซึ้ง พร้อมทั้งสามารถปรับใช้ได้กับทุกยุคทุกสมัย

รู้การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหาและรู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา

รัก คือความรักที่เมื่อเรารู้ครบด้วยกระบวนการแล้วจะต้องมีความรัก ความพิจารณาที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้น ๆ

สามัคคี แต่การที่จะลงมือปฏิบัตินั้น ควรคำนึงเสมอว่าเราจะทำงานคนเดียวไม่ได้ ต้องทำงานร่วมมือร่วมใจเป็นองค์กร เป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดี

การทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงยึดการดำเนินงานในลักษณะทางสายกลางที่สอดคล้องกับสิ่งที่อยู่รอบตัว และสามารถปฏิบัติได้จริง ทรงมีความละเอียดรอบคอบและทรงคิดค้นหาแนวทางพัฒนาเพื่อมุ่งสู่ประโยชน์ต่อประชาชนสูงสุด (พิจิตร รัตกุล, 2540: 52 – 57)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณฐพร ชลาชนาวิน (2544: 29 – 50) ศึกษาเกี่ยวกับปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินนโยบายเกษตรของรัฐบาล: ศึกษากรณี นโยบายเกษตรอินทรีย์เรื่องการส่งเสริมการผลิตและการใช้ปุ๋ยชีวภาพ พบว่าการดำเนินนโยบายเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในสมัยรัฐบาลภายใต้การบริหารของพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร โดยมีการแถลงนโยบายต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544 ให้เน้นนโยบายเกษตรอินทรีย์เป็นนโยบายการเกษตรแห่งชาติ เพื่อผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ และเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรไทยจำนวนมาก แต่เมื่อนานโยบายไปปฏิบัติกลับพบปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. เกิดความสับสนและขาดการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนในการนำนโยบายไปปฏิบัติ การวางแผนงานและการควบคุมของระดับผู้กำหนดนโยบายไม่เป็นไปตามแผนนโยบายของ

รัฐ มีการปรับเปลี่ยนตัวบุคคลในระดับต่าง ๆ เช่น ผู้บริหาร ผู้ดูแลนโยบาย ส่งผลให้การทำงานขาดความต่อเนื่อง

2. ในขั้นตอนการดำเนินงานมักมีการโยนความรับผิดชอบกันในแต่ละหน่วยงาน เนื่องจากการกำหนดหน่วยงานรับผิดชอบซ้ำซ้อนในเรื่องเดียวกัน เมื่อเกิดปัญหาจึงไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบเพราะต่างก็เกี่ยงความรับผิดชอบกัน

3. เกษตรกรขาดความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับนโยบายเกษตรอินทรีย์

4. การกำหนดมาตรฐานของปุ๋ยชีวภาพยังขาดความชัดเจน ทำให้เกิดความสับสน และเป็นปัญหาในการขอรับรองมาตรฐานการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์

5. ขาดการประสานงานด้านงบประมาณการเกษตรระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ

วงศ์ ไตรพิทักษ์ (2544) ศึกษาความต้องการความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย พบว่าเกษตรกรตำบลมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์มาก โดยเฉพาะเรื่องของการเทคนิคการทำยาฆ่าแมลงจากพืชสมุนไพร

การสร้างองค์ความรู้เพื่อนำไปส่งเสริมให้แก่เกษตรกรควรประกอบด้วยสาระตามลำดับหมวดหมู่ดังนี้

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์
2. ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการปฏิบัติเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์
3. ความรู้ในการจัดการฟาร์มแบบเกษตรอินทรีย์
4. ผลกระทบของการเกษตรแบบอินทรีย์
5. เทคนิคและวิธีการทำผลิตภัณฑ์อินทรีย์

ตรุณี เจียรพินิจนันท์ (2546: 54 – 60) ศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรไม่เลือกวิธีการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ จากกรณีศึกษาบ้านอ่าวขาม ตำบลอ่าวใหญ่ อำเภอมือง จังหวัดตราด จากผลการศึกษาสามารถสรุปปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรไม่เลือกวิธีการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ได้ดังนี้

1. ปัจจัยด้านเกษตรกร

- เกษตรกรขาดความรู้ ความเข้าใจในเทคโนโลยีการจัดการเกษตรอินทรีย์ เพราะเกษตรอินทรีย์เป็นการทำเกษตรตามหลักธรรมชาติ ไม่มีหลักการตายตัว ในระยะแรกของการเปลี่ยนจากเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์จึงมักประสบกับปัญหาการจัดการที่ผิดพลาด ทำให้เกษตรกรขาดความเชื่อมั่นเป็นอย่างมาก

- เกษตรกรต้องการผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ในระยะแรกของการทำเกษตรอินทรีย์ ผลผลิตที่ได้มักจะมีปริมาณน้อยกว่าเดิม เนื่องจากเป็นช่วงของการปรับตัวของดิน สมบูรณ์ของดิน ผลผลิตที่ได้จะไม่สวยเหมือนปลูกด้วยเกษตรเคมี เมื่อไม่ได้ผลตอบแทนตามที่

คาดหวังทำให้เกษตรกรต้องประสบกับปัญหาการขาดรายได้ จึงหันกลับมาทำเกษตรเคมีตามเดิม

- เกษตรกรมีความเคยชินต่อเกษตรเคมี เกษตรอินทรีย์นั้นจะต้องให้การดูแลเอาใจใส่มากกว่าเกษตรเคมี เกษตรที่มีความเคยชินกับความสะดวกสบายจากการใช้สารเคมีจึงเลือกที่จะใช้สารเคมีอยู่เหมือนเดิม

- เกษตรกรมีความเชื่อมั่นต่อเกษตรเคมีมากกว่าเกษตรอินทรีย์ แม้เกษตรกรจะทราบดีว่าการใช้สารเคมีส่งผลเสียกับตนเองและสิ่งแวดล้อม และเกษตรอินทรีย์ช่วยลดต้นทุนการผลิต มีความปลอดภัยต่อเกษตรกรและผู้บริโภคมากกว่าเกษตรเคมีก็ตาม

- เกษตรกรขาดความร่วมมือกันในหมู่บ้าน
- ความไม่เข้าใจของเกษตรกรก่อนนโยบายรัฐบาลในเรื่องเกษตรอินทรีย์
- การขาดเงินทุนและวัตถุดิบในการผลิต

2. ปัจจัยด้านระบบธุรกิจ คือ ขาดการสร้างตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำผลผลิตมาวางจำหน่ายได้โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง นอกจากนี้การส่งสินค้าไปขายยังต่างประเทศยังมีความยุ่งยาก เกษตรกรต้องผลิตสินค้าที่มีคุณภาพสูงจึงจะสามารถส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้

3. ค่านิยมผู้บริโภค โดยเฉพาะผู้บริโภคในประเทศ รูปแบบความต้องการสินค้าจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบการทำเกษตรที่สำคัญ ประเทศไทยยังมีการณรงค์ให้ประชาชนคำนึงถึงความปลอดภัยในการบริโภคไม่ต่อเนื่อง ผู้บริโภคจึงยังไม่เห็นความสำคัญของการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่มีความปลอดภัยและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม หากผู้บริโภคยังไม่เปลี่ยนค่านิยมการบริโภค วิธีการผลิตแบบใช้สารเคมีก็จะยังคงอยู่

4. ปัจจัยด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานต่าง ๆ ยังล่าช้าในการดำเนินการส่งเสริมพื้นฐานการทำเกษตรอินทรีย์ให้แก่เกษตรกร

5. ปัจจัยด้านอื่นๆ

- การถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกร มิได้มุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดพื้นฐานการทำเกษตรอินทรีย์โดยตรงต่อเกษตรกร แต่มุ่งเน้นในเรื่องการทำปุ๋ยอินทรีย์ และการผ่านเกณฑ์มาตรฐาน และการตรวจสอบรับรองมากเกินไป ทำให้ไม่สามารถช่วยเหลือเกษตรกรได้อย่างแท้จริง

- การใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์ยังไม่มีความเหมาะสมนัก ถึงแม้หน่วยงานภาครัฐจะมีการพิมพ์แผ่นพับ หรือเอกสารประกอบมาให้แก่เกษตรกร แต่เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ถนัดการเรียนรู้จากการอ่าน ดังนั้นการมีผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการทำเกษตรอินทรีย์คอยให้คำปรึกษาแก่เกษตรกรจะสะดวกและเหมาะสมกว่าวิธีอื่น

รุ่งเรือง ลาดบัวขาว (2548) ศึกษาการทำเกษตรกรรมในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในชุมชน ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ และกระบวนการปรับเปลี่ยนรูปแบบของเกษตรกรบ้านนาหูก ตำบลสะลวง อำเภอมะเริ่ จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า การทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรมีรูปแบบพึ่งพาตนเอง โดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ตลอดจนการประยุกต์ใช้สมุนไพรในการป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาดั้งเดิม พืชที่ใช้ปลูกเป็นพืชที่หาได้ในท้องถิ่น สามารถต้านทานโรคได้ดี กรรมวิธีการผลิตสอดคล้องกับวิธีการผลิตเดิม โดยการปลูกพืชหมุนเวียนและไม่มีการใช้สารเคมี ส่วนผลผลิตที่ได้นั้นจะลดลงในช่วง 1 – 2 ปีแรก หลังจากเลิกใช้สารเคมี และหลังจากนั้นจะเพิ่มสูงขึ้นและมากกว่าการใช้สารเคมีในปีที่ 3 เป็นต้นไป

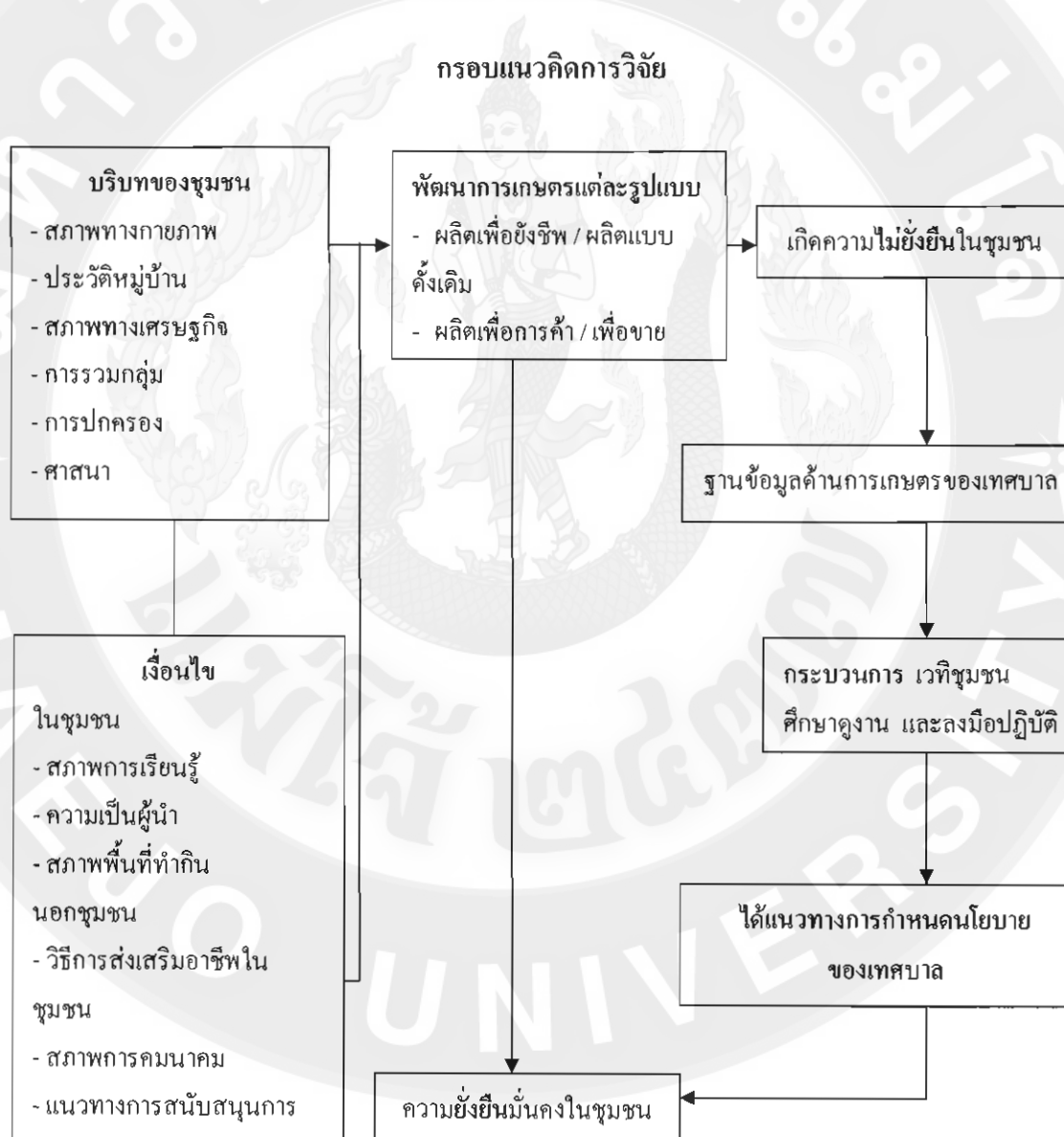
ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรจากเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ คือ ปัญหาสุขภาพและปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน รายได้ถูกผูกขาดโดยนายทุนของเกษตรเคมี ทุนการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ลดลงทำให้มีกำไรมากขึ้น การได้รับการส่งเสริมโดยการจัดกระบวนการเรียนรู้และสร้างผู้นำเกษตรอินทรีย์ขึ้นในชุมชน การหนุนช่วยจากกลุ่มภายในชุมชน การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์จากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เพื่อนบ้าน และหน่วยงานส่งเสริม ทำให้เกิดการเรียนรู้ รับรู้ที่จะนำไปปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต นอกจากนั้นจำนวนแรงงานในครัวเรือน น้ำในการทำเกษตรมีเพียงพอ และความเหมาะสมของเทคโนโลยีอินทรีย์ชีวภาพ รวมทั้งการมีตลาดที่สนับสนุนผลผลิตทางการเกษตรที่ปลอดภัยจากสารพิษมากขึ้นเป็นปัจจัยเอื้อและดึงดูดให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ได้ง่ายขึ้น

กระบวนการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเคมีเป็นการเกษตรอินทรีย์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในชุมชนนั้น ได้ผ่านกระบวนการยอมรับ โดยเริ่มจากการเรียนรู้ รับรู้แนวคิดและวิธีการทำเกษตรอินทรีย์จากธรรมชาติบูรณาการกับความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ผู้วิจัยพบว่าการปรับเปลี่ยนนี้เกิดขึ้นเป็นกระบวนการต่อเนื่องในชุมชนผ่านการเรียนรู้และการปรับตัว

คมสันท์ เกษมสันต์ (2550) ศึกษาเรื่องการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตถั่วเหลืองระบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในอำเภอมะเริ่ และอำเภอมะเริ่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าปัญหาและอุปสรรคของการปลูกถั่วเหลืองอินทรีย์ ได้แก่

- เมล็ดพันธุ์มีการปลอมปนสูง อัตราการงอกต่ำ
- วิธีการปลูกเกิดการล่าช้าในการปลูก มีวัชพืชมาก ค่าแรงสูง
- ด้านการดูแลรักษา มีศัตรูถั่วเหลืองมารบกวน มีการปนเปื้อนสารเคมีทางน้ำ

- ด้านการเก็บเกี่ยว เวลาฝนตกแล้วเหลืองมีความชื้นเกิดเชื้อราได้ง่าย ขาดแรงงานคนในการเก็บเกี่ยว
- ด้านการจัดการหลังเก็บเกี่ยว โกดังไม่เพียงพอ
- ปัญหาด้านอื่น ๆ ได้แก่ ราคาข้าวเหลืองตกต่ำไม่คุ้มค่าการลงทุน เกิดภัยธรรมชาติในบางฤดูกาล

ภาพ 2 กรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัย

สมมติฐานในการวิจัย

แนวทางการพัฒนา การกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงแหวน จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพให้เกษตรกรได้รูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับภูมิสังคมของตนเองอย่างยั่งยืน

บทที่ 3

วิธีการวิจัยและอุปกรณ์

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นการวิจัยเพื่อให้เห็นภาพที่เกิดขึ้นของระบบการเกษตรในชุมชน ซึ่งจากวัตถุประสงค์และรูปแบบของการศึกษาผู้วิจัยใช้เทคนิคการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วม เน้นหนักในการศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกร ศึกษาบริบทชุมชนสถานการณ์ รูปแบบการทำเกษตรจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ด้านระบบฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบายด้านการเกษตร ภายใต้อาณัติการเปลี่ยนแปลงทุกมิติ เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของปรากฏการณ์แนวทางการกำหนดนโยบายอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน ซึ่งสามารถนำสิ่งที่ค้นพบมาอธิบายในประเด็นที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ถูกต้องที่สุด

ทั้งนี้ ในการวิจัยครั้งนี้ได้นำแนวคิดการทำงานวิจัยที่เรียกว่า กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมต้องมีปัญหาร่วมกัน หรือมีความสนใจในประเด็นเดียวกัน อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงกันระหว่างการปฏิบัติ (action) กับการวิจัย (research) จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการวิจัยลักษณะนี้เป็นกระบวนการวิจัยที่เป็นระบบและต่อเนื่อง ตั้งแต่การศึกษาข้อมูลของพื้นที่วิจัย วิเคราะห์ข้อมูล กำหนดทางเลือก การวางแผน การลงมือปฏิบัติตามแผน และการติดตามประเมินผล กระบวนการและวิธีการปฏิบัติผลของการปฏิบัติตลอดจนการสะท้อนความคิดเห็นเชิงวิพากษ์หรือทบทวน ไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล (critical reflection) ต่อวิธีการปฏิบัติและผลการปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ และการวางแผนดำเนินการใหม่ (re-planning) โดยทำต่อเนื่องเป็นวงจร ทั้งนี้ความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้จากกิจกรรมจะถูกนำมาเป็นบทเรียนในการพัฒนาและปรับปรุงวิธีการปฏิบัติของกิจกรรมถัดไป จะเห็นได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นมีใช้เทคนิคเฉพาะหากเป็นกระบวนการวิจัยโดยรวม (methodology) ประกอบไปด้วยโลกทัศน์และเทคนิค (สุภาวณี ทรงพรพาณิชย์, 2545: 32) ดังนั้น ในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัยจะต้องได้รับความร่วมมือกัน ของทุก ๆ ฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติการกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

กิจกรรมการศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์
รวมถึงรูปแบบการทำเกษตรของตำบลวงเหนือจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างความเข้าใจต่อชุมชนเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
2. เพื่อสืบค้นข้อมูลบริบทด้านกายภาพของชุมชน
3. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ค้นหาสถานการณ์การเกษตรของชุมชน
4. เพื่อค้นหารูปแบบการทำเกษตรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

อุปกรณ์

1. แบบบันทึกข้อมูล
2. กล้องบันทึกภาพ
3. เครื่องบันทึกเสียง
4. สมุดบันทึกภาคสนาม
5. กระดาษโรเนียว กระดาษปรู๊ฟ
6. กระดาน
7. ดินสอ ปากกา สีเมจิก
8. เครื่องขยายเสียง
9. เครื่องคอมพิวเตอร์ชนิดพกพา

เครื่องมือ เทคนิค

1. ข้อมูลทุติยภูมิหรือข้อมูลมือสอง (secondary data) โดยอาศัยข้อมูลจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องที่ได้จัดทำไว้ก่อนหน้านี้ เช่น ข้อมูล จปฐ. แผนแม่บทชุมชน และอื่นๆ เป็นต้น
2. เทคนิคการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูล ข้อเท็จจริง การสังเคราะห์วิสัยทัศน์ชุมชนได้อย่างถูกต้องตรงกับความเป็นจริง ผู้ศึกษาได้สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับชุมชนในระยะก่อนทำการวิจัยประมาณ 6 เดือน (2551) ได้เรียนรู้วิถี ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมทั้งนี้ให้เกิดการยอมรับและความไว้วางใจจากคนในชุมชน

3. เทคนิคการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ผู้วิจัยจะได้นำเอาเทคนิคนี้มาใช้ตลอดระยะเวลาการทำวิจัย โดยผู้วิจัยเองอาจร่วมเป็นผู้ดำเนินการสนทนา เป็นผู้จุดประเด็น และเป็นผู้จดบันทึก โดยมีขั้นตอนดังนี้

- 3.1 กำหนดวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดในการสนทนากลุ่มในแต่ละครั้งให้ชัดเจน
- 3.2 กำหนดกลุ่มเป้าหมายของผู้ให้ข้อมูลให้ชัดเจน
- 3.3 วางแผนกลุ่มเรื่องกลุ่มข้อมูลที่ต้องการรวมทั้งระยะเวลา / ตารางเวลา
- 3.4 ออกแบบแนวคำถามร่วมกัน
- 3.5 ทดสอบแนวคำถามที่สร้างขึ้น
- 3.6 ความเข้ากับผู้ดำเนินการสนทนาโดยผู้วิจัยเองจะเป็นผู้จดบันทึก และใช้เครื่องบันทึกเสียง
- 3.7 คัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนา
- 3.8 จัดการเตรียมสถานที่
- 3.9 จัดกลุ่มสนทนา
- 3.10 ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยถอดเทปออกมาเป็นบทสนทนาอย่างละเอียด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนถูกต้องและนำไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความหมายในรูปของการวิเคราะห์ สังเคราะห์ร่วมกัน

4. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi – structured interview) ซึ่งประกอบด้วยประเด็นคำถามที่ได้กำหนดเป็นแนวกว้าง ๆ ไว้ล่วงหน้า ผู้วิจัยสามารถดัดทอนเพิ่มเติม หรือปรับเปลี่ยนประเด็นคำถามใหม่ได้ตามสถานการณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants)

5. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) โดยผู้วิจัยได้สร้างแบบสังเกตขึ้นมาเองเพื่อบันทึกลักษณะทางกายภาพ โครงสร้างของชุมชนตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วม

6. การใช้เทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในการค้นหาสภาพในอดีตปัจจุบันเพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูล นำไปสู่การกำหนดนโยบายแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกร

7. การจัดเวทีประชาคม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างแกนนำเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ และเทศบาลตำบล เพื่อการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

8. แบบบันทึกภาคสนาม ซึ่งผู้วิจัยได้บันทึกรายละเอียดจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก การสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรมของเกษตรกร การจัดกิจกรรมในการวิจัย ตลอดจนการจัดเวทีประชาคม ตลอดระยะเวลาในการวิจัย

9. เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป ช่วยบันทึกรายละเอียดของข้อมูล และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอผลการวิเคราะห์

วิธีการและขั้นตอน

1. การกำหนดพื้นที่ศึกษาเนื่องจากผู้วิจัยได้รับการแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของสำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (สกว. – แม่โจ้) ตั้งแต่เดือน สิงหาคม 2551 ทำให้ผู้วิจัยได้สัมผัสกับชุมชน ได้ร่วมในกิจกรรมของชุมชน ร่วมกับผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มเกษตรกร เพื่อสร้างความคุ้นเคย รวมถึงการสืบค้น ค้นหาบริบทชุมชน เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน ความเชื่อ วัฒนธรรม การทำการเกษตร สถานการณ์การเกษตรรวมถึงรูปแบบการทำการเกษตรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นำมาศึกษาวิเคราะห์ จนทำให้ชุมชนได้มองเห็นสภาพปัญหาที่แท้จริง

2. พิจารณากำหนดทางเลือก และเจาะลึกประเด็นปัญหาที่จะศึกษาวิจัยภายใต้สภาพปัญหาและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ตั้งคำถามวิจัยนำไปสู่การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษาวิจัย การวิเคราะห์ปรากฏการณ์การเกษตรและนโยบายการเกษตรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับชุมชน กำหนดทางเลือกการแก้ไขปัญหาของชุมชนและจัดทำแผนปฏิบัติการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดไว้และยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

ในการดำเนินการตามกิจกรรมนี้ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ กระบวนการและขั้นตอนที่ตั้งไว้ จึงได้มีการจัดเวทีสนทนากลุ่ม ๆ ละ 7 – 15 คน ณ ศาลาเรียนรู้สายใยรักแห่งครอบครัวหรือ หรือกลุ่มเกษตรกรฟาร์มเกษตรอินทรีย์ต้นแบบลวงเหนือ หรือเทศบาลตำบลลวงเหนือ จำนวน 7 ครั้ง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2552

ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2552

ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2552

ครั้งที่ 4 เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2552

ครั้งที่ 5 เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2552

ครั้งที่ 6 เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2552

ครั้งที่ 7 เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2552

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ข้อมูล ถอดบทเรียนและสรุปจากเวทีสนทนากลุ่มในแต่ละครั้ง และตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียด ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจะดำเนินการแยกแยะข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูล ตามกรอบแนวคิดที่ตั้งไว้ในลักษณะบูรณาการและรวบรวมข้อมูลคืนชุมชน โดยได้จัดเวทีประชุมสนทนาจำนวน 2 ครั้ง ณ ศาลาเรียนรู้สายใยรักแห่งครอบครัวบ้านสันทราย หมู่ที่ 6 คือครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2552 และครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2552 ซึ่งสามารถแยกวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ในประเด็นเนื้อหาต่าง ๆ ดังนี้

1. นำข้อมูลในด้านบริบททางกายภาพของชุมชนมา วิเคราะห์ อธิบาย เรียบเรียง และสรุปข้อมูลเชิงพรรณนา
2. นำข้อมูลในด้านสถานการณ์การเกษตร รูปแบบการทำเกษตรของชุมชนที่ได้มาสรุป โดยถอดบทเรียนในการทำเวทีในแต่ละครั้ง นำข้อมูลไปวิเคราะห์ สังเคราะห์ อธิบาย เรียบเรียง และสรุปข้อมูลเชิงพรรณนา

กิจกรรมการศึกษาระบบฐานข้อมูลในการกำหนด นโยบายด้านการเกษตรของเทศบาลตำบลวงแหวน

วัตถุประสงค์

เพื่อสืบค้นข้อมูลด้านระบบฐานข้อมูลด้านการเกษตรของเทศบาล

อุปกรณ์

1. แบบบันทึกข้อมูล
2. กล้องบันทึกภาพ
3. เครื่องบันทึกเสียง
4. สมุดบันทึกภาคสนาม
5. กระดาษโรเนียว กระดาษปรู๊ฟ
6. กระดาน
7. ดินสอ ปากกา สีเมจิก
8. เครื่องขยายเสียง

9. เครื่องคอมพิวเตอร์ชนิดพกพา

เครื่องมือ เทคนิค

1. เทคนิคการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน
2. เทคนิคการสนทนากลุ่ม
3. การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม
4. เทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการ
5. เทคนิคการศึกษาดูงาน

วิธีการและขั้นตอน

จัดเวทีการสนทนากลุ่มวิเคราะห์ฐานข้อมูลครัวเรือนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการนำไปสู่การพัฒนากระบวนการข้อมูลของเทศบาลตำบลวงเหนือ เน้นที่ สมาชิกสภาเทศบาล ตำบลวงเหนือ เจ้าหน้าที่ด้านการเกษตร และแกนนำกลุ่มเกษตรกร เข้าร่วมเวที เชิงปฏิบัติการ เข้าร่วมกระบวนการ พร้อมทั้งออกแบบกิจกรรมการจัดทำแบบสำรวจข้อมูลด้านการเกษตรและ เศรษฐกิจครัวเรือนในการพัฒนากระบวนการข้อมูลแต่ละชุมชน พร้อมทั้งเวทีการศึกษาดูงาน โครงการ หลวงทุ่งหลวง

ในการดำเนินการตามกิจกรรมนี้ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ กระบวนการและ ขั้นตอนที่ตั้งไว้ จึงได้มีการจัดเวทีสนทนากลุ่ม ๆ ละ 7 – 15 คน ณ ศาลาเรียนรู้สายใยรักแห่งครอบครัว หรือ หรือกลุ่มเกษตรกรฟาร์มเกษตรอินทรีย์ต้นแบบหลวงเหนือ หรือเทศบาลตำบลวงเหนือ จำนวน 7 ครั้ง และการศึกษาดูงาน 1 ครั้ง ที่โครงการหลวงทุ่งหลวง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ครั้งที่ 1	เมื่อวันที่	30	มีนาคม	2552
ครั้งที่ 2	เมื่อวันที่	1	เมษายน	2552
ครั้งที่ 3	เมื่อวันที่	7	เมษายน	2552
ครั้งที่ 4	เมื่อวันที่	16	เมษายน	2552
ครั้งที่ 5	เมื่อวันที่	22	เมษายน	2552
ครั้งที่ 6	เมื่อวันที่	30	เมษายน	2552
ครั้งที่ 7	เมื่อวันที่	10	พฤษภาคม	2552

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ข้อมูล ถอดบทเรียนและสรุปจากเวทีสนทนากลุ่มในแต่ละครั้ง และตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียด ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจะดำเนินการแยกแยะข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูล ตามกรอบแนวคิดที่ดั่งไว้ในลักษณะบูรณาการและรวบรวมข้อมูลทั้งหมดขึ้นชุมชน โดยได้จัดเวทีประชุมสนทนากลุ่มจำนวน 2 ครั้ง ณ ศาลาเรียนรู้สายใยรักแห่งครอบครัวบ้านสันทราย หมู่ที่ 6 คือ ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2552 และครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2552 ซึ่งสามารถแยกวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ในประเด็นเนื้อหาต่าง ๆ ดังนี้

1. นำข้อมูลที่ได้จากการจัดทำฐานข้อมูลครัวเรือน เช่น ข้อมูลเรื่องการทำเกษตรกว่าร้อยละ 60 ที่อยู่ในภาคเกษตรและเป็นวิถีชีวิตของประเทศไทยมาช้านาน นำไปสู่ระบบฐานข้อมูลการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในเทศบาลมาวิเคราะห์ อธิบาย เรียบเรียง และสรุปข้อมูล
2. นำข้อมูลในด้านการศึกษาดูงานที่ได้มาสรุป โดยถอดบทเรียน นำข้อมูลไปวิเคราะห์ สังเคราะห์ อธิบาย เรียบเรียง และสรุปข้อมูล

กิจกรรมการพัฒนาแนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วม ของเกษตรกรในเทศบาลตำบลดวงเหนือ

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนานโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกร

อุปกรณ์

1. แบบบันทึกข้อมูล
2. กล้องบันทึกภาพ
3. เครื่องบันทึกเสียง
4. สมุดบันทึกภาคสนาม
5. กระดาษโรเนียว กระดาษปรู๊ฟ
6. กระดาน
7. ดินสอ ปากกา สีเมจิก

8. เครื่องขยายเสียง
9. เครื่องคอมพิวเตอร์ชนิดพกพา

เครื่องมือ เทคนิค

1. เทคนิคการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน
2. เทคนิคการสนทนากลุ่ม
3. การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม
4. เทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการ
5. เทคนิคการศึกษาดูงาน

วิธีการและขั้นตอน

จัดเวทีการสนทนากลุ่มให้ชุมชนและแกนนำกลุ่มเกษตรกรได้เห็นแผนการเกษตรของเทศบาลและเทศบาลได้ฐานข้อมูลของชุมชน เพื่อชุมชนส่งแผนต่อเทศบาลเพื่อให้เทศบาลกำหนดเป็นนโยบาย โดยมี สมาชิกสภาเทศบาลตำบลลงเหนือ เข้าหน้าด้านการเกษตร และแกนนำกลุ่มเกษตรกร เข้าร่วมเวที เชิงปฏิบัติการ เข้าร่วมกระบวนการ เวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หาข้อสรุปจากข้อเท็จจริงที่ค้นพบ ความเชื่อมโยงของข้อมูลและสถานการณ์จริงที่เกิดในพื้นที่ มีการจดบันทึกข้อมูลตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้เป็นประเด็นหลัก ๆ ไว้ก่อน พร้อมทั้งออกแบบกิจกรรมการจัดทำแบบสำรวจ

ในการดำเนินการตามกิจกรรมนี้ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ กระบวนการและขั้นตอนที่ตั้งไว้ จึงได้มีการจัดเวทีสนทนากลุ่ม ๆ ละ 7 – 15 คน ณ ศาลาเรียนรู้สายใยรักแห่งครอบครัวหรือ หรือกลุ่มเกษตรกรฟาร์มเกษตรกรอินทรีย์ต้นแบบลงเหนือ จำนวน 14 ครั้ง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ครั้งที่ 1	เมื่อวันที่ 6	มิถุนายน 2552
ครั้งที่ 2	เมื่อวันที่ 27	มิถุนายน 2552
ครั้งที่ 3	เมื่อวันที่ 4	กรกฎาคม 2552
ครั้งที่ 4	เมื่อวันที่ 20	กรกฎาคม 2552
ครั้งที่ 5	เมื่อวันที่ 4	สิงหาคม 2552
ครั้งที่ 6	เมื่อวันที่ 10	สิงหาคม 2552

ครั้งที่ 7	เมื่อวันที่ 1	กันยายน 2552
ครั้งที่ 8	เมื่อวันที่ 12	กันยายน 2552
ครั้งที่ 9	เมื่อวันที่ 23	กันยายน 2552
ครั้งที่ 10	เมื่อวันที่ 2	ตุลาคม 2552
ครั้งที่ 11	เมื่อวันที่ 14	ตุลาคม 2552
ครั้งที่ 12	เมื่อวันที่ 30	ตุลาคม 2552
ครั้งที่ 13	เมื่อวันที่ 10	พฤศจิกายน 2552
ครั้งที่ 14	เมื่อวันที่ 19	พฤศจิกายน 2552

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่เป้าหมายเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบททางกายภาพ บริบททางสังคมและชุมชน ระบบฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบายของเทศบาลตำบล และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้เครื่องมือและเทคนิควิจัยในการจัดเก็บข้อมูล เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้เทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัด Focus group ตลอดจนการจัดเวทีประชาคม แกนนำกลุ่มต่าง ๆ โดยได้จัดเวทีประชุมสนทนากันจำนวน 2 ครั้ง ณ ศาลาเรียนรู้สายใยรักแห่งครอบครัวบ้านสันทราย หมู่ที่ 6 คือครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2552 และครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2552 ซึ่งสามารถแยกวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ในประเด็นเนื้อหาต่าง ๆ ดังนี้

1. วิเคราะห์กระบวนการจัดทำฐานข้อมูลครัวเรือนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการนำไปสู่ระบบฐานข้อมูลการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในเทศบาลตำบลลงเหนือในการกำหนดแผนการพัฒนาดังแต่ระดับครอบครัว กลุ่ม ชุมชน และการเชื่อมโยงของสถานการณ์การทำการเกษตรตั้งแต่ระดับครัวเรือนจนถึงระดับท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อนำเอาอดีตเป็นบทเรียนแก่ปัจจุบันและอนาคตของการนำนโยบายไปใช้อย่างไรที่จะขึ้นอยู่กับจังหวะเวลาและเหตุการณ์

2. วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรโดยใช้แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วม (participatory)

นอกจากนั้น พิจารณาถึงความพอเพียงและความสมบูรณ์ของข้อมูลโดยการเปรียบเทียบกับกรอบประเด็นที่ศึกษา หากยังขาดข้อมูลก็ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมรวมทั้งผ่านกระบวนการตรวจสอบข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ ทั้งการวิเคราะห์เบื้องต้นก่อนนำข้อมูลให้กลุ่ม

แกนนำเกษตรกรตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติมภายหลังจากที่กลุ่มแกนนำเกษตรกรได้ตรวจสอบข้อมูลแล้ว อีกทั้งผู้วิจัยได้สร้างรูปแบบในการจัดเก็บ และมีการจัดการข้อมูลให้เป็นระบบตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูลจนกระทั่งการนำเสนอข้อมูลไปอธิบายตามแนวคิดทฤษฎี ดังที่ชาย โพธิ์สีดา (2542 อ้างใน อังคณา ทาลัดชัย, 2548: 43) ได้กล่าวถึง การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพว่าการวิเคราะห์ข้อมูลคือ กระบวนการจัดการข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความหมายขึ้นมาเป็นการตีความ และค้นหาคำอธิบายเชิงทฤษฎีขึ้นมาจากข้อมูลที่ต้องอาศัยกรรมวิธีตามหลักวิชาการวิเคราะห์ที่เหมาะสม ซึ่งวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการดังนี้

1. การจัดระเบียบข้อมูล ผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ได้จากการจัดเก็บหลายวิธี เช่น การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนทนากลุ่ม การสังเกต การสัมภาษณ์ และการเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มหรือชุมชน มาเรียบเรียงก่อน แล้วทำการแยกข้อมูลให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งานที่ชัดเจนขอบเขตเนื้อหาของการวิจัยเป็นหลัก โดยจัดเป็นกล่องข้อมูลตามประเด็น เช่น กล่องข้อมูลบริบทชุมชน เนื้อหาความรู้การดำเนินงานของกลุ่มแกนนำด้านการเกษตร บรรยากาส ทำที่ของผู้ร่วมเวที หรือการเข้าร่วมกิจกรรม พร้อมทั้งข้อคิดเห็นของผู้ร่วมเวทีและผู้วิจัย
2. การนำข้อมูลไปสู่การแสดงผล ผู้วิจัยนำผลสรุปของข้อมูลแต่ละประเด็นมาจัดหมวดหมู่ก่อนเพื่อเชื่อมโยงกันของข้อมูลที่ได้มา
3. การสรุปผลการวิจัยเมื่อผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้นำมาจัดเรียบเรียงเป็นหมวดหมู่แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลว่าผลที่ได้จากการเก็บข้อมูลนั้นบอกอะไรกับผู้วิจัยบ้าง และสามารถตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยตั้งไว้

ตาราง 1 สรุปการดำเนินกิจกรรมวิจัยโดยละเอียด

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
1. วางแผนการดำเนินงาน ระยะที่ 1	1. นัดหมายเกษตรกรและ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและ วางบทบาททีมวิจัย 4. จัดประชุมชี้แจง ทำ ความเข้าใจและการสร้าง ความคุ้นเคย เพื่อเข้าใจ แนวทางในการ ดำเนินงานวิจัยร่วมกัน 5. ร่วมกำหนดกรอบวง แผนการดำเนินงานกับ เกษตรกรและแกนนำ 6. สรุปผลการดำเนินงาน ร่วมกัน	เดือนมกราคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน ที่ปรึกษา ทีมวิจัย 2 คน แกนนำ เกษตรกร 10 คน	ตัวแทนชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วม ในการวางแผนการ ดำเนินงาน สามารถทำงาน ร่วมกันได้
2. สันทนากลุ่ม ย่อยกับแกนนำ เกษตรกรและผู้นำ ชุมชน (ชี้แจง เป้าหมายของ การวิจัย)	1. นัดหมายเกษตรกรและ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็น 4. จัดประชุมเพื่อชี้แจง ทำความเข้าใจใน วัตถุประสงค์ของ โครงการวิจัย 5. แลกเปลี่ยนแนวคิด การทำงานร่วมกัน 6. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือนมกราคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 6 คน	ได้รอบการ ทำงาน / ทุกฝ่าย เข้าใจร่วมกัน สามารถทำงาน ร่วมกันได้ใน อนาคต

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
3. ชี้แจง โครงการวิจัย พร้อมอาจารย์ที่ ปรึกษาและพี่ เลี้ยง	1. นัดหมายเกษตรกรและ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวาง บทบาททีมวิจัย 4. จัดประชุมทีมเพื่อชี้แจง แนวทางการดำเนินงาน เพื่อให้ถึงตรงของเรที่ตั้ง ไว้การประกาศเป็น เทศบาลัญญัติของเทศบาล 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือน มกราคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน ที่ปรึกษา ทีมวิจัย 2 คน อาจารย์ ที่ปรึกษา 1 คน แกนนำ เกษตรกร 5 คน	ได้แผนการศึกษา บริบทชุมชนและ สถานการณ์ การเกษตรในอดีต จนถึงปัจจุบัน
4. ประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจ ตัวแทนกลุ่ม เกษตรกร พร้อม เรียนรู้การทำบ่อ กักชีวภาพจาก มูลสัตว์	1. นัดหมายเกษตรกรและ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวาง บทบาททีมวิจัย 4. จัดประชุมทีมกำหนด เป้าหมายพร้อมทั้ง กำหนดกระบวนการของ งานวิจัยอย่างมีส่วนร่วม ทั้งทีมวิจัยและแกนนำ หรือเกษตรกรที่ให้ความ สนใจและเรียนรู้การทำ บ่อกักชีวภาพจากมูล สัตว์ 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือน กุมภาพันธ์	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน ที่ปรึกษา ทีมวิจัย 2 คน แกนนำ เกษตรกร 48 คน	ได้พื้นที่ขยายผล เรื่องการทำบ่อกัก ชีวภาพเพิ่มขึ้นที่ ตำบลร่องวัวแดง 1 แห่ง ทำให้คนใน ชุมชนอยากทำบ้าง และมีขยายผล ไปที่ หมู่ 5 อีกหนึ่งแห่ง รวมเป็นสองแห่ง

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
5. วางแผน ศึกษารูปแบบ การเกษตร พร้อมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ หมอดินอาสา	1. นัดหมายเกษตรกรและ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวาง บทบาททีมวิจัย 4. จัดประชุมทีมแกนนำ เกษตรกรและหมอดิน เพื่อศึกษาข้อมูลบริบท ชุมชน สภาพทั่วไป สถานการณ์การทำเกษตร ของชุมชน 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือน กุมภาพันธ์	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 8 คน	ได้ข้อมูล สถานการณ์/ รูปแบบการเกษตร ในระหว่างการ แลกเปลี่ยน
6. สรุปบทเรียน การศึกษาบริบท กลุ่มเกษตร และ รูปแบบ การเกษตร	1. นัดหมายเกษตรกรและ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและ วางบทบาททีมวิจัย 4. จัดประชุมทีมและแกน นำเกษตรกรวิเคราะห์ ข้อมูลหรือผลที่ได้จาก กิจกรรมการศึกษาข้อมูล สถานการณ์การเกษตร ในตำบล 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือนมีนาคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 8 คน	ได้ข้อมูลบริบท ชุมชนและสภาพ ทั่วไปของการทำ เกษตรของชุมชน พร้อมทั้งทีมวิจัย และกลุ่มตัวแทนมี แนวคิดและ กระบวนการ ทำงานที่เป็นระบบ มากขึ้น

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
7. ประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านวังธาร ครั้งที่ 1	1. นัดหมายเกษตรกรและแกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุยและนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวางบทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีม/แกนนำร่วมกันกำหนดรูปแบบการหาบริบทของพื้นที่ในแต่ละชุมชน วิธีการหาข้อมูลแต่ละด้าน 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือนมีนาคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำ เกษตรกร 10 คน	ได้ข้อมูลบริบทชุมชนสถานการณ์การเกษตรของบ้านวังธารรวมไปถึงรูปแบบการเกษตร
8. ประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านวังธารครั้งที่ 2 พร้อมเรียนรู้การทำปุ๋ยหมักแบบเติมอากาศ	1. นัดหมายเกษตรกรและแกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุยและนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวางบทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์การเกษตรในอดีตจนถึงปัจจุบัน แลกเปลี่ยนแนวคิดในการทำงานรวมไปถึงผลกระทบจากการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาผลมาจากบ้านวังธารติดกับภูเขาที่เป็นแหล่งต้นน้ำ 5. กิจกรรมการทำปุ๋ยหมักแบบเติมอากาศได้สร้างความสามัคคีของกลุ่มเกษตรกรและแกนนำ 6. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือนมีนาคม	หัวหน้าทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 10 คน	ได้ข้อมูลบริบทชุมชนสถานการณ์การเกษตรของบ้านวังธารรวมไปถึงรูปแบบการเกษตรที่สำคัญอย่างยิ่งคือการผลิตปุ๋ยหมักไว้ใช้เองได้ โดยผ่านกระบวนการทำกิจกรรม

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
9. ประชุมกลุ่ม ย่อยกลุ่มแกนนำ เกษตร บ้านลวงเหนือ ครั้งที่ 1 พร้อม เรียนรู้การทำปุ๋ย หมักแบบเติม อากาศ	1. นัดหมายเกษตรกรและ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวาง บทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมดำเนินการ ศึกษาบริบทชุมชนและ สถานการณ์การเกษตร ในอดีตจนถึงปัจจุบัน แลกเปลี่ยนแนวคิด ในการทำงาน 5. กิจกรรมการทำปุ๋ยหมัก แบบเติมอากาศได้สร้าง ความสามัคคีของกลุ่ม เกษตรกรและแกนนำ	เดือนมีนาคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 9 คน	ได้ข้อมูลบริบท ชุมชนสถานการณ์ การเกษตรของบ้าน ลวงเหนือ ได้ รูปแบบการเกษตร สถานการณ์การทำ เกษตรของชุมชน เกษตรกรผลิตปุ๋ย หมักไว้ใช้เองที่ บ้านเป็นการพัฒนา ระบบเกษตรกรรม ทางเลือกของ ชุมชน
10. สรุป บทเรียนทีมวิจัย และกำหนด ทิศทาง การทำงาน ของทีม	1. นัดหมายเกษตรกรและ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและ วางบทบาททีมวิจัย 4. ทีมวิจัยและแกนนำ ประชุมเพื่อกำหนด ทิศทางแผนการเคลื่อน งานของฟาร์มต้นแบบ 7 ฟาร์ม 5. สรุปผลการดำเนิน กิจกรรม	เดือนมีนาคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 10 คน	ทีมวิจัยชุมชนรวม ไปถึงแกนนำ ชุมชนเข้าใจใน แนวทางการ ดำเนินงานวิจัยและ สามารถนำสิ่งที่ทำ ร่วมกันไปปรับ ใช้ได้ในการทำงาน ทั้งที่เป็นงานวิจัย และงานพัฒนา อื่นๆ รวมไปถึง การกำหนดบทบาท ตัวเองในการเข้ามา มีส่วนร่วมใน กิจกรรมการวิจัย

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
11. สรุป บทเรียน การศึกษาบริบท กลุ่มเกษตร และรูปแบบ การเกษตร	1. นัดหมายเกษตรกรและ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและ วางบทบาททีมวิจัย 4. ทีมวิจัยและแกนนำ ประชุมเพื่อกำหนด ทิศทางแผนการเคลื่อน งานของฟาร์มต้นแบบ 7 ฟาร์ม 5. สรุปผลการดำเนิน กิจกรรม	เดือนเมษายน	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 8 คน	ได้แผน/ข้อมูล บริบทชุมชนและ สภาพทั่วไปของ การทำเกษตร ของชุมชน พร้อม ทั้งทีมวิจัยและ กลุ่มตัวแทน มีแนวคิดและ กระบวนการ ทำงานที่เป็นระบบ มากขึ้น
12. ประชุมกลุ่ม ย่อยกลุ่มแกนนำ เกษตรบ้าน สันทราย ครั้งที่ 1	1. นัดหมายเกษตรกร และแกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและ วางบทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมดำเนินการ ศึกษาบริบทชุมชนและ สถานการณ์การเกษตร ในอดีตจนถึงปัจจุบัน แลกเปลี่ยนแนวคิดใน การทำงานรวมถึง ผลกระทบจากการพัฒนา ชุมชนที่ผ่านมา 5. ดูฟาร์มสาธิตรูปแบบการ ทำเกษตรอินทรีย์ของ คุณบาลเย็น สุนันตา 6. สรุปผลการดำเนิน กิจกรรม	เดือนเมษายน	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 8 คน	ได้ข้อมูลบริบท ชุมชนสถานการณ์ การเกษตรของ สันทรายรวมถึง รูปแบบการเกษตร

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
13. ประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านข้างน้ำ ครั้งที่ 1 พร้อมเรียนรู้การทำปุ๋ยหมักเติมอากาศ	1. นัดหมายเกษตรกรและแกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุยและนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวางบทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมดำเนินการศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์การเกษตรในอดีตจนถึงปัจจุบัน แลกเปลี่ยนแนวคิดในการทำงานรวมถึงผลกระทบจากการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา 5. กิจกรรมทำปุ๋ยหมักกิจกรรมนี้ได้มีการเสนอแนะจากทีมที่ผ่านมาเกษตรกรพึงเทคโนโลยีจากบริษัทเป็นส่วนใหญ่ เช่น ปุ๋ยพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ หรือแม้กระทั่งสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทั้งที่เกษตรกรสามารถผลิตเองได้ 6. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือนเมษายน	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 10 คน	ได้ข้อมูลบริบทชุมชนสถานการณ์การเกษตรของข้างน้ำรวมไปถึงรูปแบบสถานการณ์การเกษตรและขั้นตอนการผลิตปุ๋ยหมักแบบเติมอากาศอย่างละเอียด

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
14. ประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านสหทราย ครั้งที่ 2	1. นัดหมายเกษตรกร และแกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุยและนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวางบทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมดำเนินการศึกษาบริบทชุมชน และสถานการณ์การเกษตรในอดีตจนถึงปัจจุบัน แลกเปลี่ยนแนวคิดในการทำงานรวมถึงผลกระทบจากการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาในอดีต และประเด็นการเปลี่ยนมือของที่ดินของเกษตรกร 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือนเมษายน	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 9 คน	ได้ข้อมูล การเกษตรของ สหทรายรวมไปถึง รูปแบบการเกษตร และแผนกิจกรรม ฟาร์มต้นแบบให้ เป็นฟาร์มหลักของ ตำบลข้อ เปรียบเทียบ/ความ แตกต่างของ รูปแบบการเกษตร ของอดีตและที่ เป็นอยู่ในปัจจุบัน
15. ประชุมสรุปบทเรียนทีมวิจัยการศึกษาสถานการณ์การเกษตร	1. นัดหมายเกษตรกร และแกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุยและนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวางบทบาททีมวิจัย	เดือนเมษายน	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 12 คน	ได้ข้อสรุปร่วมกัน เช่น ปัญหาด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติ จากกระบวนการ ผลิตภาคการเกษตร ตั้งแต่อดีตมา

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
15. ประชุมสรุป บทเรียนทีมวิจัย การศึกษา สถานการณ์ การเกษตร	4. ประชุมทีมวิจัย ได้นำ ข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ร่วมกันถึงความถูกต้อง ความเปลี่ยนแปลงของ ชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขที่ เกี่ยวข้องต่อความ เปลี่ยนแปลงส่งผลไปถึง สถานการณ์และรูปแบบ ทางการเกษตรที่ เปลี่ยนแปลงไป ทั้งใน ส่วนของปัจจัยเงื่อนไข ภายใน ได้แก่ การ เปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ ทำกิน ของชุมชน ระบบ เครือญาติที่มีการ เลียนแบบกันในการ ผลิต ปัจจัยภายนอกได้แก่ การส่งเสริมการผลิตจาก ภาครัฐ พื้นที่ทำกิน ถูกเปลี่ยนมือ การ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ของเกษตรกร การ คมนาคม การสื่อสาร ที่สะดวกรวดเร็วขึ้น ทุกอย่างทำให้เกษตรกร หาทางเลือกและทางออก ให้กับตนเองส่งผลให้ สถานการณ์การเกษตร ของชุมชนเปลี่ยนแปลง ไป			5. สรุปผลการดำเนินงาน

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
16. วางแผน การศึกษาดูงาน ระยะที่ 1 (แกน นำเกษตรกร)	1. นัดหมายเกษตรกรและ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวาง บทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมวิจัย นำข้อมูล เบื้องต้นที่ได้มาหารือ ร่วมกันและกำหนด วัตถุประสงค์ของการไป ศึกษาดูงาน พัฒนา แนวคิดของตนเอง 5. กำหนดการเดินทาง รายละเอียดต่าง ๆ ที่ทีม จะต้องเตรียมตัว 6. ประสานงานไปยัง โครงการหลวงทุ่งหลวง 7. ประสานไปที่พื้นที่หนึ่ง 8. ประสานต่อไปยัง ผู้อำนวยการศูนย์ คุณวุเบศ และเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 9. ประสานนายกเทศบาล รองนายกทีมบริหาร ทั้งหมด สมาชิกสภา เทศบาล เจ้าหน้าที่ วิชาการเกษตร และ เกษตรกร 10. ประสานรถตู้ที่จะใช้ใน การเดินทาง 11. เตรียมอาหารว่างระหว่าง การเดินทาง	เดือน พฤษภาคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 5 คน	ได้แผนการ ดำเนินงานศึกษา ดูงานรวมถึง การกำหนด วัตถุประสงค์ของ การศึกษาดูงาน

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
17. การศึกษา ดูงานพื้นที่ ต้นแบบ (โครงการหลวง ทุ่งหลวง)	1. นัดหมายเกษตรกร และ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็น และ วางบทบาททีมวิจัย 4. รถตู้มารับ 5. ออกจากเทศบาลตำบล ลวงเหนือ ไปศึกษาดูงาน โครงการหลวงทุ่งหลวง 6. ดูการเกษตรของ โครงการทั้งระบบตั้งแต่ การผลิตจนถึงการตลาด 7. สรุปผลการดูงาน	เดือน พฤษภาคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 25 คน	ได้ข้อมูล สถานการณ์ รูปแบบการเกษตร บริบทของ โครงการหลวง ทุ่งหลวงรวมไปถึง รูปแบบการเกษตร และแผนกิจกรรม ข้อเปรียบเทียบ/ ความแตกต่างของ รูปแบบการทำ เกษตรของที่นี่ กระบวนการการ ทำการเกษตรทั้ง ระบบ
18. เวทีศึกษา สถานการณ์ การเกษตร เพื่อออกแบบ ข้อมูลเศรษฐกิจ ครัวเรือน บ้านตลาดใหม่ หมู่ที่ 2	1. นัดหมายเกษตรกร และ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็น และ วางบทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมวิจัยชุมชน และคณะทำงานของ ชุมชนทบทวนแบบ สำรวจที่ได้จากการ จัดเวทีและความรู้จาก การศึกษาดูงาน 5. วางแผนศึกษาข้อมูลเรื่อง เศรษฐกิจครัวเรือนของ หมู่บ้านตลาดใหม่ หมู่ที่ 2 สรุปผลการดำเนินงาน	เดือน มิถุนายน	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 20 คน	ได้รูปแบบการ จัดทำฐานข้อมูล ครัวเรือนนำไปสู่ ระบบฐานข้อมูล การทำเกษตรของ เกษตรกรใน เทศบาลตำบลลวง เหนือ รวมไปถึง คณะทำงานและ ชาวบ้าน หมู่ 2 เห็น ความสำคัญของ ข้อมูลตั้งแต่ระดับ ครอบครัว

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
19. เวทีศึกษา สถานการณ์ การเกษตร เพื่อ ออกแบบข้อมูล เศรษฐกิจ ครัวเรือน บ้านเมืองวะ หมู่ที่ 3	1. นัดหมายเกษตรกร และ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็น และ วางบทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมวิจัยชุมชน และคณะทำงานของแต่ละ กลุ่มทบทวนแบบ สำรวจที่ได้จากการ จัดเวที 5. วางแผนลงศึกษาข้อมูล ในด้านเศรษฐกิจ ครัวเรือนหมู่ 3 เมืองวะ 6. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือน มิถุนายน	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 16 คน	ได้รูปแบบการ จัดทำฐานข้อมูล ครัวเรือนโดยการมี ส่วนร่วมของ ชุมชนในการ นำไปสู่ระบบ ฐานข้อมูลของ เทศบาลตำบลวง เหนือ รวมไปถึง คณะทำงานและ ชาวบ้านหมู่ 3 เห็น ความสำคัญของ ข้อมูลตั้งแต่ระดับ ครอบครัว
20. เวทีศึกษา สถานการณ์ การเกษตร เพื่อ ออกแบบข้อมูล เศรษฐกิจ ครัวเรือน บ้านลวงเหนือ หมู่ที่ 4	1. นัดหมายเกษตรกรและ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็น และ วางบทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมวิจัยและ คณะทำงาน 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือน กรกฎาคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 18 คน	ได้รูปแบบการ จัดทำฐานข้อมูล ครัวเรือนหมู่ที่ 4 โดยการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการ นำไปสู่ระบบ ฐานข้อมูลด้าน การเกษตรของ เกษตรกรใน ตำบลลวงเหนือ

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
21. เวทีประชุมวางแผน ศึกษาสถานการณ์ การเกษตร เพื่อออกแบบร่างข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน บ้านหลวงเหนือ หมู่ที่ 5	1. นัดหมายเกษตรกร และ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็น และ วางบทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมวิจัยชุมชน และ คณะทำงานตัวแทนกลุ่ม เกษตรวางแผนแบบสำรวจ ที่ได้จากการจัดเวที และ ความรู้จากการศึกษา ประวัติศาสตร์ชุมชนพร้อม ทั้งวางแผนศึกษาข้อมูลเรื่อง เศรษฐกิจครัวเรือนของ หมู่ที่ 5 บ้านหลวงเหนือ 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือน สิงหาคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 14 คน	ได้ร่างรูปแบบการ จัดทำฐานข้อมูล ครัวเรือนโดยการ มีส่วนร่วมของ เกษตรกรหมู่ที่ 5
22. เวทีศึกษา สถานการณ์ การเกษตร เพื่อ ออกแบบข้อมูล เศรษฐกิจ ครัวเรือน บ้านหลวงเหนือ หมู่ที่ 5	1. นัดหมายเกษตรกรและแกน นำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวาง บทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมวิจัยชุมชนและ คณะทำงานของแต่ละ ชุมชนทบทวนแบบสำรวจ ที่ได้จากการจัดเวทีและ ความรู้จากการศึกษาดูงาน พร้อมทั้งวางแผนลงศึกษา ข้อมูลศึกษาข้อมูลเศรษฐกิจ ครัวเรือนของบ้านหลวงเหนือ หมู่ที่ 5 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือน สิงหาคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 20 คน	ได้รูปแบบการ จัดทำฐานข้อมูล ครัวเรือนโดยการ มีส่วนร่วมของ ชุมชนในการ นำไปสู่ระบบ ฐานข้อมูล การเกษตรของ เกษตรกรใน เทศบาลตำบลหลวง เหนือ

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
23. เวทีศึกษา สถานการณ์ การเกษตร เพื่อ ออกแบบข้อมูล เศรษฐกิจ ครัวเรือน บ้านสันทราย หมู่ที่ 6	1. นัดหมายเกษตรกร และ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวาง บทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมวิจัยชุมชนและ คณะทำงานของแต่ละ ชุมชนทบทวนแบบสำรวจ ที่ได้จากการจัดเวทีและ ความรู้จากการศึกษาดูงาน พร้อมทั้งวางแผนศึกษา ข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน ของบ้านสันทราย หมู่ที่ 6 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือน กันยายน	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 12 คน	ได้รูปแบบการ จัดทำฐานข้อมูล ครัวเรือนโดยการมี ส่วนร่วมของ ชุมชนในการ นำไปสู่ระบบ ฐานข้อมูล การเกษตรของ เกษตรกรในตำบล ลวงเหนือ รวมไปถึง ถึงคณะทำงานและ ชาวบ้านหมู่ 2 เห็น ความสำคัญของ ระบบฐานข้อมูล
24. เวทีศึกษา สถานการณ์ การเกษตร เพื่อ ออกแบบข้อมูล เศรษฐกิจ ครัวเรือน บ้านข้างน้ำ หมู่ที่ 7	1. นัดหมายเกษตรกร และ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวาง บทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมวิจัยชุมชนและ คณะทำงานของแต่ละ ชุมชนทบทวนแบบสำรวจ ที่ได้จากการจัดเวทีและ ความรู้จากการศึกษาดูงาน พร้อมทั้งวางแผนศึกษา ข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน ของบ้านข้างน้ำ หมู่ที่ 7 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือน กันยายน	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 10 คน	ตัวแทนกลุ่ม เกษตรกร หมู่ที่ 7 ได้รูปแบบการ จัดทำฐานข้อมูล ครัวเรือนโดยการ มีส่วนร่วมของ ชุมชนในการ นำไปสู่ระบบ ฐานข้อมูลเกษตร ของเกษตรกรใน เทศบาลตำบลลวง เหนือ

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
25. เวทีศึกษา สถานการณ์ การเกษตร เพื่อ ออกแบบข้อมูล เศรษฐกิจ ครัวเรือน บ้านวังธาร หมู่ที่ 8	1. นัดหมายเกษตรกร และ แกนนำ 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็น และ วางบทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมวิจัยชุมชนและ คณะทำงานของแต่ละ ชุมชน ทบทวนแบบสำรวจ ที่ได้จากการจัดเวทีและ ความรู้จากการศึกษาดูงาน พร้อมทั้งวางแผนลงศึกษา ข้อมูลเรื่องเศรษฐกิจ ครัวเรือนบ้านวังธาร หมู่ที่ 8 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือน กันยายน	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร 17 คน	คณะทำงานและ ตัวแทนเกษตรกร บ้านวังธารหมู่ที่ 8 ได้รูปแบบการ จัดทำฐานข้อมูล ครัวเรือนโดยการ มีส่วนร่วมของ ชุมชนในการ นำไปสู่ระบบ ฐานข้อมูลเกษตร ของเกษตรกรใน เทศบาลตำบลลง เหนือ
26. เวที อภิปราย และ แลกเปลี่ยน ความคิดเห็น เกี่ยวกับร่าง นโยบายด้าน การเกษตร หมู่ที่ 2, 3, 6	1. นัดหมายเกษตรกร และ แกนนำพร้อมทั้งสมาชิก สภาเทศบาล 2. เตรียมเอกสารการพูดคุย และนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวาง บทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมวิจัยชุมชน และ คณะทำงานร่วมออกแบบ เวทีการประชุมดำเนินการ จัดประชุมตามแผนที่ กำหนดโดยเชิญแกนนำ ชุมชน พร้อมสมาชิกสภา เทศบาลและเจ้าหน้าที่ การเกษตรของเทศบาล เข้าร่วม 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือน ตุลาคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร หมู่ที่ 2, 3, 6 รวม ทั้งหมด 59 คน	ได้แลกเปลี่ยน ความคิดเห็น เกี่ยวกับร่าง นโยบายด้าน การเกษตร โดยการ มีส่วนร่วมของ เกษตรกรหมู่ที่ 2, 3, 6

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
27. เวทีอภิปราย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 4, 5	1. นัดหมายเกษตรกรและแกนนำพร้อมทั้งสมาชิกสภาเทศบาล 2. เตรียมเอกสารการพูดคุยและนำเสนอ 3. กำหนดประเด็น และวางบทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมวิจัยชุมชนและคณะทำงานร่วมออกแบบเวทีการประชุมดำเนินการจัดประชุมตามแผนที่กำหนดโดยเชิญแกนนำชุมชน พร้อมสมาชิกสภาเทศบาลและเจ้าหน้าที่เกษตรเข้าร่วม 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือนพฤศจิกายน	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร หมู่ที่ 4, 5 รวมทั้งหมด 46 คน	ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างนโยบายด้านการเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรบ้านลวงเหนือหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5
28. ประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 7, 8	1. นัดหมายเกษตรกรและแกนนำพร้อมทั้งสมาชิกสภาเทศบาล 2. เตรียมเอกสารการพูดคุยและนำเสนอ 3. กำหนดประเด็นและวางบทบาททีมวิจัย 4. ประชุมทีมวิจัยชุมชนและคณะทำงานร่วมออกแบบเวทีการประชุมดำเนินการจัดประชุมตามแผนที่กำหนดโดยเชิญแกนนำชุมชน พร้อมสมาชิกสภาเทศบาลและเจ้าหน้าที่เกษตรเข้าร่วม 5. สรุปผลการดำเนินงาน	เดือนธันวาคม	ทีมวิจัย 8 คน พี่เลี้ยง 2 คน แกนนำเกษตรกร หมู่ที่ 7, 8 รวมทั้งหมด 45 คน	ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างนโยบายด้านการเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรบ้านช้างน้ำ หมู่ที่ 7 และบ้านวังธารหมู่ที่ 8

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลดำเนินการวิจัย สามารถอธิบายวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) โดยนำเสนอข้อมูลออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

1. บริบทชุมชนและสถานการณ์รวมถึงรูปแบบการทำเกษตร
2. ฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบายด้านการเกษตร
3. แนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ
4. ผลวิจัยในเชิงการพัฒนาของชุมชนในเทศบาลตำบลวงเหนือ

ส่วนที่ 1 บริบทชุมชนและสถานการณ์ รวมถึงรูปแบบการทำเกษตรของเทศบาลตำบลวงเหนือ

บริบทชุมชน

1. ประวัติชุมชน

จากบันทึกประวัติตำบลวงเหนือของวัดศรีมุงเมือง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ที่ศูนย์กลางชุมชน มีรายละเอียดว่าบรรพบุรุษตำบลวงเหนือสืบเชื้อสายมาจากไทลื้อ ในเมืองเชียงรุ่ง แคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ตั้งบ้านลงเหนือปัจจุบันขึ้นเมื่อวันเสาร์ที่ 3 เมษายน พ.ศ. 1932 ปีมะเส็ง และได้ตั้งวัดตรงต้นไม้สะหลี (ต้นโพธิ์) แรกเริ่มที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานนั้น ยังไม่ได้รวมกันเป็นหมู่บ้านใหญ่หมู่บ้านเดียว แต่ตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นป๊อก (กลุ่มบ้านหรือห้อมบ้าน) จำนวน 10 หมู่บ้าน โดยนับจากทางทิศใต้ของหมู่บ้านมามีดังนี้ บ้านลาวมี 2 ป๊อก บ้านนาเกียง บ้านหลวง บ้านใหม่หลายหน้า บ้านใหม่ บ้านจ๊อก บ้านเผ่าเก่า บ้านสันหลวง บ้านก่อบะดี ประชากรตำบลวงเหนือทั้ง 10 กลุ่ม ก่อนหน้านี้ประมาณ 2 ชั่วคนเป็นไทลื้อทั้งหมด ปัจจุบันมีคนเชื้อสายอื่นบ้าง เนื่องจากมีคนที่ย้ายมาแต่งงานกับคนในตำบล ทำให้ประชาชนของตำบลวงเหนือ ปัจจุบันบางส่วนไม่ใช่ไทลื้อแท้ ๆ (แสงระวี อนันตพานิช, 2544: 62)

มีตำนานเล่าสืบกันมาว่า พระเจ้าแสนเมืองมา พระมหากษัตริย์องค์ที่ 10 พระราชวงศ์มังรายได้พาพรรคชายาเสด็จประพาสหัวเมืองต่าง ๆ อันมีเมืองสิบสองพันนา (ปันนา) เมืองลื้อ ณ ปันนาฝั่งแกน ได้ประสูติพระกุมารองค์หนึ่งพระกุมารพระองค์นี้ทรงพระชนนามว่า

“ดิฐกุมาร” และอีกพระนามที่ได้ตั้งตามพระราชสมภพ (สถานที่ประสูติ) ว่า “พระกุมารสามฝั่งแกน” หลังจากที่พระยาสามฝั่งแกนได้ขึ้นครองราชย์ จึงทรงโปรดให้สร้างวัดขึ้นที่สถานที่ประสูติและตั้งชื่อว่าวัด บุรฉัน เป็นวัดใหญ่มากในแถบนั้น และสามารถพบร่องรอยวัดลูก 4 วัดล้อมทิศทั้ง 4 ซึ่ง วัดบุรฉันในปัจจุบันก็คือวัดศรีมุงเมืองอันเป็นวัดประจำชุมชนของชาวบ้านลวงเหนือ หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 10 (สมศักดิ์ บุญยชัย, 2552: สัมภาษณ์)

จากตำนานเกี่ยวกับการตั้งวัดศรีมุงเมืองมีข้อความที่น่าสนใจของกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ที่จารึกไว้ว่า พระเจ้าสามฝั่งแกนนั้นได้เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1945 ขณะที่มีอายุเพียง 13 ปีด้วยความช่วยเหลือจากอา และทรงแต่งตั้งเป็นพญาสีหมันให้ครองเมืองพะเยา หักกลับปีที่ขึ้นครองราชย์กับอายุแล้วคือปีที่พระองค์ประสูติ พ.ศ. 1932 ดังนั้นจึงหมายความว่าปีที่พญาแสนเมืองมาเสด็จมาค้ำแครงที่ชุมชนบ้านลวงเหนือก็คือปี พ.ศ. 1932 อันเป็นปีที่ถูกระบุว่าเป็นปีที่ชาวบ้านก่อตั้งชุมชน

จากการวิเคราะห์ดังกล่าวจึงอาจตั้งสมมุติฐานได้ว่า ในปีดังกล่าวพญาแสนเมืองมาได้เสด็จหัวเมืองสิบสองพันนา และได้ชักชวนชาวไทลื้อให้เข้ามาสร้างบ้านแปลงเมืองยังพันนาสามฝั่งแกน หรือปัจจุบันคือตำบลลวงเหนือ ซึ่งอาจเป็นอีกเหตุผลประการหนึ่งที่ช่วยยืนยันว่าในปีดังกล่าว บรรพบุรุษชาวไทลื้อได้ก่อตั้งชุมชนบ้านลวงเหนือจริง ตลอดจนยืนยันการมีตัวตนของชาวไทลื้อ ณ ดินแดนแห่งนี้

อย่างไรก็ดีไม่ว่าบรรพบุรุษของชุมชนแห่งนี้จะอพยพมาเมื่อใดก็ตามแต่ก็เชื่อได้ว่าน่าจะเป็นชุมชนที่เก่าแก่ที่สุด มีที่ตั้งต้นน้ำและอุดมสมบูรณ์ที่สุดในบริเวณนั้น นอกจากนี้ในความเป็นจริงแล้วสิ่งสำคัญอาจอยู่ที่ความสำนึกของสมาชิกในชุมชน ที่ส่วนใหญ่เชื่อว่าบรรพบุรุษอพยพมาตั้งบ้านที่นี้ส่งผลให้ชุมชนเกิดความมีเอกภาพร่วมกัน ภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่มีความเป็นมายาวนานและมีตัวตนในประวัติศาสตร์ ความมีเอกภาพดังกล่าว ส่งผลเชื่อมโยงต่อการสร้างสายสัมพันธ์ภายในชุมชน และนำไปสู่ความร่วมมือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการผลิตหรือกิจกรรมทางด้านพิธีกรรม ที่คำจูงให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ในวันที่ 16 เมษายนของทุกปี ชาวบ้านลวงเหนือทุกครัวเรือนนำขันข้าว ขนมหวานมาร่วมกันที่โรงเรียนลวงเหนือ นิมนต์พระมาสวดแล้วจึงถวายขันข้าวต่อเสาใจกลางบ้านพร้อมทั้งรดน้ำดำหัวด้วยเสร็จแล้วชาวบ้านจึงรับประทานอาหารร่วมกัน

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นเป็นความเชื่อทางวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันยังมีอยู่ในบ้านลวงเหนือ ในส่วนด้านสังคมดังที่กล่าวไว้แล้วว่าสังคมบ้านลวงเหนือเป็นสังคมระบบเครือญาติคงจะเห็นได้จากชื่อสกุลของบรรพบุรุษดั้งเดิมจะมีอยู่ 2 - 3 ตระกูลใหญ่ ๆ คือ ใบสุจันทร์ ใบบอกบุญ บุญยชัย แต่เดิมชุมชนมีโครงสร้างทางครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่มีความสัมพันธ์

อย่างแน่นแฟ้น ส่งผลให้เกิดการสร้างพลังและการถ่ายทอดกระบวนการการเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชน

แต่ช่วงระยะเวลาหลังจากที่วัฒนธรรมภายนอกชุมชน บทบาทของภาครัฐที่พยายามจะทำให้ชนบทมีการเปลี่ยนแปลงปัจจัยต่าง ๆ ได้เข้ามามีอิทธิพลและผลกระทบต่อบ้านหลวงเหนืออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บ้านหลวงเหนือได้สูญเสียระบบโครงสร้างทางสังคมโดยเฉพาะระบบเครือญาติความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของคนในชุมชนลดลง การรวมตัวในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นการก่อตัวแบบหลวม ๆ ชุมชนเริ่มมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สมศักดิ์ บุญขย้ง (สมศักดิ์ บุญขย้ง, 2552: สัมภาษณ์) ได้ให้ทัศนะว่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้โครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างการผลิตเปลี่ยนไประบบถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนที่อาศัยโครงสร้างทางสังคมมากระบบ ชุมชนขาดการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ในส่วนของประเพณี วัฒนธรรม ชุมชนบ้านหลวงเหนือเป็นชุมชนยอมรับการเปลี่ยนแปลง บทบาทของความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า และผีเจ้าที่ เป็นบทบาทที่สร้างความสามัคคี ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งมีผลต่อกระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ของชุมชน นอกจากนี้ความเชื่อในระดับเครือญาติยังพบหน้าที่ที่แฝงอยู่ คือหน้าที่ในการสร้างเครือข่ายและความสัมพันธ์ของเครือญาติผลของความเชื่อดังกล่าวส่งผลต่อการจัดระเบียบ โครงสร้างทางสังคม

ส่วนปรากฏการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม ผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีการดำรงชีวิต มิติทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีการดำรงชีวิตประจำวันมากขึ้นโดยเฉพาะการทำการเกษตร การทำการเกษตรก่อนการเปลี่ยนแปลง คนในชุมชนตำบลหลวงเหนือใช้แรงงานคนในชุมชนเป็นหลัก เช่น การเอามือเอาริ้วการไถนาปลูกข้าวและการลงแขก ในระยะต่อมาชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิต ชุมชนหันมาใช้เทคโนโลยีมากขึ้น เช่นการใช้รถไถนา และรถเกี่ยวข้าว เป็นต้น

2. ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของประชาชน มีลักษณะการตั้งที่อยู่อาศัยกลุ่มก้อนตามแนวถนนและริมแม่น้ำ และมีที่นาล้อมรอบกลุ่มที่อยู่อาศัย 9 ใน 10 หมู่บ้านสามารถเดินทางติดต่อกันได้สะดวกทุกฤดูกาล มีเฉพาะหมู่ที่ 1 ที่ถูกแยกจากหมู่บ้านอื่นเนื่องจากการสร้างอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนแม่กวง ทำให้การติดต่อคมนาคมกับหมู่บ้านนี้ต้องผ่านทางเรือ หากจะติดต่อหมู่บ้านนี้ทางบกต้องเดินทางอ้อมไปทางอำเภอแม่แตงซึ่งต้องใช้ระยะเวลามากกว่า 90 กิโลเมตร ตำบลหลวงเหนือมีจำนวน 10 หมู่บ้าน อยู่ในเขตปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลหลวงเหนือทั้งหมด ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกตามถนนสายเชียงใหม่-เชียงราย เป็นระยะทาง

ประมาณ 15 กิโลเมตร เส้นทางคมนาคมเป็นถนนลาดยาง 4 ช่องทางตลอดทาง การคมนาคมไปมาสะดวกทุกฤดูกาล ใช้ระยะเวลาเดินทางจากจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 20 นาที มีระยะทางห่างจากที่ว่าการอำเภอคอยสะเก็ดประมาณ 7 กิโลเมตร มีสภาพการคมนาคมโดยทั่วไป สภาพถนนเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก สามารถใช้ติดต่อคมนาคมกับทางอำเภอหรือตัวจังหวัดได้ตลอดปี ภาพ 3 แสดงแผนที่ของตำบลหลวงเหนือ ตำบลหลวงเหนือมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อเขตอำเภอพร้าว แม่แตง
ทิศใต้	ติดต่อเขตอำเภอสันทราย องค์การบริหารส่วนตำบลเชิงคอย
ทิศตะวันออก	ติดต่อเขตตำบลเชิงคอย
ทิศตะวันตก	ติดต่อเขตอำเภอสันทราย

3. ขนาดพื้นที่และการใช้ประโยชน์พื้นที่

พื้นที่ทั้งตำบลหลวงเหนือมีประมาณ 125 ตารางกิโลเมตร (ประมาณ 78,125 ไร่) โดยแบ่งการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ เป็นพื้นที่ป่าไม้และภูเขา (ประมาณ 84% ของพื้นที่ทั้งหมด) ที่เหลือเป็นพื้นที่การเกษตร ที่อยู่อาศัย และพื้นที่สาธารณะ ประมาณ 10, 5 และ 1 % ของพื้นที่ทั้งหมดตามลำดับ ในจำนวนนี้มีพื้นที่ถือครองทางการเกษตรอย่างเป็นทางการ 5,103 ไร่ สามารถจำแนกออกเป็น

พื้นที่นา	4,170	ไร่	พื้นที่ทำประมง	15	ไร่
พื้นที่พืชไร่	241	ไร่	พื้นที่เลี้ยงปศุสัตว์	10	ไร่
พื้นที่สวน	547	ไร่	และพื้นที่ประมง	120	ไร่

(แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล พ.ศ. 2551 – 2553)

4. ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ตำบลหลวงเหนือแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ส่วนใหญ่ทางตอนเหนือเป็นเขตภูเขาในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของต้นน้ำของเขื่อนแม่วงอุดมธารา พื้นที่ส่วนได้เป็นพื้นที่ราบเหมาะสำหรับการเกษตรมีความสูงเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 340 เมตร ภาพ 3 และ ภาพ 4

ภาพ 4 ภาพถ่ายทางอากาศของพื้นที่เทศบาลตำบลวงเหนือ

ที่มา: Google Earth (2554: ระบบออนไลน์)

ภาพ 5 ภาพขยายของพื้นที่ชุมชน 9 ใน 10 หมู่บ้านของเทศบาลตำบลวงเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่ราบ
ได้เชื่อมแม่กวังอุดมธรรา พื้นที่ในวงกลมเป็นพื้นที่เริ่มตั้งถิ่นฐาน มีวัดศรีมุงเมืองเป็น
ศูนย์กลาง

5. แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำสำคัญที่ใช้เพื่อการเกษตรและน้ำกินน้ำใช้ของตำบลมีหลายประเภท ได้แก่

- อ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา ขนาด 270 ล้านลูกบาศก์เมตร ใช้เพื่ออุปโภคบริโภคและเกษตรกรรมแหล่งน้ำชลประทาน ซึ่งมีพื้นที่คลองขอยรับน้ำทั้งฝั่งซ้าย (พื้นที่รับน้ำประมาณ 122 ไร่) และคลองฝั่งขวา พื้นที่รับน้ำประมาณ 2,502 ไร่) แหล่งชลประทานมีปริมาณน้ำใช้เพียงพอตลอดทั้งปี (แต่ต้องใช้แบบประหยัด โดยเฉพาะในฤดูร้อนที่ต้องมีตารางสลับการปล่อยน้ำทุก 15 วัน)
- บ่อบาดาลเพื่อการเกษตร (บ่อบาดาลที่ใช้ร่วมกัน) จำนวน 29 บ่อ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางท่อน้ำ 12 นิ้ว พื้นที่รับน้ำประมาณ 120 ไร่ แหล่งน้ำประเภทนี้สามารถใช้น้ำได้ในบางฤดูเท่านั้น ในฤดูแล้งน้ำในบ่อมักไม่เพียงพอต่อการเกษตร
- บ่อน้ำตื้นส่วนบุคคล ที่ขุดใช้ในไร่นาของตนเอง จำนวน 188 บ่อ ใช้สำหรับพื้นที่การเกษตรประมาณ 742 ไร่
- ประปาหมู่บ้าน จำนวน 10 แห่ง จำนวนผู้ใช้ 6,400 ราย (แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล พ.ศ. 2551 – 2553)

6. การผลิตพืชเศรษฐกิจ

เช่นเดียวกับพื้นที่อื่นในอำเภอดอยสะเก็ดและอำเภอใกล้เคียง เกษตรกรในพื้นที่ตำบลหลวงเหนือมักมีการปลูกพืชที่หลากหลาย ได้แก่

- ข้าวเจ้านาปี พันธุ์ที่นิยมปลูกข้าวมะลิ 105
- ข้าวเหนียนาปี พันธุ์ที่นิยมปลูก เหนียวสันป่าตอง กข.6 และสันป่าตอง 1
- ข้าวเหนียนาปรัง พันธุ์ที่นิยมปลูก เหนียวสันป่าตอง และสันป่าตอง 1
- ถั่วเหลือง พันธุ์ที่นิยมปลูก เชียงใหม่ 60
- พืชผัก พืชผักที่นิยมปลูก เช่น ถั่วฝักยาว พริก ผักกาด คะน้า และผักพื้นบ้าน
- ไม้ผล ลำไย พันธุ์ที่นิยมปลูกอีดอ อีเปี้ยว มะม่วง พันธุ์ที่นิยมปลูกหนังกกลางวัน โชคอนันต์
- น้ำดอกไม้ ลิ้นจี่ พันธุ์ที่นิยมปลูกกิมเจ็ง และฮงฮวย

การเพาะปลูกของเกษตรกรตำบลลวงเหนือ มีวงจรในรอบปี ดังนี้ เดือนมกราคม เริ่มปลูกถั่วเหลืองหรือพริก ในพื้นที่ประมาณครึ่งหนึ่ง ใช้เวลาในการเพาะปลูกถึงเก็บเกี่ยวผลผลิตประมาณ 4 เดือน คือเก็บเกี่ยวในเดือนเมษายน พื้นที่อีกครึ่งหนึ่งใช้ปลูกถั่วฝักยาวตั้งแต่ปลายเดือนเมษายนหรือต้นเดือนมีนาคม ใช้เวลาประมาณเดือนครึ่ง ก็สามารถเริ่มเก็บผลผลิตถั่วฝักยาวได้และเก็บผลผลิตต่อเนื่องไปอีก 2 เดือนครึ่ง การทำนาปีเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม โดยเป็นระยะเพาะกล้าประมาณ 1 เดือน ประมาณ วันที่ 20 สิงหาคม เริ่มปลูกข้าว และกลางเดือนธันวาคมเก็บเกี่ยวส่วนใหญ่ทำนาเพียงให้ได้ข้าวพอรับประทานในครัวเรือนเท่านั้น ขณะที่ปลูกพริก ถั่วฝักยาว และถั่วเหลืองเต็มพื้นที่ เพราะเป็นพืชที่ขายได้เงินสดมาใช้ง่าย แม้จะต้องลงทุนมากขึ้น ทั้งค่าไถดิน ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลงก็ตาม และยังมีค่าแรงงานด้วย เนื่องจากการเอามือหมดไปจากตำบลลวงเหนือ โดยเหลือที่บ้านลวงเหนือ หมู่ 4 ประมาณ 4 – 5 หลังคาเรือน และลวงเหนือ หมู่ 5 ประมาณ 10 กว่าหลังคาเรือนเท่านั้น ที่ยังเอามือกันอยู่ (กฤตภาส ไบแก้ววุฒิ, 2552: สัมภาษณ์) (ตาราง 2)

ตาราง 2 ระยะเวลาในการปลูกพืชของเกษตรกรตำบลลวงเหนือ

ชื่อพืช ที่มีการ ผลิต	ระยะเวลามีการผลิตและจำหน่าย											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ข้าวนาปี												
ข้าวนาปรัง												
พืชไร่												
พืชผัก												
ไม้ผล												

ที่มา: กรมส่งเสริมการเกษตร อำเภอดอยสะเก็ด สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ (2553: 9)

ระบบการผลิตพืชในพื้นที่เทศบาลตำบลลวงเหนือมีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งสามารถจำแนกออกเป็นระบบคร่าว ๆ 2 ระบบ คือ

ระบบที่ 1 เป็นการปลูกพืชหลายชนิดเรียงตามลำดับในพื้นที่เดียวกัน เช่น

พืชที่ 1 ข้าวนาปี

พืชที่ 2 ข้าวนาปรัง

พืชที่ 3 พืชไร่หรือพืชผัก

ระบบที่ 2 เป็นการปลูกพืชชนิดเดียวกันต่อเนื่องตลอดปี เช่น

พืชที่ 1 ไม้ผล

พืชที่ 2 พืชผัก

ทั้งนี้การปลูกพืชทั้งสองระบบมีระยะเวลาในรอบปี (ดังตาราง 3)

ตาราง 3 ปฏิทินระบบการผลิตพืชในตำบลลวงเหนือ

ระบบ	เดือนที่มีการผลิตพืชตามระบบ											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ระบบที่ 1												
ข้าวนาปี												
ข้าวนาปรัง												
พืชไร่												
พืชผัก												
ระบบที่ 2												
ไม้ผล												
พืชผัก												

ที่มา: กรมส่งเสริมการเกษตร อำเภอดอยสะเก็ด สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ (2553: 10)

แรงงานในการทำการเกษตรส่วนใหญ่แรงงานในครอบครัว ผ่านการผลิตกันช่วยกันผลิต ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นการเตรียมพื้นที่ เกษตรส่วนใหญ่จ้างรถแทรกเตอร์ไถดินเพื่อเตรียมแปลง การเพาะกล้า การปลูก และการดูแลรักษา ส่วนการเก็บเกี่ยวปัจจุบันนิยมจ้างเครื่องจักรในการเก็บเกี่ยวและนวดข้าวไปพร้อมกันเครื่องมือทุ่นแรงทางการเกษตรมีทั้งการใช้รถแทรกเตอร์ รถไถเดินตาม (ควายเหล็ก) และเครื่องสูบน้ำ

7. การผลิตปศุสัตว์

การผลิตสัตว์ในพื้นที่เป็นการผลิตเล็กน้อยเพื่อการบริโภคในครัวเรือน แต่ก็มีการผลิตสัตว์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจำหน่ายหลายฟาร์ม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นฟาร์มขนาดกลางและเล็ก เช่น ฟาร์มเลี้ยงไก่พันธุ์ (จำนวน 2 แห่ง) ฟาร์มเลี้ยงไก่พื้นเมืองหรืออื่น ๆ (จำนวน 16 แห่ง) ฟาร์มเลี้ยงสุกร (จำนวน 27 แห่ง) และฟาร์มเลี้ยงโคนม (จำนวน 9 แห่ง) นอกจากนั้นในพื้นที่ยังมีบ่อเลี้ยงปลาที่เกษตรกรเลี้ยงเป็นอาชีพเสริม (จำนวน 19 แห่ง) มีบ่อตกปลาที่เปิดให้บริการแก่ประชาชนทั่วไป 1 แห่ง และยังมีฟาร์มเลี้ยงกบ อีก 3 แห่ง

8. ด้านเศรษฐกิจ

ประชาชนในเขตเทศบาลलगวเหนือมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 25,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ในจำนวนนี้จำแนกเป็นรายได้จากภาคเกษตรกรรม 15,000 บาท/ครัวเรือน/ปี และรายได้นอกภาคเกษตรกรรม (เช่น การรับจ้าง การค้าขาย และการให้บริการ) ประมาณ 10,000 บาท/ครัวเรือน/ปี

สำหรับรายได้จากภาคการเกษตร ผลผลิตการเกษตรที่ผลิตได้ในพื้นที่มีการกระจายไปจำหน่ายในหลายที่ มีทั้งสินค้าที่นำไปขายเองในตลาดตัวเมือง (ส่วนใหญ่เป็นสินค้าประเภทพืชผัก ไม้ผล สัตว์ และประมง) นำไปนำไปขายให้โรงงาน/โรงสี (ได้แก่ ข้าว ผัก และพืชไร่) และส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 60) ขายให้พ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น (ทั้งพืชผัก ไม้ผล สัตว์ และประมง)

แหล่งเงินทุนที่เกษตรกรนำมาใช้ในการประกอบอาชีพการเกษตรมาจากหลายแหล่ง มีทั้งการใช้ทุนของตนเอง เงินกู้ ธ.ก.ส. เงินกู้สหกรณ์การเกษตร และเงินกู้กองทุนหมู่บ้าน

การถือครองที่ดินและสิทธิในที่ทำกิน ประชาชนถือครองที่ดินโดยเฉลี่ย 2 ไร่/ครัวเรือน โดยมีสิทธิในที่ดินหรือที่ทำกินทั้งในลักษณะ ที่ดินของตนเอง (เกือบ 75% ของประชาชนทั้งหมด) ที่เหลือเป็นการเช่าของผู้อื่นทำกิน และไม่มีสิทธิทำกิน (เช่น ทำกินอยู่ในเขตป่าไม้ เป็นต้น) (แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล พ.ศ. 2551 – 2553)

9. ด้านสังคม การเมือง การปกครอง

ประชากร เทศบาลตำบลलगวเหนือมีจำนวนประชากร 6,163 คน แบ่งเป็นครัวเรือน 2,484 ครัวเรือน ในจำนวนนี้เป็นชาย 2,998 คน และเพศหญิง 3,165 คน (ตาราง 4)

ตาราง 4 จำนวนประชากรแยกตามเพศและหมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน (หลัง)	จำนวนประชากร		รวม
			ชาย	หญิง	
1	ป่าสักงาม	206	208	197	405
2	ตลาดใหม่	592	623	638	1,261
3	เมืองวะ	133	207	208	415
4	หลวงเหนือ	250	321	370	691
5	หลวงเหนือ	333	454	504	958
6	สันทราย	211	296	315	611
7	ช้างน้ำ	211	257	273	530
8	วังธาร	219	236	238	474
9	ใหม่ริมคลอง	221	257	284	541
10	ทุ่งกอลาน	108	138	138	277
รวม		2,484	2,998	3,165	6,163

ที่มา: กรมส่งเสริมการเกษตร อำเภอดอยสะเก็ด สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ (2553: 12)

เนื่องจากประชากรในเขตเทศบาลหลวงเหนือส่วนใหญ่เป็นชนพื้นเมือง มีเชื้อสายเผ่าไทลื้อ และเผ่าลัวะ อาชีพของประชาชนจึงมีหลากหลาย มากกว่าครึ่งหนึ่งมีอาชีพเกษตรกรรม รองลงมามีอาชีพรับจ้าง (ร้อยละ 30) ที่เหลือมีอาชีพค้าขาย และรับราชการ มีประมาณร้อยละ 5 ที่มีอาชีพผสม ระหว่างเกษตรกรและรับจ้าง และเกษตรกรและค้าขาย

การนับถือศาสนา พุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของประชากรเกือบทั้งหมด มีผู้นับถือคริสต์ศาสนาอยู่บ้างเพียงเล็กน้อย มีวัดทางพุทธศาสนาอยู่เกือบทุกหมู่บ้าน

การศึกษา เกือบร้อยละ 60 ของประชากรมีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา มีประมาณร้อยละ 30 ที่เหลือเป็นระดับอุดมศึกษา

ขนบธรรมเนียมประเพณี มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญตามแบบล้านนาไทย เช่น ประเพณีลอยกระทง (ซึ่งมีการประกวดขุ่มประดู่บ้าน ประดู่ป่า และกระทง ฯลฯ) สงกรานต์ เข้าพรรษา ประเพณีดำบาตรเทโวของไทลื้อ ซึ่งเป็นประเพณีประจำถิ่นที่สำคัญของตำบลหลวงเหนือ

ที่มีชาวไทยเชื้อสายลื้ออาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้ประเพณีแปลกออกไปจากวัฒนธรรมของตำบลอื่นในอำเภอเดียวกัน

ผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนที่ประชาชนให้ความเชื่อถือ คือ

1. พระ, ผู้เฒ่าผู้แก่
2. ครูบาอาจารย์, ผู้อาวุโส, ผู้นำหมู่บ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมู่บ้านนี้มีการกระทำที่ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านคือ ในตำบลวงเหนือมีภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายประการ เช่น ภูมิปัญญาในการจัดสานไม้ไผ่ ภูมิปัญญาในการทอผ้า ภูมิปัญญาในการเพาะปลูก โดยนำเอาวิทยาการชาวบ้านไปประยุกต์ใช้กับการเกษตรกรรมปัจจุบันหลายประการ

สถาบันเกษตรกร ในหมู่บ้านมีสถาบันการเกษตรดังนี้

1. กลุ่มเกษตรกรกรรณิธิบุคล จำนวน 1 กลุ่ม
กลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลวงเหนือ สมาชิก 117 คน
2. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร จำนวน 10 กลุ่ม สมาชิก 500 คน
กิจกรรมที่สำคัญของกลุ่มแม่บ้าน คือ แปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเพิ่มมูลค่า และถนอมอาหารจากผลผลิตจากภาคเกษตรกรรม
3. กลุ่มยุวเกษตรกร/เยาวชน จำนวน 2 กลุ่ม สมาชิก 60 คน
4. กลุ่มธรรมชาติ
 - กลุ่มปลูกผักอินทรีย์ สมาชิก 30 คน
 - กลุ่มทำนา สมาชิก 70 คน
 - กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน สมาชิก 600 คน
 - กลุ่มผู้เลี้ยงผึ้ง สมาชิก 70 คน
5. กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 3 กลุ่ม สมาชิก 60 คน

10. เชื้อนแม่กวงอุดมธารา

ลำน้ำแม่กวงเป็นลำน้ำสำคัญที่สุดที่ไหลผ่านชุมชนในตำบลวงเหนือ การพัฒนา งานชลประทานในลุ่มน้ำแม่กวง เริ่มขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2472 เมื่อสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระองค์เจ้า บวรเดชผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงมีความดำริที่จะท่อน้ำจากลำน้ำแม่กวง เพื่อส่งไปช่วยเหลือ การเพาะปลูกใน เขตพื้นที่ราบบริเวณฝั่งซ้ายของลำน้ำแม่กวง ในเขตท้องที่ อำเภอคอยสะเกิดและอำเภอสันกำแพง โดยสร้างฝายท่อน้ำขึ้นพร้อมทั้งขุดคลองส่งน้ำเพื่อกระจาย

น้ำให้พื้นที่ราบดังกล่าว โดยตั้งประมาณการไว้เป็นเงิน 8 ล้านบาท แต่โครงการ ก็เลิกล้มไป เพราะขณะนั้นงบประมาณของประเทศไทยมีเพียงปีละประมาณ 6 ล้านบาท เท่านั้น

ต่อมาปี พ.ศ. 2478 เจ้าราชภาติกัญ ได้ลงทุนส่วนตัวสร้างฝายชั่วคราว กันลำน้ำแม่กว้งขึ้นที่บริเวณหมู่บ้านผาแตก ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมขุดคลองส่งน้ำช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกได้ 1,012 ไร่ แต่เนื่อง จากการไหลของน้ำในฤดูฝนรุนแรงมาก จึงทำให้ฝายพังทุกปี ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมสูงมาก เกินกว่าที่จะ รับประทานไว้ได้ เจ้าราชภาติกัญจึงต้องการขายกรรมสิทธิ์ให้แก่กรมชลประทาน เพื่อจัดหางบประมาณ ปรับปรุงและซ่อมแซม ต่อไป ซึ่งกรมชลประทานก็ได้ทำการสำรวจหาข้อมูลเพื่อพิจารณา จึงได้พบเห็นว่าจุดที่สร้าง ฝายนี้อยู่ลึกเกินไปถึงแม้จะ ปรับปรุงก็สามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกได้อีกเพียง 510 ไร่ เท่านั้น ไม่สามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกได้ตามที่ต้องการ จึงไม่ตกลงซื้อกรรมสิทธิ์นี้ จนในที่สุด เจ้าราชภาติกัญ ไม่สามารถรับประทานในการ ซ่อมแซมฝายที่พังทุกปีได้จึงยก กรรมสิทธิ์โครงการชลประทานผาแตกนี้ให้แก่กรมชลประทาน เพื่อปรับปรุงเป็น ฝายถาวรต่อไป

ในปี พ.ศ. 2488 กรมชลประทานได้เริ่มสำรวจรายละเอียดอีกครั้งและ ได้กำหนดจุดที่จะก่อสร้างตัวฝายทดน้ำขึ้นใหม่ ให้อยู่ใต้จากฝายผาแตกเดิมประมาณ 2 กม. และวางแนวคลองส่งน้ำใหม่ให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยใช้แนวเดิม ประมาณ 4 กม. เริ่มทำการก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2490 ตัวฝายเป็นฝายกึ่งถาวรแบบหินทิ้งโครงสร้างเป็นเสาไม้ เนื้อแข็ง มีความสูง 3.50 เมตร กำหนดระดับสันฝายที่ระดับ +337.00 (รทก.) ยาว 80.00 เมตร พร้อมทั้งขุดคลอง ส่งน้ำ สามารถส่งน้ำช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกในพื้นที่อำเภอดอยสะเก็ดและอำเภอสันกำแพง รวมพื้นที่ 25,000 ไร่ งบประมาณ ค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างนี้ ราษฎรยินยอมออกค่าใช้จ่ายสมทบให้ไร่ละ 35 บาท ซึ่งรวมกับงบประมาณ ของกรม ชลประทานแล้วเป็นค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น 6,778,000 บาท ในปัจจุบันชาวบ้านก็ยังเรียกชื่อคลองสายนี้ตาม ชื่อเดิมว่าคลองผาแตก สำหรับน้ำส่วนหนึ่งจากประตูระบายปากคลองยังสามารถส่งให้กับคลองของชาวบ้านที่ใช้กัน อยู่เดิมอีก 2 สาย คือคลองเกาะมะดัน และคลองเมืองวะ ซึ่งเป็นคลองรับน้ำจากฝายเดิมของราษฎรที่สร้างไว้ ทำให้ สามารถส่งน้ำ ให้พื้นที่เพาะปลูกรวมทั้งโครงการจำนวน 60,000 ไร่

เนื่องจากฝายเดิมที่สร้างไม่มีสถิติปริมาณน้ำที่แน่นอน และการออกแบบฝายหินทิ้งมีความยาวเพียง 80 เมตร ปีใดที่มี น้ำมากเช่นปี พ.ศ. 2499 ปริมาณน้ำมากถึง 595 ลบ.ม./วินาทีทำให้ฝายเสียหายมาก ดังนั้นในปี พ.ศ. 2500 กรมชลประทาน จึงได้ปรับปรุงฝายใหม่โดยเทคนิคผสมหินใหญ่ทับหน้าหินทิ้งเดิมและขยายตัวฝายจากยาว80เมตรเป็น120 เมตร พร้อมปรับปรุงอาคารประกอบต่าง ๆ ตามแนวคลอง เช่น สร้างอาคารรับน้ำเข้าคลอง, ท่อส่งน้ำเข้านา อาคารอัดน้ำ และประตูระบายต่าง ๆ เพื่อส่งน้ำได้ทั่วถึงในพื้นที่ดอนอีกบางส่วน ซึ่งรวมแล้วเป็นพื้นที่ 74,750 ไร่

ในปี พ.ศ. 2516 ได้เกิดคีเปรสชันซ้ำซ้อนระยะใกล้ชิดกันมากในบริเวณลุ่มน้ำแม่ปิงเกิดสภาพน้ำท่วมอย่างหนัก ทำให้ ฝายและอาคารชลประทานในเขตจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำพูนหลายแห่งเสียหาย เช่น ฝายแม่แดง และฝาย แม่กว้ง สำหรับฝายแม่กว้งเสียหายมากที่บริเวณคันดินตลิ่งฝั่งขวา ต้องทำการซ่อมแซมเป็นการด่วน ดังนั้น กรมชลประทาน จึงได้เริ่มสำรวจข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพของลำน้ำ เพื่อพิจารณาการพัฒนาต้นน้ำต่อไป

จนกระทั่งวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2519 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินเพื่อทรงเยี่ยมราษฎรใน ท้องที่ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีพระราชดำริให้กรมชลประทานรับดำเนินการพัฒนาลำน้ำแม่กว้ง โดยการสร้าง เขื่อนปิดกั้นลำน้ำ เพื่อจะได้เก็บน้ำที่มีเกินความต้องการในฤดูฝนไว้ สำหรับให้ราษฎรทำการเพาะปลูก เพื่อเพิ่มผลผลิตใน ฤดูแล้ง เนื่องจากราษฎรมีสัตว์เลี้ยงที่ทำกินน้อยอยู่แล้ว ซึ่งจะเป็นการบรรเทาความเดือดร้อน ให้แก่ราษฎรตลอดจน บรรเทาอุทกภัยในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กว้งและน้ำแม่ปิงด้วยดังนั้นกรมชลประทานจึงได้ ดำเนินการขออนุมัติต่อ คณะรัฐมนตรีเพื่อเปิดการก่อสร้างโครงการแม่กว้งขึ้นบริเวณเหนือฝายแม่กว้งเดิมประมาณ 1 กม. และคณะรัฐมนตรีเห็นชอบ อนุมัติให้กรมชลประทาน ดำเนินการก่อสร้างเบื้องต้นได้เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2519 และเริ่มการสำรวจ ออกแบบและก่อสร้างเบื้องต้นในปีถัดมา แล้วเสร็จและเริ่มปล่อยน้ำให้แก่เกษตรกรในปี พ.ศ. 2539

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อเขื่อนแม่กว้ง ว่า “เขื่อนแม่กว้งอุดมธารา” ในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2538 เสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธีเปิดเขื่อนแม่กว้งอุดมธาราอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540 เขื่อนแม่กว้งอุดมธารามีพื้นที่รับน้ำประมาณ 175,000 ไร่ ในอำเภอดอยสะเก็ด สันกำแพง อำเภอเมือง (นำน้ำไปทำน้ำประปา) และอำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน

สถานการณ์และรูปแบบการเกษตรของเทศบาลตำบลวงแหวน

การพัฒนาประเทศภายใต้การเกษตรแผนใหม่ระหว่างประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึง 7 (พ.ศ. 2504 – 2539) ซึ่งเป็นรูปแบบพัฒนาการเกษตรเชิงพาณิชย์มุ่งเน้นการผลิตเพื่อการค้า และแข่งขันกับต่างประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อการส่งออกซึ่งใช้วิธีการเพิ่มผลผลิตเพื่อการค้า โดยการขยายพื้นที่เพาะปลูกจากการบุกรุกพื้นที่ป่าและเน้นการผลิตพืชเฉพาะอย่าง (monoculture) ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่แบบพึ่งพาปัจจัยภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมี สารสังเคราะห์ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้ได้ปริมาณและคุณภาพสูงสุด เป็นการทำ

การเกษตรในเชิงธุรกิจ เพื่อแข่งขันทางด้านการตลาดควบคู่ไปกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ที่เรียกว่า “การปฏิวัติเขียว” (the green revolution)

ในการปฏิวัติเขียว หลังจากมีการนำเทคโนโลยีและแนวคิดเกษตรกรรมเคมีมาใช้ ดูเสมือนว่า ผลผลิตรวมของข้าวอันเป็นธัญพืชได้เพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็เกิดผลกระทบอย่างใหญ่หลวง และเป็นผลเสียอย่างร้ายแรงต่อชาวไร่ชาวนาและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เกษตรกรรมเคมีมุ่งเน้นแต่ผลกำไรทางเศรษฐกิจ โดยไม่ได้คำนึงถึงปัจจัยทางนิเวศและสังคม ในทัศนะทางนิเวศวิทยาแล้ว จึงเป็นการทำลายและต่อต้านธรรมชาติโดยสิ้นเชิง เทคโนโลยีทางการเกษตรเช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหาเป็นผลพวงตามมาหลายประการ คุณภาพอาหารที่ด้อยลงผลผลิตที่ปลูกโดยใช้สารเคมีเป็นอาหารที่ด้อยคุณภาพ สังเกตได้จากรสชาติและคุณสมบัติในการเก็บรักษาในการทำเกษตรเคมี ต้นทุนการผลิตต่อปีจะเพิ่มขึ้นอย่างเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเหตุผลสำคัญ ปริมาณการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกเพิ่มขึ้น

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนของประเทศ นับเป็นแผนปฏิรูปความคิดและคุณค่าใหม่ของสังคมไทย และประสบความสำเร็จเชิงกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ซึ่งการทบทวนผลการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 7 ร่วมกันได้ข้อสรุปว่า แม้เศรษฐกิจขยายตัวดี แต่การพัฒนาคนและสังคมและการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมยังเป็นไปได้ช้า ส่งผลให้การพัฒนาไม่สมดุล และไม่ยั่งยืน จึงนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาใหม่ที่เน้น “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคนให้มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการพัฒนา กระบวนการพัฒนาใหม่นี้มีพื้นฐานมาจากแนวทางการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงใช้เป็นหลักการทรงงานมาตลอดเวลาหกทศวรรษนับตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับชีวิตของสังคมไทยและนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

ช่วงหลังปี พ.ศ. 2539 เป็นช่วงที่เกษตรกรด้าบลวงเหนือได้มีการใช้น้ำเพื่อการเกษตรจากการสร้างเขื่อนแม่กวงอุดมธาราที่สร้างเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ประกอบกับการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่ได้เปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาเป็นใช้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาวิถีชีวิตของเกษตรกรในการทำการเกษตรของด้าบลวงเหนือ เห็นการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเด่นชัด หากแบ่งยุคการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ก่อนยุคพัฒนา

(ก่อน พ.ศ. 2504) ช่วงที่ 2 ยุคพัฒนา 2504 – ปัจจุบัน และ ช่วงที่ 3 ยุคแสวงหาทางออก ซึ่งเริ่มต้นก่อน ปีปัจจุบันประมาณ 10 ปี

1. สภาพสถานการณ์การเกษตรโดยทั่วไปช่วงก่อนการพัฒนา

ยุคพัฒนาในประเทศไทยน่าจะมีจุดเริ่มต้นเมื่อมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 ก่อนหน้าวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรที่ลวงเหนือก็เหมือนกับชุมชนเกษตรทั่วไป การดำเนินชีวิต ผูกพันกับธรรมชาติชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายอาชีพหลักเป็นการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม เน้นเพื่อการบริโภคในครัวเรือน มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตแบบญาติพี่น้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ดูแลตนเองได้ในชุมชนไม่ต้องพึ่งพาคนอื่น ในด้านการผลิตของชุมชนมีการปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก ข้าวถือเป็นสิ่งสำคัญมากในการดำเนินชีวิต สำหรับพันธุ์เป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ นอกจากการปลูกข้าวนาปีแล้วยังมีการปลูกข้าวไร่ด้วย และยังมีปลูกพืชชนิดอื่นแซมในไร่ข้าวด้วย เช่น ถั่วลิสง ผักกาด แตงกวา สัตว์เลี้ยงได้แก่ หมู ไก่ เลี้ยงสำหรับบริโภคในครัวเรือน สำหรับ วัว ควาย เลี้ยงไว้ใช้งาน

กระบวนการผลิตใช้แรงงานคนเป็นกำลังสำคัญ มีการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างสมาชิกในครัวเรือน ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ในกระบวนการผลิตจะใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งหมด เช่น การเลือกพันธุ์พืชที่เพาะปลูกก็จะมี ความคุ้นเคยกันมาตั้งแต่อดีต ว่าควรปลูกพืชชนิดไหน ดูแลรักษาอย่างไร รวมถึงเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ก็ได้รับการถ่ายทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษทั้งนั้น ระบบการผลิตของเกษตรกรตำบลลวงเหนือดั้งเดิมมีการผลิตเพื่อการยังชีพ ผลผลิตที่ได้พอกินพออยู่ ต่อมาชุมชนได้เริ่มเข้าสู่การผลิตเพื่อขายและเปลี่ยนมาเป็นระบบการทำเกษตรแผนใหม่ ต้องใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าช่วยในการผลิต ทำให้เกิดการลงทุนที่มากขึ้นด้วย ผลผลิตที่ไม่สามารถช่วยในด้านรายได้ เกษตรกรมีหนี้สินเพิ่มขึ้นอีกทั้งยังมีผลเสียต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม จึงได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในชุมชนเกิดขึ้น

ต่อมารัฐเริ่มเห็นความสำคัญของการเป็นชุมชนต้นน้ำของพื้นที่แถบนี้และเริ่มมีการเข้าพัฒนาระบบชลประทาน และระบบคมนาคมในช่วงหลังปี พ.ศ. 2480 เพื่อส่งเสริมการผลิตเชิงพาณิชย์ และเท่ากับการเป็นการเปิดโอกาสให้นายทุนสามารถเข้าแสวงหาผลประโยชน์จากชุมชนผ่านการรับซื้อผลผลิตและส่งเสริมการผลิตพืชไร่บางประเภท เช่น ยาสูบด้วยในทศวรรษที่ 2490 รัฐแทรกแซงชุมชนยิ่งขึ้นด้วยการเข้ามาทำสำมะโนครัว ออกบัตรประชาชน ทำการสำรวจพื้นที่ทำกินและออกใบ สด. 1 ให้

สมัยก่อนที่จะมีเขื่อนแม่กวงนั้น (ก่อนปี พ.ศ. 2539) มีพื้นที่รับน้ำจากบ้านผาแตก กว่าแปดหมื่นไร่ มีพื้นที่รับน้ำ สามอำเภอ คือ ดอยสะเก็ด สันทราย สันกำแพง มีคลองมากมายใน ตำบลเช่น คลองราช เป็นการดูแลกันเองจากราษฎร การจ่ายน้ำ การบำรุงรักษา น้ำที่ใช้ในระบบการผลิตสมัยก่อน ได้มาจากเหมืองฝาย โดยมีแก้มเหมืองฝายเป็นคนจ่ายน้ำให้ (แก้มเหมืองฝายสมัยก่อน คัดเลือกโดยชาวบ้านที่มีคลองผ่านพื้นที่เกษตรของตน) โดยคลองแต่ละเส้นจะมีแก้มเหมืองฝายหนึ่ง คน มีลำประมาณสี่คน) เมื่อต้องการน้ำก็ไปบอกแก้มเหมืองฝายให้ช่วยเปิดน้ำเข้ามา คำน้ำใน ขณะนั้นคิดเป็นข้าวหนึ่งลิตรต่อไร่ พื้นที่การเกษตรของตำบลลงเหนือเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่กว่า แปดหมื่นไร่

ในพื้นที่ที่ไม่น้ำชลประทาน พื้นที่ลุ่มที่มีน้ำขังจะปลูกข้าวนาปีได้เพียงอย่างเดียว ส่วนในที่ดอนจะปลูกถั่วลิสง ยาสูบ ข้าวโพด เกษตรกรเคยทดลองนำสับปะรดมาปลูกในที่ดอน ผล ปรากฏว่ารสหวานอร่อย แต่ผลเล็กจึงเลิกปลูก แต่ก็มีมีการปลูกพืชแบบผสมผสานมีการปลูกข้าวโพด ตามร่อง มีการจัดแบ่งพื้นที่สวน ปลูกลำไยและมะม่วง ส้มโอ ที่ลุ่มเกษตรกรทำนา ที่ดอนปลูกถั่ว ที่สวนปลูกลำไย มะม่วง พันธุ์ข้าว ที่ใช้เป็นพันธุ์พื้นเมือง ข้าวไร่ ใช้น้ำขังอย่างเดียว พืชอื่นที่มีในชุมชน การใช้แรงงาน ใช้แรงงานจากคนในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ การไถนาก็ใช้แรงงานจาก วัว ควายเป็นหลัก การไถก็จะไถได้เฉพาะช่วงเช้า และเย็นเท่านั้น กลางวันอากาศร้อน เกษตรกรให้ วัวและควายได้พัก เกษตรกรใช้เวลากลางวันจะปั่นคันนาใหม่

วัฒนธรรมการผลิตของเกษตรกรจะเห็นเด่นชัดในช่วงของการทำนา จะมีการ เตรียมไถแปร, ไถพรวน จนถึงปลูก ซึ่งใช้เวลาเกือบเดือน พอถึงวันปลูก จะลงแขกเอาแรงงานทั้ง หมู่บ้าน มีประมาณ 30 – 35 คน พอถึงหน้าเกี่ยวข้าว ก็จะมีการลงแขก อีกเช่นกัน หลังเกี่ยวทิ้งไว้ สัก 3 วัน ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายมัด ส่วนผู้ชายจะหอบข้าวโดยใช้หลาวหอบ มาที่ตำราย (ทาด้วยจี่ควาย หนา) ขั้นตอนการเอาตำราย ต้องตื่นแต่เช้าไปเก็บจี่ควายใหม่ ๆ มาผสมน้ำราดลงบนลานที่เตรียมไว้ รอให้จี่ควายแห้ง ค่ำลงก็ช่วยกันฟาดข้าวโดยใช้ไม้หนีบฟาด ผู้หญิงคอยเย็บเพื่อน (ฟางอ่อน) ทั้งจะ ช่วยกันจนเสร็จบางทีอาจจะเสร็จถึงเที่ยงคืนหรือตีหนึ่งและผู้ชายจะต้องนอนเฝ้าข้าว รุ่งขึ้นจึง ช่วยกันเก็บเข้ายุ้งจะเหลือข้าวตรงหลุมกลางที่ทำพิธี เชิญขวัญข้าวขึ้นยุ้งเป็นเสร็จพิธี บนยุ้งข้าวมี เครื่องรางอีกอย่างมีเป็นสัญลักษณ์คือ กระดองเต่า (เพื่อให้ข้าวหมดช้า ตามความเชื่อของคนไทลื้อ) ขั้นตอนการปลูกข้าวกับปลูกถั่ว สลับกันอยู่ สาเหตุเพราะ ระหว่างช่วงที่ปลูกข้าวเสร็จจะปลูกถั่วที่ ไร่เชิงเขา หลังจากปลูกถั่วกลับมาเกี่ยวข้าว ๆ เสร็จกลับไปถอนถั่ว นำถั่วที่มาปลูกในนาในหน้าแล้ง ซึ่งจะหมุนเวียนการทำเกษตรแบบนี้มาช้านาน (สมศักดิ์ บุญยาศัย, 2552: สัมภาษณ์)

2. สภาพสถานการณ์การเกษตรโดยทั่วไปในช่วงการพัฒนา

เป็นช่วงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การทำเกษตรเพื่อการค้า โดยเริ่มต้นในระบะที่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2504 จนถึงเมื่อหลังมีการสร้างเขื่อนแม่กวงอุดมธารา เกษตรกรเริ่มนำเทคโนโลยี และปุ๋ยเคมีเข้ามาใช้ในการทำเกษตรมากขึ้น แต่เนื่องจากช่วงนั้นยังไม่มีระบบการให้ความรู้ในเรื่องการใช้ปุ๋ยเคมีอย่างถูกต้องจึงทำให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยแบบขาดความรู้ ความเข้าใจซึ่งส่งผลถึงการทำการเกษตรระยะยาวโดยมีมีใครคาดคิด เช่น การใส่ปุ๋ยสูตร 15 - 15 - 15 ที่โคนต้นพร้อมกับใช้ปุ๋ยยูเรียประกอบ ส่วนปุ๋ยคอกก็ไม่ผ่านกระบวนการหมักก่อนนำไปผสมกับปุ๋ยเคมี ผลที่ได้คือทำให้ผลผลิตเกิดอาการใบหงิกงอ เหี่ยว ผลผลิตไม่ได้ตามมาตรฐานส่งผลให้เกษตรกรขายได้ราคาไม่ดี ทางเกษตรตำบลพร้อมกับเจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรจึงเข้ามาส่งเสริมการผลิตและให้ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่องของการใช้ปุ๋ย และการวางแผนการผลิตข้าว เกษตรกรจึงเริ่มปรับจากการทำนาปีซึ่งได้ผลผลิตน้อยมาทำนาปรังที่ให้ได้ผลผลิตมากกว่า เมื่อเกษตรกรรุ่นแรกทำแล้วได้ผลผลิตเยอะจึงเกิดการเลียนแบบขึ้น แต่การทำนาปรังการลงทุนสูง เกษตรกรจึงไปกู้เงินที่ธนาคารเพื่อการเกษตร บ้างก็ขายที่ดิน ขายวัวควาย บ้างก็ไปเปิดเครดิตขอสินเชื่อปุ๋ยจากธนาคารเพื่อการเกษตร ซึ่งนอกจากระบบการลงทุนจะเปลี่ยนไปแล้ว เกษตรกรยังมีการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวจากพันธุ์พื้นเมืองมาเป็นพันธุ์ที่รัฐส่งเสริม ประกอบกับเกษตรกรเผชิญกับสถานการณ์การกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง จึงส่งผลให้เกษตรกรตำบลลงเหนือเริ่มเป็นหนี้ ที่ดินถูกเปลี่ยนมือ มีการเช่าที่ดินตัวเองทำนา ภูมิปัญญาด้านการเกษตรสูญหาย วัฒนธรรมที่เป็นวิถีของการเกษตรเช่น การเอามือเอววัน การใช้แรงงานจากสัตว์หายไป

จนกระทั่งหลังปี พ.ศ. 2500 ไปจนถึงปี พ.ศ. 2530 รัฐเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนเรื่อย ๆ ผ่านโครงการพัฒนามากมาย โดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ เป็นแม่บทชุมชนเริ่มมีไฟฟ้าใช้ ระบบชลประทานได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จากการสร้างฝายคอนกรีตในส่วนของฝายหลักก็มาสู่การสร้างฝายลูกที่กั้นน้ำสาขาของฝายใหญ่ ถนนสายหลักได้รับการขยายเป็นสองช่องทางและจุดคลองส่งน้ำขนาดเล็กขนานข้างเพื่อสร้างความเหมาะสมให้แก่พื้นที่เพื่อการเกษตรที่มีเป้าหมายเชิงพาณิชย์ ฝายถนนได้รับการปรับปรุงจากดินเหนียวสู่ดินลูกรังและพัฒนาเป็นถนนลาดยางในที่สุด ส่วนการศึกษาได้รับการพัฒนาโดยการย้ายโรงเรียน ไปอยู่ที่ดินสาธารณะที่กว้างขวางขึ้น สร้างอาคารเรียนเพิ่มเติม และมีการเรียนการสอนขึ้นถึงชั้น ป.6 ไม่เพียงผลเสียที่เกิดขึ้นกับกระบวนการผลิตทางการเกษตรเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นยังส่งผลให้เกิดปัญหาทางด้านสังคม เช่น ครอบครัวแตกแยก เนื่องจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากท้องถิ่นไปหางานทำในเมือง หรือท้องถิ่นอื่น ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรมีหนี้สินเพิ่มพูนมากขึ้น การ

พึ่งพาตนเองน้อยลง อาศัยแรงงานจากภายนอกผ่านการจ้างงานมากขึ้น ผลกระทบต่อทรัพยากรดินที่มีการใช้ที่ดินในกระบวนการผลิตอย่างเข้มข้นขึ้นทุกปี

กล่าวคือ ระบบการผลิตและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวนา การเรียนรู้ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากการถ่ายทอดกระบวนการทางโครงสร้างสังคม และวัฒนธรรมเป็นการถ่ายทอดกระบวนการโดยนักพัฒนาภายนอกชุมชน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่เกษตร สาธารณสุข ครู เป็นต้น เข้ามามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสูงมาก สมศักดิ์ บุญยชัยยังกล่าวว่าวิธีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนบ้านหลวงเหนือเปลี่ยนแปลงไปมากระบบการผลิตต้องพึ่งปัจจัยภายนอกชุมชนอยู่ตลอดเวลา ขาดการพึ่งตนเอง เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคหรือเพื่อยังชีพมาเป็นผลิตเพื่อการค้าและเชิงพาณิชย์ การปลูกข้าวในปัจจุบันชาวนาจะทำนาปีละ 2 ครั้ง เป็นอย่างน้อยและตัวชี้วัดที่เด่นชัดที่บ่งบอกว่าเป็นการทำนาเพื่อการค้า คือ การสูญหายไปของยั้งฉางตามบ้านเกษตรกรหลวงเหนือ ที่ชาวนาใช้เก็บข้าวเพื่อการบริโภคและการซื้อข้าวเพื่อบริโภคของชุมชน ปัจจุบันการทำนาของเกษตรกรตำบลหลวงเหนือต้องลงทุนสูง ต้องจ่ายเงินลงทุนตั้งแต่การจัดเตรียมพันธุ์ข้าว การเตรียมดิน ปัจจัยการผลิตจนถึงการเก็บเกี่ยว ทุกขั้นตอนต้องใช้เงินลงทุน ดังนั้นการทำนาของชาวนาในปัจจุบันจึงประสบภาวะขาดทุน (สมศักดิ์ บุญยชัย, 2552: สัมภาษณ์)

3. การเกษตรในช่วงการแสวงหาทางออก

การทำนาของคนชุมชนตำบลหลวงเหนือปัจจุบันได้ลดลงและหันไปประกอบอาชีพอื่นแทนจากการสำรวจการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตร เกษตรกรที่มีที่นาเป็นของตนเองมี 1,209.5 ไร่ และต้องเช่าที่นาจำนวน 800.5 ไร่ ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ว่า เกษตรกรประกอบอาชีพทำนาลดลง การทำนาปัจจุบันชาวนาต้องพยายามเพิ่มผลผลิต ชาวนาตำบลหลวงเหนือได้ปรับเปลี่ยนการผลิตตั้งแต่การปรับเปลี่ยนพันธุ์ข้าว การนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาช่วยในการผลิต ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี ยานำแมลง รถไถมาแทนการใช้ควาย เครื่องนวดข้าว ชาวนาต้องเลิกใช้ควายไถนา ใช้รถยนต์ขนส่งข้าวแทนการใช้ล้อเกวียน ปัจจุบันเกษตรกรที่เลี้ยงควายเหลือเพียงไม่กี่ราย แต่ก็ไม่ได้เลี้ยงเพื่อไว้ใช้ไถนาเป็นการเลี้ยงไว้เพื่อการค้าเท่านั้น ชุมชนตำบลหลวงเหนือใช้เทคโนโลยีมากขึ้นส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น การใช้ปุ๋ยเคมีส่งผลให้ดินเสื่อมคุณภาพ การใช้สารเคมีทำให้ระบบนิเวศสูญเสียแมลงที่เป็นประโยชน์ถูกทำลายไปด้วย

กระบวนการดังกล่าวทำให้ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ การจัดการน้ำของชุมชนตำบลหลวงเหนือสูญเสียไป เช่น จากการใช้ปุ๋ยเคมีมาช่วยในการผลิตทำให้ดินเสื่อมสภาพซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญของ ตำบลหลวงเหนือในปัจจุบันยังไม่สามารถแก้ไขได้ ในขณะเดียวกันเกษตรกรยังขาด

จิตสำนึกที่จะแก้ไขร่วมกัน การใช้เครื่องจักรแทนการใช้แรงงานคน ส่งผลให้โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วม ความสามัคคี ความเอื้ออาทร สูญเสียไป ดังเช่นประเพณีการลงแขกของตำบลดวงเหนือได้หายไปจากชุมชน หากมองในอีกแง่มุมหนึ่ง การใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน ทำให้คนในตำบลดวงเหนือว่างงาน ขาดรายได้จึงต้องอพยพแรงงานจากชุมชนชนบทเข้าสู่ชุมชนเมือง

จากความล้มเหลวของการเกษตรข้างต้น เกษตรกรส่วนหนึ่งจึงเริ่มยุคที่เกษตรกรเริ่มต้นตัว และแสวงหาทางออกจากปัญหาของการเกษตรในยุคพัฒนา จากการจัดเวทีชุมชนและการสำรวจข้อมูลการทำการเกษตรของเกษตรกรทั้ง 10 หมู่บ้าน พบว่าเกษตรกรมีรูปแบบการทำการเกษตรทั้งหมด 4 รูปแบบ คือ 1) การทำเกษตรเชิงเดี่ยว (เกษตรเคมี) 2) การทำเกษตรอินทรีย์ 3) การทำเกษตรผสมผสาน และ 4) การทำเกษตรปลอดภัย ซึ่งการเกษตรแต่ละรูปแบบนั้นอยู่ในพื้นที่หลายหมู่บ้าน ที่ถึงแม้เกษตรกรจะมีบทเรียนในเรื่องการทำเกษตรเคมีมาก่อน แต่ก็ยังมีเกษตรกรหลายรายในแต่ละหมู่บ้านยังยึดการทำเกษตรเคมีอยู่ ด้วยเหตุผลในเรื่องความต้องการผลผลิตเร็วและสามารถผลิตได้หลายรอบในหนึ่งฤดูกาลเพาะปลูกเพื่อนำเงินที่ได้จากการขายผลผลิตไปลดทอนเงินลงทุนในรอบการผลิตที่ผ่านมา รูปแบบการเกษตรในระยะแสวงหาทางออกนี้มีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างจากเกษตรเคมีเชิงเดี่ยว ได้แก่ 1) การทำเกษตรอินทรีย์ 2) การทำเกษตรผสมผสาน และ 3) การทำเกษตรปลอดภัย ซึ่งรูปแบบการผลิตของเกษตรกรมีทั้งการทำเกษตรเชิงเดี่ยวและการทำเกษตรในระบบกลุ่มซึ่งในระบบกลุ่มนี้พบการรวมกลุ่มในรูปแบบที่ 2, 3 และ 4 เป็นส่วนใหญ่ เช่น กลุ่มเกษตรธรรมชาติบ้านป่าสักงาม กลุ่มเกษตรปลอดภัยบ้านตลาดใหม่ กลุ่มเกษตรปลอดภัยบ้านเมืองวะ กลุ่มเกษตรปลอดภัยบ้านดวงเหนือ กลุ่มข้าวอินทรีย์ดวงเหนือ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านสันทราย กลุ่มเกษตรกรฟาร์มเกษตรอินทรีย์ต้นแบบดวงเหนือ เป็นต้น เกษตรกรในหมู่ที่ 6 ก้าวหน้ากว่าหมู่อื่น ๆ ดังจะเห็นว่ามีทำสวนอินทรีย์มากถึง 31 ราย (ตาราง 5)

ตาราง 5 ลักษณะการทำการเกษตรของตำบลวงเหนือ

หมู่ที่	ทำนา เคมี	ทำนา อินทรีย์	ทำนา ปลอดภัย	ทำนา ผสมผสาน	ทำสวน เคมี	ทำสวน อินทรีย์	ทำสวน ปลอดภัย	ทำสวน ผสมผสาน
1	1	-	-	-	-	-	-	-
2	14	-	-	-	-	1	-	-
3	47	-	-	-	-	1	-	-
4	33	-	-	-	-	1	-	-
5	73	-	-	-	3	1	-	1
6	71	-	-	-	-	31	-	-
7	25	-	-	-	-	1	-	-
8	23	-	-	-	-	1	1	-
9	35	-	-	-	-	-	-	-
10	32	-	-	-	-	-	-	-
รวม	354				3	37	1	1

สมศักดิ์ บุญยชัย เกษตรกรกลุ่มเกษตรอินทรีย์กล่าวว่า การผลิตที่ต้องอาศัยดิน ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การเพาะปลูกของเกษตรกรไม่เคยบำรุงรักษาดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ มีแต่รับผลประโยชน์จากดินเพียงอย่างเดียว เนื่องจากต้องเร่งการผลิตและผลผลิตให้ทันต่อความต้องการของตลาดและแข่งกับเวลา กระบวนการผลิตไม่ว่าจะเป็นการเตรียมดิน ต้องใช้รถไถนา แทนควาย การเตรียมดินใช้เวลาระยะสั้นเน้นความรวดเร็ว ซึ่งเป็นการใช้เทคโนโลยีในการผลิตไม่เอื้อต่อการบำรุงรักษาดิน ผลจากกระบวนการดังกล่าวทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ โรคแมลงระบาด ผลผลิตลดลง ขาดคุณภาพ ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เมื่อนำผลผลิตออกสู่ตลาดถูกพ่อค้าคนกลาง กดราคา ขายได้ราคาต่ำ เกษตรกรประสบภาวะขาดทุน (สมศักดิ์ บุญยชัย, 2552: สัมภาษณ์)

นอกจากเกษตรกรตำบลวงเหนือจะปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักแล้ว เกษตรกรยังประกอบอาชีพการเกษตรฤดูแล้ง ได้แก่ การปลูกข้าวนาปรัง พริก ถั่วฝักยาว พืชผักอื่น ๆ โดยเฉพาะการปลูกพริกเป็นพืชเศรษฐกิจรองจากการปลูกข้าว การปลูกพริกของเกษตรกรตำบลวงเหนือต้องลงทุนถึงไร่ละ 25,000 – 35,000 บาท/ปี เป็นค่าปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เมล็ดพันธุ์ และแรงงานเก็บเกี่ยว ผลผลิต หากเทียบกับการจำหน่ายพริก ราคาถูกมาก พริกเขียวจำหน่ายได้ราคา กิโลกรัมละ 7 – 8 บาท พริกแดง กิโลกรัมละ 10 – 12 บาทจากการสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการเกษตรกรกลุ่มผู้ปลูกพริก สมศักดิ์ บุญยชัย ในฐานะเป็นเกษตรกรรายหนึ่งที่ปลูกพริกให้ข้อคิดว่า การจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะพริกสดในตำบลวงเหนือมีพ่อค้ามารับซื้อพริกสด ทั้งพริกเขียว

และพริกแดง ประมาณ 3 – 4 ราย พ่อค้าคนกลางจะเป็นผู้กำหนดราคาเอง การจำหน่ายผลผลิตที่ไม่ผ่านพ่อค้าคนกลางเป็นเรื่องที่ยากลำบากมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุ 2 ประการใหญ่ ๆ คือ กลไกและระบบการตลาดเป็นระบบการสร้างเครือข่ายของพ่อค้า และการขนส่งผลผลิตหากเกษตรกรไม่ขายให้พ่อค้าคนกลางและนำผลผลิตไปขายเองโดยเฉพาะการนำพริกสดไปขายในเมือง ถ้าพ่อค้าให้ราคาเท่าไรก็ต้องขาย ดังคำพังเพยที่ว่า “ผีถึงป่าช้า ไม่เผาก็ต้องฝัง” เกษตรกรไม่มีโอกาสและทางเลือกการตลาด จึงจำเป็นต้องขายผ่านพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อในหมู่บ้าน (สมศักดิ์ บุญยชัย, 2552: สัมภาษณ์)

ผลจากแบบสอบถามการทำเกษตรในรูปแบบที่แตกต่างกันนั้น พบว่าเกษตรกรเองก็มีข้อจำกัดและจุดดัดจริตที่แตกต่างกันไป ซึ่งจุดดัดจริตหรือปัญหาที่เกิดขึ้นของเกษตรกรแต่ละรูปแบบนั้นล้วนแล้วแต่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนนโยบายการเกษตรของเทศบาล ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ (ตาราง 6)

ตาราง 6 ปัญหาของการเกษตรรูปแบบต่างๆ

รูปแบบการทำเกษตร	หมู่บ้าน	ปัญหาของเกษตรกร
1. การทำเกษตรเชิงเดี่ยว (เกษตรเคมี)	1, 2, 3, 4, 5 6, 7, 8, 9, 10	ปัญหาจากการเปลี่ยนมือที่ดิน ปัญหาหนี้สินจากการลงทุน ปัญหาสุขภาพจากการตรวจระดับสารเคมีในเลือด ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
2. การทำเกษตรอินทรีย์	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8	ปัญหาด้านการตลาด ปัญหาขาดองค์ความรู้
3. การทำเกษตรผสมผสาน	1	ปัญหาหนี้สินจากการลงทุน ปัญหาสุขภาพจากการตรวจระดับสารเคมีในเลือด ปัญหาสิ่งแวดล้อม
4. การทำเกษตรปลอดภัย	1	ปัญหาหนี้สินจากการลงทุน ปัญหาสุขภาพจากการตรวจระดับสารเคมีในเลือด ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

จากสถานการณ์ด้านการเกษตรของตำบลลวงเหนือ 3 ยุคที่ผ่านมาพบว่า เกษตรกรเองก็มีการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรที่ไม่ได้ยึดติดเฉพาะเกษตรเคมีเพียงอย่างเดียว เกษตรกรหลายรายนำทฤษฎีและความรู้ที่ได้รับมาปรับวิธีการทำเกษตรเพื่อลดปริมาณการใช้สารเคมีด้วยเหตุผลทั้งในเรื่องสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคมรวมถึงอิทธิพลของกระแสการรณรงค์ของรัฐบาลในการส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตอาหารปลอดภัย รูปแบบของการเกษตรที่เกษตรกรได้ปรับตัวจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว 3 รูปแบบดังที่เสนอไปแล้วพบว่าเป็นการเกษตรปลอดภัยแทบทั้งสิ้น ซึ่งการทำเกษตรในรูปแบบนี้เกษตรกรยังมีความรู้้น้อยกว่าการทำเกษตรแบบเคมีจึงได้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านความรู้ การปฏิบัติ รวมถึงการตลาด ซึ่งกลุ่มที่มีความโดดเด่นในการทำเกษตรปลอดภัยที่มีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น มีแกนนำกลุ่มที่มีการแสวงหาความรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงสถานะความเป็นอยู่ของสมาชิกจนเห็นได้ชัด ก็คือ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สันทรายที่มีความสำเร็จจนกระทั่งทางเทศบาลสนใจนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาเป็นรูปแบบการเกษตรของตำบล

ส่วนที่ 2 ฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบาย

ด้านการเกษตรของเทศบาลตำบลลวงเหนือ

เนื่องจากรูปแบบการเกษตรปัจจุบันในเทศบาลลวงเหนือมีหลายรูปแบบ และกลุ่มผู้บริหารเทศบาล ทั้งเทศมนตรีและสภาเทศบาลได้กำหนดนโยบายหลักประการหนึ่งที่จะสนับสนุนการเกษตรที่เป็นทางเลือกอื่น ๆ นอกเหนือไปจากการเกษตรเคมีเชิงเดี่ยว ที่การเกษตรกระแสหลักในปัจจุบัน ฐานข้อมูลที่จะดำเนินการเพื่อการกำหนดนโยบายนี้ จึงจำกัดอยู่ที่การเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สันทราย ที่เป็นกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์กลุ่มใหญ่ที่สุด

ความเป็นมาของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สันทราย

เดิมสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ทำเกษตรเชิงเดี่ยวปลูกถั่วเหลืองและยาสูบ แต่เกษตรประสบปัญหาด้านราคาที่ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับพ่อค้า นอกจากนี้การปลูกถั่วและยาสูบเกษตรต้องพ่นยาฆ่าแมลงเป็นประจำเพื่อให้ได้ผลผลิตตามเกรดที่พ่อค้ากำหนด ผลของการสัมผัสสารเคมีเป็นประจำทำให้เกษตรกรและครอบครัวมีปัญหาสุขภาพ รวมทั้งดินขาดความอุดมสมบูรณ์ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้เกษตรกรบางรายซึ่งตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงลดและเลิกใช้สารเคมีในที่สุด กลับไปทำการเกษตรแบบดั้งเดิม ต่อมาสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน (Institute for

Sustainable Agriculture Community: ISAC) ได้เข้ามาให้ข้อมูลเรื่องระบบการปลูกพืชแบบไม่ใช้สารเคมี พึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอกน้อยลง และไม่พึ่งพ้อำนาจคนกลาง โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และศึกษาดูงานเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน หลังจากนั้นจึงได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สันทรายขึ้นในปี พ.ศ. 2544 ปัจจุบันมีสมาชิกที่ทำเกษตรอินทรีย์เป็นอาชีพอย่างต่อเนื่องจำนวน 8 ครัวเรือน และมีการขยายสมาชิกเพิ่มรวมทั้งหมดประมาณ 50 ราย ในจำนวน 50 รายนั้นส่วนใหญ่ได้ปลูกไว้รับประทานเองในครัวเรือนเป็นหลัก เมื่อมีผลผลิตเหลือจึงนำมาฝากเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์เป็นอาชีพนำออกมาขายตามตลาดต่าง ๆ

โครงสร้างและการดำเนินงาน

โครงสร้างการบริหารงานกลุ่มประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เสรฐบุญ และเลขานุการประธานกลุ่ม คือ นายบุญช่วย บุญเย็น การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรต้องผ่านการอบรมของสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน ในเรื่องแนวคิดและเทคนิคด้านเกษตรอินทรีย์ บทบาทของหญิง - ชาย ในการทำเกษตร และศึกษาดูงานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ที่ประสบความสำเร็จ เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์แม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อผ่านการอบรมดูงานแล้วเกษตรกรต้องนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในแปลงตนและต้องปรับเปลี่ยนเป็นอินทรีย์ทุกแปลงภายใน 3 ปี

สมาชิกที่ทำเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องสามารถนำผลผลิตไปขายตลาดในเมืองได้ แต่ถ้าทำเกษตรอินทรีย์ไม่ต่อเนื่องจะให้ขายในชุมชนเท่านั้น

สมาชิกทุกคนต้องรวมออมทรัพย์กับกลุ่มและสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์จังหวัดเชียงใหม่ เงินออมทรัพย์ของกลุ่มเก็บ 30 บาท/เดือน/คน ขณะนี้กลุ่มมีเงินออมประมาณ 30,000 บาท โดยมีวัตถุประสงค์ให้สมาชิกกู้ยืมใน 2 กรณีคือ 1) ฉุกเฉินหรือมีภัยธรรมชาติ ให้กู้โดยไม่คิดดอกเบี้ย 2) กู้ปกติ คิดดอกเบี้ยร้อยละ 1.00 บาท/ เดือน ระยะเวลาการกู้ 6 เดือน กลุ่มมีการประชุมทุกวันที่ 25 ของเดือนเพื่อสอบถามปัญหาของสมาชิกแต่ละคนและแจ้งกิจกรรมที่สมาชิกกลุ่มเข้าร่วม เช่น การอบรมและการประชุมต่าง ๆ

กิจกรรมของกลุ่ม

กิจกรรมหลักของกลุ่มได้แก่

การตรวจสอบ ดูแลการผลิตของสมาชิก สมาชิกจะเยี่ยมแปลงระหว่างกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อดูว่าในแปลงสมาชิกแต่ละคนมีปัญหาหรือไม่ อย่างไร และให้คำแนะนำในการ

ผลิต ซึ่งเป็นการตรวจแปลงสมาชิกไปในตัวด้วยว่ามีการใช้สารเคมีทางการเกษตร และมีการปนระหว่างผลผลิตทั่วไปกับผลผลิตอินทรีย์หรือไม่ถ้าตรวจพบการใช้สารเคมี

ครั้งที่ 1 ตักเตือน

ครั้งที่ 2 ห้ามขาย

ครั้งที่ 3 ให้ออกจากกลุ่ม

การแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านเกษตรอินทรีย์แก่เกษตรกรกลุ่มอื่น สมาชิกกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ด้านเกษตรอินทรีย์กลุ่มอื่นเพื่อนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้กับการผลิตของกลุ่ม ขณะเดียวกันก็เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้เกษตรกรหรือประชาชนที่สนใจเกษตรอินทรีย์

ระบบการผลิตและการจัดการผลผลิต

ระบบการผลิตของกลุ่มไม่มีการใช้สารเคมีทุกประเภทในการผลิต เกษตรกรแบ่งพื้นที่การเกษตรออกเป็น

- ที่นา ปลูกร้างอินทรีย์ ทั้งนาปีและนาปรัง
- ที่สวน ปลุกไม้ผล ไม้ยืนต้นและผัก
- เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัว ไก่ และปลา

นอกจากนั้น ยังสามารถแบ่งประเภทของพืชที่เกษตรกรเพาะปลูกในรูปแบบของการทำเกษตรอินทรีย์ออกได้เป็น

1. ข้าวอินทรีย์ มีสมาชิกจำนวน 4 รายปลูกข้าวอินทรีย์โดยทั้ง 4 รายปลูกข้าวพันธุ์สันป่าตอง 1 และ กข.6 ส่วนข้าวหอมมะลิ 105 มีสมาชิกปลูกเพียงรายเดียว เกษตรกรจะทำนาปีละ 2 ครั้ง โดยนาปีจะปลูกข้าวหอมมะลิ 105 และข้าว กข.6 นาปรังปลูกข้าวสันป่าตอง 1 โดยปกติสมาชิกทำนาค้า แต่การทำนาปรังเริ่มประมาณช่วงปี 2549-2550 สมาชิกบางรายเท่านั้นที่ทดลองทำนาหว่าน

2. ผักอินทรีย์ สมาชิกจะปลูกผักแบบผสมผสานโดยปลูกผักหลายชนิดให้เหมาะสมกับฤดูกาลและการเพาะปลูกหมุนเวียนตลอดทั้งปี ผักที่ปลูกมีทั้งผักพื้นเมืองและผักจีน เช่น ผักตบชวย ผักสลัด และผักปวยเล้ง

ในกระบวนการเพาะปลูกเกษตรกรใช้ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอกรองก้นหลุมก่อนปลูก ซึ่งปริมาณการใช้ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของเกษตรกรและปริมาณพืชที่ปลูก ปุ๋ยหมัก หรือปุ๋ยคอกนี้เกษตรกรจะใช้ปุ๋ยบำรุงดิน และใช้น้ำหมักชีวภาพรดเพื่อบำรุงผัก ส่วนการป้องกันกำจัด

ศัตรูพืชนั้น เกษตรกรจะปล่อยให้ตัวห้ำตัวเบียนในระบบนิเวศจัดการหรือปลูกพืชที่แมลงไม่ชอบ หรือมีคุณสมบัติไล่แมลง เช่น ตะไคร้หอมในแปลงผัก บางครั้งจะใช้สารสกัดจากสมุนไพร เช่น สะเดา ตะไคร้หอม ฉีดพ่นไล่แมลง ในส่วนของการจัดการผลิตนั้น ข้าวนาปีทั้งข้าวเจ้า และข้าวเหนียวนาปีปลูกไว้เพื่อบริโภคและบางส่วนขาย ฟางข้าวที่ได้ใช้เลี้ยงวัว ส่วนขี้วัว และขี้ไก่ นำไปทำปุ๋ย นอกจากนี้เศษผักที่เหลือยังนำมาทำน้ำหมักชีวภาพอีกด้วย (ตาราง 7)

ตาราง 7 ข้อมูลการปลูกผักกลุ่มเกษตรอินทรีย์สันทราย

พืชสวน / พืชไร่	พืช / ผักที่ปลูกส่วนใหญ่		
	พืชผักกระยะสั้น	พืชผักกระยะยาว	พืชผักพื้นบ้าน
ลำไย	ผักบุ้ง	พริก	ผักหวานบ้าน
ลิ้นจี่	ผักกาดขาว	ชะอม	ผักฮ้วน
ข้าว	ถั่วฝักยาวผักชี	มะเขือ	มะกูด
	พริก		มะรุ้ม
	มะเขือ		หญ้านาง
	มะเขือเทศ		ดีปลี

การตลาด

การตลาดของข้าวอินทรีย์ ข้าวอินทรีย์ของกลุ่มส่วนใหญ่ปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน มีสมาชิกเพียง 2 รายเท่านั้นที่แบ่งขายข้าวอินทรีย์บางส่วนให้โรงสีอำเภอคอยสะเก็ดโดยขายในราคาข้าวทั่วไปเนื่องจากข้าวอินทรีย์ของกลุ่มไม่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ในปีการผลิต 2549/2550 สมาชิกขายข้าวสันป่าตอง 1 ในราคา 4.50 บาทต่อกิโลกรัม และ 7.0 บาทต่อกิโลกรัม

การตลาดของผักอินทรีย์ เกษตรกรนำผักไปขายเองที่ตลาดนัดในอำเภอคอยสะเก็ดและอำเภออื่น ๆ ซึ่งห่างจากกลุ่ม 30 – 50 กิโลเมตร โดยสมาชิกแบ่งกันไปขายซึ่งตลาดของกลุ่มได้แก่

1. อำเภอคอยสะเก็ด

อบต. ลวงเหนือ

ตลาดชุมชนบ้านลวงเหนือ

วันจันทร์

วันพุธ 14.00 – 18.00 น.

2. อำเภอสนทราย

มหาวิทยาลัยแม่โจ้ วันพุธ 11.00 – 18.00 น.

ตลาดนัดในโรงเรียนปิ่นสร้อยแยลส์ วันเสาร์ 05.00 – 11.00 น.

3. อำเภอเมือง

ตลาดนัด เจ เจ (หลังโลตัสคำเที่ยง) วันเสาร์ 15.00 – 18.00 น.

ตลาดนัดในโรงเรียนปิ่นสร้อยแยลส์ วันศุกร์ 14.00 – 18.00 น.

4. อำเภอแม่ริม

ตลาดนัดในโรงพยาบาลนครพิงค์ วันพุธ 14.00 – 18.00 น.

ตลาดนัดในอำเภอทยสะเกิดเป็นตลาดต้องผ่านการตรวจสอบหาสารตกค้างก่อน โดยเจ้าหน้าที่สหกรณ์เกษตรอินทรีย์เชียงใหม่จะสุ่มตัวอย่างผลผลิตจากสมาชิกส่งตรวจที่โครงการหลวง ซึ่งสมาชิกเป็นผู้จ่ายค่าตรวจราคาตัวอย่างละ 100 – 200 บาท กลุ่มแม่ค้าจะประชุมทุก 2 เดือน เพื่อกำหนดราคาผักซึ่งเป็นราคาที่เกษตรกรผู้บริโภคยอมรับได้

ส่วนการกำหนดราคาการขายผักของกลุ่มได้ร่วมกันกำหนดราคาทั้งจากที่ตกลงกัน และการอ้างอิงจากราคาตลาด ผักที่นำไปขายยังตลาดระหว่างปี 2551 และปี 2553 จะเห็นได้ว่าราคาผักบางชนิดราคาสูงขึ้นเป็นเท่าตัว เช่น กะหล่ำปลีและ มะเขือยาว (ตาราง 8)

ตาราง 8 ราคาผักระหว่างปี พ.ศ. 2551 และปี พ.ศ. 2553

ชนิดผัก	ราคา (บาท) 2551	ราคา (บาท) 2553
ผักพื้นบ้าน	5 บาท / 1 กำ (ประมาณ 3 จีค)	5 บาท / 1 กำ (ประมาณ 3 จีค)
แครอท	25	30
บล็อคโคลี่	25	40
พริก	25	25
กะหล่ำปลี	20	40
มะเขือเทศ	20	35
มะเขือยาว	10	25

ที่มา: บาลเย็น สุนันตา และทีมวิจัยชุมชนตำบลหลวงเหนือ (2551: 25)

สำหรับค่าใช้จ่ายในการจำหน่าย สมาชิกบางรายที่มาขายด้วยกันจ่ายค่ารถคนละ 60 บาท/ครั้ง (ไป – กลับ) ส่วนค่าสถานที่นั้น ที่ตลาดนัด เจ เจ สมาชิกต้องจ่ายค่าเช่าแผงคนละ 30 บาท ให้คลังเกษตรอินทรีย์เนื่องจากคลังฯต้องเสียค่าเช่าสถานที่ให้โครงการ เจ เจ มาร์เก็ต และที่ตลาดนัดชุมชนหลวงเหนือเก็บคนละ 50 บาท อีกทั้งสมาชิกได้มีการรวบรวมเงินคนละ 10 บาท/ครั้ง ให้สหกรณ์เกษตรอินทรีย์เชียงใหม่เพื่อเป็นค่าใช้จ่าย ในการซ่อมแซมซ่อม โต๊ะและเก้าอี้ที่ใช้ในตลาดนัดที่อยู่ในความดูแลของสหกรณ์ฯ

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่สมาชิกกลุ่มได้รับคือ มาตรฐานการเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ (มอน.) โดยเป็นการตรวจรับรองเกษตรกรรายบุคคล ซึ่งสมาชิกบางรายไม่สมัครขอมาตรฐานเนื่องจากทำในปริมาณน้อยเพื่อบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น การตรวจสอบพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรที่ยื่นขอมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ดำเนินการโดยผู้ตรวจสอบซึ่งเป็นผู้แทนจาก 5 ฝ่าย ได้แก่ นักวิชาการ, ผู้บริโภค, ข้าราชการ, นักพัฒนาจากองค์กรเอกชนและเกษตรกร

สำหรับค่าใช้จ่ายในการขอมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 – 2549 เกษตรกรไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่ในปี 2550 เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายคนละ 300 บาท

องค์กรสนับสนุน

การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรอินทรีย์สันทรายได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ดังนี้

สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน (ISAC) เป็นสถาบันที่พัฒนามาจากโครงการพัฒนาเครือข่ายผู้ผลิตผู้บริโภคเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือตอนบนซึ่งก่อตั้งในปี 2534 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมโยงและหนุนเสริมให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างเกษตรกร ผู้บริโภค องค์กรพัฒนาเอกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนและตลาดการค้าที่เป็นธรรมในภาคเหนือ โดยสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนได้ให้การสนับสนุนในด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับปัญหาของเกษตรกรและความสำคัญของระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ตลอดจนเทคนิคในการผลิตของเกษตรอินทรีย์โดยจัดอบรมและดูงานเกษตรอินทรีย์ที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่ต่าง ๆ และสนับสนุนให้จัดตั้งกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

สหกรณ์เกษตรอินทรีย์เชียงใหม่จำกัด แต่เดิมชื่อชมรมผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์จังหวัดเชียงใหม่ เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ใน 5 อำเภอ คือ สันกำแพง ดอยสะเก็ด แม่แตง พร้าว และสะเมิง ต่อมาได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เชียงใหม่ จำกัด เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการตลาดให้กับสมาชิก สหกรณ์เกษตรอินทรีย์เชียงใหม่รับซื้อข้าวอินทรีย์และถั่วเหลืองจากสมาชิก ซึ่งการกำหนดราคารับซื้อนั้น เกษตรกรในเครือข่ายสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เชียงใหม่และคณะกรรมการสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เชียงใหม่จะร่วมกำหนดราคาข้าวอินทรีย์และถั่วเหลืองอินทรีย์โดยพิจารณาจากราคาตลาดและราคารับซื้อข้าวอินทรีย์และถั่วเหลืองอินทรีย์ของสหกรณ์การเกษตรพัฒนาเป็นหลัก

นอกจากนี้สหกรณ์เกษตรอินทรีย์เชียงใหม่ยังดูแลตลาดนัดเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นแหล่งจำหน่ายผลผลิตของสมาชิก จำนวน 50 แห่ง ได้แก่

1. ตลาดนัด เจ เจ
2. ตลาดนัดในโรงเรียนดาราวิทยาลัย
3. ตลาดนัดในโรงเรียนปิ่นสร้อยแยลส์วิทยาลัย
4. ตลาดนัดในมหาวิทยาลัยแม่โจ้
5. ตลาดนัดในหมู่บ้านแลนด์เอนด์ เฮาส์ สาขาแม่โจ้

สำหรับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เชียงใหม่ นั้น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ใน 5 อำเภอจะส่งผู้แทนของแต่ละพื้นที่ ๆ ละ 2 คน เข้าเป็นคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ฯและสมาชิกต้องร่วมออมทรัพย์กับ สหกรณ์เดือนละ 20 บาท/คน ซึ่งใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนของสหกรณ์และให้กับสมาชิกกู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาท/เดือน

โครงการอาหารเชียงใหม่ปลอดภัย

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ร่วมกับเครือข่ายต่าง ๆ ได้แก่ ผู้ผลิตสินค้าเกษตร ผู้จำหน่าย บริโภค นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาต่าง ๆ ดำเนินการ โครงการอาหารเชียงใหม่ปลอดภัย โดยมีเป้าหมายพัฒนาระบบการผลิตทางการเกษตร 3 ระบบ คือ เกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดภัย และ เกษตรปลอดภัยจากสารพิษในส่วนของเกษตรอินทรีย์โครงการฯ ได้ออกมาตรฐานเชียงใหม่ปลอดภัยและให้พลาสติกทำถังใส่โรงเรือนจำนวน 7 ม้วนแก่กลุ่ม นอกจากนี้ยังจัดหาสถานที่ในโรงพยาบาลนครพิงค์ เพื่อตั้งเป็นตลาดนัดเกษตรอินทรีย์อีกด้วย

องค์การบริหารส่วนตำบลลวงเหนือ (ก่อนเปลี่ยนฐานะเป็นเทศบาลตำบล)

องค์การบริหารส่วนตำบลลวงเหนือสนับสนุนงบประมาณปี พ.ศ. 2550 จำนวน 10,000 บาทเพื่อจัดสร้างโรงปุ๋ยหมักและการทำปุ๋ยหมักของกลุ่ม

ปัญหาของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์

การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สำนัทราย การปรับเปลี่ยนการทำเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ต้องใช้ทั้งความพยายาม อดทนและการยอมรับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นหลายประการ แม้เป็นการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรกลุ่มเล็ก ๆ เพียงไม่กี่คนก็ประสบข้อจำกัดด้านการดำเนินงานเช่นเดียวกับการรวมกลุ่มของเกษตรกรกลุ่มใหญ่ ๆ แต่สภาพปัญหาที่เป็นข้อกั้วลของสมาชิกกลุ่มมีอยู่ 3 ประการ คือ

1. ปัญหาด้านการผลิต แบ่งเป็นปัญหาย่อยดังนี้

- 1.1 ปัญหาโรคและแมลง เช่น หนอนกินใบผักซึ่งมีมากในฤดูฝน
- 1.2 ขาดแหล่งน้ำในฤดูแล้ง ทำให้สมาชิกไม่สามารถปลูกผักกินได้
- 1.3 พื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรมีขนาดเล็ก
- 1.4 การปนเปื้อนสารเคมีในน้ำ

ปัญหาด้านการผลิตของเกษตรกรที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากมีเกษตรกรบางรายทำนาควบคู่กับการทำสวน การทำสวนทำในรูปแบบอินทรีย์แต่การทำนานั้นเกษตรกรทำในรูปแบบของเคมี อาจจะเป็นไปได้ที่เกษตรกรไม่สามารถควบคุมการปนเปื้อนของสารเคมีที่ได้ไหลปะปนมาทางต้นน้ำ จากการทำการเกษตรแบบเคมีทางต้นน้ำ ในปี พ.ศ. 2547 ที่ผ่านมานั้นเกษตรกรพบว่าในลำคลองลำเหมืองสาธารณะของตำบล มีการตายของสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในคลอง เช่น กุ้ง หอย ปู ปลาและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ไม่เห็นมีสิ่งมีชีวิตในคลองเลย จากนั้นมาชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงพิษภัย ของสารเคมีที่ใช้กำจัดหอยเชอร์ในนาข้าว แต่ถึงกระนั้นเกษตรกรก็พลิกเพลงความรู้โดยซื้อยาฆ่าแมลงที่เป็นยาฆ่าเฉพาะหอยที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น แต่ในปัจจุบันนี้ หอยเริ่มคือยา ทำให้เกษตรกรใช้ยาฆ่าแมลงผสมกันหลายยี่ห้อทำให้ตัวยาแรงขึ้นจึงส่งผลต่อระบบนิเวศน์ลำน้ำอย่างเล็งงไม่ได้

2. ปัญหาด้านการขายกลุ่ม

เกษตรกรในพื้นที่ยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับพิษภัยของสารเคมีและเกษตรอินทรีย์ โดยเข้าใจว่าเกษตรอินทรีย์ คือ การผลิตแบบปลอดสารพิษซึ่งยังใช้ปุ๋ยและสารเคมีได้ นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่าการผลิตแบบอินทรีย์ได้ผลผลิตต่อไร่่น้อย ต้องดูแลมากและใช้เวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ในขณะที่การผลิตแบบใช้ปุ๋ยและสารเคมีไม่ต้องดูแลมากทำให้เกษตรกรมีเวลาว่างสามารถไปรับจ้างในที่อื่นได้และผลผลิตที่ได้ก็มากกว่าเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นจึงทำให้เกษตรกรในชุมชนและในตำบลไม่ค่อยมีความสนใจหันมาทำการเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง แม้ทางกลุ่มมีการประชาสัมพันธ์ เชิญชวนด้วยวิธีการที่หลากหลายก็ตาม

3. ด้านการจัดระบบข้อมูล

ทางกลุ่มยอมรับว่าที่ผ่านมาการรวมตัวกันทำเกษตรอินทรีย์เป็นการรวมตัวกันแบบถูกหุง ไม่ได้สนใจการทำระบบข้อมูลไว้ตั้งแต่แรก มีการจดบันทึกบัญชีครัวเรือนรายครอบครัวหรือรายบุคคล แต่ก็ยังขาดการรวบรวมไว้เป็นของกลุ่ม โดยเฉพาะความรู้หรือรูปธรรมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับตัวบุคคล ครอบครัวและกลุ่มเอง จึงทำให้เมื่อใดที่สมาชิกกลุ่มเชิญชวนเกษตรกรรายอื่น ๆ ให้หันมาสนใจทำเกษตรอินทรีย์ จึงได้รับการปฏิเสธเพราะไม่มีรูปธรรมให้เห็นอย่างเด่นชัด อีกทั้งเป็นการเชิญชวนแบบปากต่อปากไม่ได้วางแผนเป็นขั้นเป็นตอน จึงทำให้สมาชิกกลุ่มขยายได้น้อยยังไม่ครอบคลุมให้เป็นเกษตรกรตัวอย่างในแต่ละบ้านได้

ปัญหาของการเกษตรรูปแบบต่าง ๆ

ข้อมูลจากเวทีต่าง ๆ ที่จัดเพื่อจัดทำฐานข้อมูล 7 ครั้ง สามารถสรุปปัญหาของชุมชนที่ต้องการเสนอให้เทศบาลกำหนดเป็นนโยบายแก้ปัญหาดังนี้

ปัญหาทั่วไปของชุมชน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ร่วมกิจกรรมของชุมชนตามโอกาส จากการสะท้อนภาพปัญหาของชุมชน โดยได้เริ่มกิจกรรมการศึกษาบริบทชุมชน จากการศึกษาพบประเด็นปัญหาหลัก ๆ 3 ประเด็น คือ 1) ปัญหาด้านการเสื่อมถอยของภูมิปัญญาดั้งเดิมของวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อตำบลทวงเหนือส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนทั้งในด้านการทำการเกษตร และด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชุมชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชน เห็นได้จากการลดลงของการลงแขกหรือการเอามื้อเอารัน ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงาน 2) ปัญหาระบบการผลิตซึ่งเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชน ได้แก่ อิทธิพลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต เช่น การเรียนแบบผู้นำ เห็นผู้นำทำการเกษตรแล้วได้ผลดีก็ทดลองทำตามบ้าง ซึ่งส่งผลต่อปัญหาด้านตลาดตามมา 3) ปัญหาจากการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรในปัจจุบัน โดยเฉพาะภาครัฐที่เป็นการกำหนดนโยบายด้านการแบบแยกส่วน เกิดความซ้ำซ้อนทั้งด้านงบประมาณและกิจกรรม และการไม่มีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ตามความต้องการของชุมชน ผลที่ตามมาคือการไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ปัญหาของการเกษตรรูปแบบต่าง ๆ

ปัญหาของการเกษตรที่ทำการเกษตรรูปแบบต่าง ๆ เห็นได้ว่าแม้เกษตรกรส่วนหนึ่งจะได้เปลี่ยนรูปแบบการเกษตรออกจากเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวแล้วก็ตาม ปัญหาเดิมที่ติดค้างมาตั้งแต่การทำเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวยังปรากฏอยู่ ปัญหาสำคัญมีในการเกษตรทุกรูปแบบ คือปัญหานี้สินเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ระบุว่าการขาดองค์ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์เป็นปัญหาด้วย ขณะที่เกษตรกรผู้ทำเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวไม่ระบุว่าการขาดองค์ความรู้เป็นปัญหา (ตาราง 9)

ตาราง 9 ปัญหาของการเกษตรรูปแบบต่าง ๆ

รูปแบบการทำเกษตร	หมู่บ้าน	ปัญหาของเกษตรกร
(1) การทำเกษตรเชิงเดี่ยว (เกษตรเคมี)	1, 2, 3, 4, 5 6, 7, 8, 9, 10	ปัญหาจากการเปลี่ยนมือที่ดิน ปัญหานี้สิน จากการลงทุน ปัญหาสุขภาพจากการตรวจ ระดับสารเคมีในเลือด ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
(2) การทำเกษตรอินทรีย์	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8	ปัญหาด้านการตลาด ปัญหาขาดองค์ความรู้
(3) การทำเกษตรผสมผสาน	1	ปัญหานี้สินจากการลงทุน ปัญหาสิ่งแวดล้อม
(4) การทำเกษตรปลอดภัย	1	ปัญหานี้สินจากการลงทุน ปัญหาด้าน สิ่งแวดล้อม

ส่วนที่ 3 แนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วม ของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ

จากกระบวนการวิจัยศึกษาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ การดำเนินการตามกิจกรรมนี้ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ กระบวนการและขั้นตอนที่ตั้งไว้ จึงได้มีการจัดเวทีกระบวนการ 13 ครั้ง ตั้งแต่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2552 จนถึง 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552 ได้ร่วมกันค้นหาคำถาม โดยเริ่มต้นจากการทบทวนสถานการณ์ปัญหาการเกษตรภายในชุมชน ได้ตั้งแกนนำภายในชุมชน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่เทศบาล และผู้นำชาวบ้าน พร้อมทั้งผู้นำกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาร่วมพูดคุย ซึ่งก่อนหน้าที่จะมีการพูดคุยถึงงานวิจัยท้องถิ่น ทางชุมชนได้ผ่านกระบวนการทำวิจัยมาได้ในระดับของการจัดทำแผนเพื่อการแก้ไขปัญหาการขยายผลเกษตรอินทรีย์ เป็นที่แน่นอนว่ากลุ่มผู้นำที่เข้าร่วมได้ผ่านการบ่มเพาะ

ในกระบวนการวิเคราะห์มีระดับหนึ่งแล้ว ทำให้ง่ายต่อการพูดคุยและสร้างความเข้าใจ ในการเข้าถึงปัญหาในแต่ละส่วนของชุมชน ซึ่งในการพูดคุยแลกเปลี่ยน ได้นำไปสู่การให้ความสำคัญในการเรื่องฐานข้อมูลด้านการเกษตรเป็นเรื่องสำคัญ

หากพิจารณาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ผ่านมาจะพบว่า นโยบายและการพัฒนาด้านการเกษตรในอดีต เริ่มจากการขยายการใช้พื้นที่เพาะปลูก การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มาสู่การขยายการผลิตเพื่อการส่งออก และเน้นประสิทธิภาพการผลิตมากยิ่งขึ้น หลังจากนั้นเป็นการพัฒนาที่เน้นการผลิตและการกระจายผลผลิต เน้นการใช้ทรัพยากร การคำนึงสภาพแวดล้อม กระทั่งปัจจุบันที่เน้น เรื่องการพัฒนาคนและเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งในการทำเกษตรของหลวงเหนื่อที่ผ่านมาก็ไม่ต่างจากการเกษตรของภาคอื่น ๆ นโยบายด้านการเกษตร กิจกรรมหรือโครงการถูกกำหนดจากบนลงล่าง ทำให้เกิดปัญหาคนทำไม่ได้คิด คนคิดไม่ได้ทำ ทำให้ไม่มีความสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร การวางนโยบาย การเกษตรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบัน ภาครัฐมีความคาดหวังว่าเกษตรกรจะเป็น ผู้คิดเป็น ทำเป็นและพึ่งพาตนเองได้ มีความสามารถในการรวมกลุ่ม ซึ่งทำให้มีการพัฒนาอาชีพ เกษตรได้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งเหมือนนโยบายการเกษตรหรือนโยบายด้านอื่นๆ มาจากการที่ ชุมชนมีส่วนร่วมการกำหนดแล้ว เทศบาลก็หวังจะได้แผนดังกล่าวไปดำเนินการประกาศใช้เป็น นโยบายตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

การพัฒนากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จากการจัดเวทีชุมชนร่วมกับสมาชิกกลุ่มฯ ได้ทราบว่าทางกลุ่มฯ ได้พยายามแก้ไข ปัญหาที่กลุ่มประสบทั้งด้านการผลิต โดยการแสวงหาความรู้จากภายนอกเพิ่มเติมก็สามารถแก้ไข ปัญหาด้านกระบวนการผลิตไปได้บ้าง ซึ่งกระบวนการผลิตหลายเรื่องเช่น เรื่องน้ำ เรื่องแมลง เป็น ปัจจัยที่ควบคุมได้ยาก ดังนั้น การแสวงหาความรู้เกษตรกรจึงต้องเพิ่มเติมอยู่อย่างต่อเนื่อง แต่ปัญหา ที่กลุ่มเผชิญอยู่ในเรื่องการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ไปสู่เกษตรกรชุมชนอื่น ๆ นั้น เป็น แผนงานที่สมาชิกกลุ่มเองได้หารือกันเพื่อแสวงหาเครื่องมือ ความรู้ใหม่ ๆ เข้ามาทำงาน และได้ ทดลองใช้เครื่องมือ “วิจัยเพื่อท้องถิ่น” เข้ามาเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาโดยดำเนินงานใน รูปแบบของโครงการวิจัย

การสนับสนุน โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นดำเนินการโดย สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ได้เปิดโอกาสให้ ชุมชนที่ต้องการแก้ไขปัญหามา

ตัวเองในทุกมิติได้มีโอกาสทำงานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งหลักในการให้ทุนวิจัยมีอยู่ 3 ประการก็คือ

1. โจทย์วิจัย (ปัญหาหรือความต้องการ) เป็นของชุมชน
2. ชุมชนมีส่วนร่วมกันในการทำงาน
3. มีแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาที่ร่วมกัน

ทางกลุ่มจึงได้เสนอโครงการวิจัยไปยัง สกว. เรื่อง “กระบวนการและรูปแบบการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน” โดยมีคุณบาลเย็น สุมนันตา เป็นหัวหน้าโครงการและมีสมาชิกกลุ่มเป็นทีมงาน (ทีมวิจัย) ซึ่งทางกลุ่มได้วางเป้าหมายการทำงานเพื่อขยายผลองค์ความรู้การทำเกษตรอินทรีย์จากสมาชิกกลุ่มไปยังกลุ่มหรือเกษตรกรในอีก 9 หมู่บ้านของตำบลลวงเหนือ

ทีมวิจัยกำหนดกรอบในการดำเนินงานวิจัยอย่างเป็นขั้นตอน คือ

1. จัดระบบข้อมูลของกลุ่มเป็นหมวดหมู่
2. รวบรวมองค์ความรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ของสมาชิกกลุ่ม
3. เปิดเวทีนำเสนอองค์ความรู้ต่อเกษตรกรอื่น ๆ และแสวงหากรอบครัวที่พร้อม

และสนใจทำเกษตรอินทรีย์

4. กำหนดแนวทางปฏิบัติในการขยายผลเกษตรอินทรีย์ไปยัง 10 ครอบครัว
5. ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ไปยัง 10 ครอบครัวตัวอย่าง
6. สนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ของครอบครัวตัวอย่างตั้งแต่การผลิตจนถึงการตลาดอย่างต่อเนื่อง
7. ร่วมเปิดเวทีให้ครอบครัวตัวอย่างถ่ายทอดความรู้ไปยังเกษตรกรที่สนใจรายอื่น ๆ

ซึ่งการทำงานอย่างเป็นขั้นเป็นตอนนี้ได้สร้างผลลัพธ์ให้กลุ่มใน 5 เรื่องต่อไปนี้

1. ระบบฐานข้อมูลด้านเศรษฐกิจครัวเรือนกลุ่มขยายผล
2. เกิดการประยุกต์ขั้นตอนของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนมาใช้ในการ

จัดทำแผนงานด้านการเกษตร

3. เกิดแผนที่รูปธรรมของครอบครัวตัวอย่างเพื่อให้เกิดการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์

4. เกษตรกรเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านแนวคิดการทำเกษตรมากขึ้น

5. ผู้นำท้องถิ่นเห็นความสำคัญของเกษตรอินทรีย์และงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพร้อม

ขยายผลสู่แผนงานระดับตำบล

การมีส่วนร่วมของผู้นำกลุ่มเกษตรกรในผู้นำท้องถิ่น

จากการพัฒนาของรูปแบบการผลิตและแนวนโยบายทางการเกษตรของชุมชน ตำบลหลวงเหนือที่ผ่านมา จะเห็นว่ามีการใช้เทคโนโลยี ทุน แรงงาน และถูกกำหนดด้วยความต้องการของตลาดที่มีความสัมพันธ์ซับซ้อน การขยายตัวของทุนนิยมการตลาดเข้าสู่วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนในเทศบาลตำบลหลวงเหนือ ท่ามกลางปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำการเกษตรของเกษตรกรในเทศบาลตำบลหลวงเหนือ ทำให้มีเกษตรกรบางกลุ่มบางชุมชนเริ่มปรับเปลี่ยนการทำเกษตร โดยการเริ่มลดการใช้สารเคมี ริเริ่มการทำเกษตรปลอดสารพิษ และพัฒนามาเรื่อยๆ จนนำไปสู่การทำเกษตรอินทรีย์ อย่างกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านสันทราย โดยมีต้นแบบการทำเกษตรอินทรีย์ที่เป็นรูปธรรมภายใต้หลักการของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ อย่างเช่นครอบครัวของคุณบาลเย็น สุนันดา ที่มีระบบการบริหารจัดการตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว จนถึงระดับกลุ่มในชุมชนบ้านสันทราย ด้วยความสำเร็จดังกล่าวในช่วงปี พ.ศ. 2550 ทางกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านสันทรายได้ดำเนินการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ ผ่านกระบวนการสร้างทางเลือกในการทำเกษตรที่หลากหลายรูปแบบ โดยมีเป้าหมายไปที่การแก้ปัญหาค่าใช้จ่ายในการทำเกษตรและปัญหาด้านสุขภาพ โดยใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเป็นผลให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลหลวงเหนือกำหนดการทำเกษตรอินทรีย์เป็นวาระตำบลและเปิดตลาดเกษตรปลอดสารในตำบลขึ้นทุกวันจันทร์เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการตลาด ด้วยบทเรียนที่เกิดขึ้นเป็นเพียงการเริ่มต้นในการปรับวิธีการกำหนดนโยบายการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบล ให้ตรงกับความต้องการของชุมชน (บาลเย็น สุนันดา, 2552: สัมภาษณ์)

ปัจจุบันกลุ่มผู้นำด้านการเกษตรในตำบลหลวงเหนือหลายกลุ่มได้เข้ามาเป็นผู้นำทางการเมืองในฐานะของสมาชิกสภาเทศบาลตำบล หลังจากยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเทศบาลตำบล และได้รับเลือกเป็นผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นเข้ามาเป็นผู้บริหารในระดับเทศบาลตำบล เช่น คุณบาลเย็น สุนันดา เกษตรกรกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านสันทราย ที่เป็นจุดเริ่มของการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรของตำบลหลวงเหนือ

เวทีชุมชนสนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกและผู้นำชุมชน

การดำเนินกิจกรรมในการจัดเวทีชุมชนที่ทำร่วมกันกับทางแกนนำชุมชน กลุ่มเกษตรกร ผ่านเครื่องมือต่าง ๆ ได้ร่วมกันวางแนวทางเพื่อพัฒนาไปสู่การกำหนดเป็นเทศบัญญัติ โดยมีเป้าหมายไปที่ ให้พื้นที่ในเทศบาลตำบลหลวงเหนือเป็นเทศบาลปลอดสารพิษ โดยการมีส่วน

ร่วมของเกษตรกร ทำให้มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของชุมชนและพัฒนาการของชุมชนที่ดีขึ้นมีการจัดการความรู้เพิ่มมากขึ้น ความรู้ถูกกลั่นกรอง และคัดแยกนำมาเลือกใช้ประโยชน์ ชุมชนได้รู้ว่าชุมชนเป็นเจ้าของปัญหา ชุมชนเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นได้ดีกว่าคนนอกชุมชนเป็นผู้กำหนด

ชุมชนในตำบลหลวงเหนือจึงมองเห็นทั้งในส่วนที่ดี และส่วนที่ควรแก้ไข จากการสังเกตความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในชุมชนที่ตระหนักในสุขภาพมากขึ้น มีความคิดอยากที่จะเรียนรู้หาความรู้ใหม่ๆมากขึ้นเช่น การเรียนรู้การทำน้ำข้าวกล้องงอก การทำน้ำสมุนไพรต่างๆ การดึงเอาความรู้จากคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน เรื่องของการฝักข้าว การสีข้าว เกิดการเรียนรู้ของซึ่งกันและกัน รวมไปถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านการเรียนรู้การนำเอาวิธีการรักษาคนมาใช้กับสัตว์โดยไม่ใช้สารเคมี

วิถีคิดของผู้นำก็เปลี่ยนเช่นผู้นำเทศบาลชี้ว่าหัวใจของการบริหารท้องถิ่นคือการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมใน การกำหนดนโยบายการสร้างกฎเกณฑ์ ตั้งแต่การริเริ่ม ให้ความเห็น ปรึกษาหารือ ปฏิบัติการ ติดตาม ตรวจสอบ และสุดท้ายร่วมกันรับผลประโยชน์ และโยงไปสู่การพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่อาศัยเครื่องมือการทำแผนแม่บทชุมชน ที่ทางกลุ่มเกษตรอินทรีย์ได้เรียนรู้นำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ซึ่งทางเทศบาลได้เปิดพื้นที่การสร้างความเข้าใจแลกเปลี่ยนระหว่างชาวบ้าน สมาชิกสภาเทศบาล ร่วมกันรับผลประโยชน์ อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ปรับแนวทางการกำหนดนโยบายอย่างมีส่วนร่วม

ในการกำหนดนโยบายที่ผ่านมาส่วนใหญ่ คนทั่วไปมักมองว่า ผู้กำหนดนโยบาย บางครั้งก็ถือเกณฑ์ความสมเหตุ สมผลทางเศรษฐศาสตร์ แต่บางครั้งกลับยึดเกณฑ์ความเป็นไปได้ทางการเมือง และในหลายกรณีก็ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ของประชาชนกับทางเทศบาลโดยที่ทางเทศบาลบางครั้งคณะผู้บริหารก็ยึดถือว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจของการบริหารท้องถิ่น และเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ตรงจุด แก้ปัญหาได้รวดเร็ว อีกทั้งยังเป็นการตรวจสอบ ถ่วงดุลการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโปร่งใส น่าเชื่อถือ หรือบางทีก็ยึดหลักเกณฑ์ทั้งสามผสมผสานกันไป สำหรับเทศบาลตำบลหลวงเหนือ เท่าที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ผู้ตัดสินใจนโยบายมักใช้เกณฑ์แบบหลัง คือแบบผสมผสาน โดยที่ทางเทศบาลจะวิเคราะห์ความจำเป็นอันดับแรกๆ เช่น การกำหนดนโยบายต้องตรงจุด งบประมาณ ความจำเป็นเร่งด่วน ความต้องการของประชาชนที่

เดือคร็อน การกำหนดนโยบายของเทศบาลอาศัยความสำคัญก่อนหลัง ตัวไหนสำคัญที่สุด เงื่อนไข น้ำหนัก สถานการณ์ ความเร่งด่วนของปัญหา บางทีความเรียกร้องของประชาชน หรือหวังผลทางการเมือง ก็มีส่วนในการกำหนดนโยบายด้วย การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปสร้างความรู้เชิงกระบวนการ ในโครงการเรื่อง แนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงแหวนนั้น ในเวทีที่ผ่านมานั้นทั้งผู้วิจัยและผู้นำชุมชน ตลอดจนผู้คนในชุมชนที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกระบวนการวิจัยกับโครงการนี้ ได้ถือว่างานวิจัยนั้นเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพึ่งตนเองของชุมชน บนฐานทุนธรรมชาติที่มีอยู่ เป็นกระบวนการสร้างความรู้ท้องถิ่น พัฒนาค้น การเชื่อมประสานพลังกลุ่มและเครือข่าย ทำให้ชุมชนได้ประโยชน์จากกระบวนการวิจัย ได้สร้างผลที่เป็นรูปธรรมในหลายมิติ ทั้งการปรับใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น ตลอดจนองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น การสืบทอดจิตสำนึกในการคงไว้ซึ่งคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ที่สอดคล้องกับแนวทางการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

นำเสนอผลจากเวทีชุมชนสู่สภาท้องถิ่น

งานวิจัยยังทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันถึงแม้ว่าจะเป็นงานที่ละเอียดอ่อน ไม่มองปัญหาเพียงด้านเดียว แต่มองปัญหาแบบวงกว้าง และหาสาเหตุปัญหาที่มา แล้วนำมาวิเคราะห์ เพื่อหาวิธีการแก้ไขของปัญหานั้น ๆ อย่างมีเหตุมีผล เมื่อพบประเด็นปัญหาแล้ว ทางทีมวิจัยก็นำเสนอต่อสภาเทศบาล พร้อมเสนอแนะแนวทางแก้ไข ตลอดจนขอรับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการดำเนินงาน ตามแนวทางทีมวิจัยนำเสนอ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น ชุมชนแบบยั่งยืนต่อไป ทำให้การแก้ไขปัญหาของเทศบาลตรงจุด ทันท่วงทีสถานการณ์ในขณะนั้น และเทศบาลก็ไม่ต้องเสียเงินมาจ้างหน่วยงานอื่นมาทำวิจัยอีก เป็นการประหยัด คุ่มค่า เป็นการบูรณาการความคิด และการบริหารจัดการที่ดีของท้องถิ่นในชุมชนต่อไปอย่างยั่งยืน โดยที่เทศบาลมีส่วนร่วมกับงานวิจัย โดยการที่นำเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น นักวิชาการเกษตร, เจ้าหน้าที่สาธารณสุข, นักพัฒนาชุมชน เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้เข้าใจในการทำงานของทีมวิจัย ขณะเดียวกันทีมวิจัย สกว. ก็ขอความร่วมมือกับผู้นำชุมชนภายในตำบลในการที่หาข้อมูล และการอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ของการทำเกษตรอินทรีย์

ในการประชุมการจัดทำแผนของชุมชนหรือการประชุมของเทศบาล ทีมวิจัยก็นำเรื่องเกษตรอินทรีย์เสนอในที่ประชุมเกือบทุกครั้งโดยชี้ให้เห็นถึงปัญหาและผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการใช้สารเคมี เพราะถือว่าเป็นการพัฒนาท้องถิ่น เพราะจากการที่เจ้าหน้าที่ของเทศบาลร่วมเวทีวิจัยชุมชน กับทีมวิจัยทำให้มองเห็นปัญหาในแง่มุมเดียวกัน เช่น การทำการเกษตร

ที่เน้นไปในรูปแบบการเกษตรอินทรีย์ จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่แก้ปัญหาตรงจุด เพราะว่าเชื่อมโยงไปถึงปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม ที่คนเป็นคนทำและเป็นปัญหาของบ้านเมืองในขณะนี้ ทำให้ตำบลลงเหนือที่มีพื้นที่ทำการเกษตร เป็นจำนวนมาก ช่วยกันในการรณรงค์ไม่เผาตอซังข้าว โดยการไถกลบ การนำเศษวัชพืช กิ่งไม้ ใบไม้ มาทำปุ๋ยหมัก เป็นส่วนหนึ่งที่ลดการเผาและผลที่ได้คือมีปุ๋ยใช้ทดแทนปุ๋ยเคมี ในพื้นที่การทำการทำก็มีหอยเชอรี่ระบาด ทีมวิจัยร่วมกับเทศบาลจัดอบรมทำน้ำหมักจากหอยเชอรี่ โดยได้อุดหนุนงบประมาณบางส่วน และวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้ตัวแทนเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้านนำไปปฏิบัติในชุมชนของตนเอง ในขณะเดียวกัน ฟาร์มต้นแบบของทีมวิจัยบางแห่งก็พร้อมที่จะให้ความรู้กับประชาชน และหน่วยงานที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน

ส่วนที่ 4 ผลวิจัยในเชิงการพัฒนาของชุมชน ในเทศบาลตำบลลงเหนือ

การปรับแนวทางของเกษตรกรและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภค

เกษตรกรในกลุ่มทีมวิจัยลดการใช้สารเคมีลง สืบเนื่องจากพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่ใช้สารเคมีมาก เมื่อได้มาเรียนรู้ในกระบวนการวิจัย เริ่มมีการใช้วัสดุธรรมชาติมากขึ้น เช่นการทำน้ำหมักชีวภาพจากหอยเชอรี่ แทนหรือเสริมการใช้ปุ๋ยเคมี นอกเหนือจากกลุ่มเกษตรกรด้านผู้นำเริ่มเข้ามาหนุนเสริมในสิ่งที่เสริมได้ เพื่อการขยายผลสู่ชุมชน ส่วนหนึ่งที่ค่อนข้างประสบผลสำเร็จเป็นเพราะคนในปัจจุบันหันกลับผลที่ได้รับจากสารเคมีจึงหันมาใช้ผลผลิตที่เป็นอินทรีย์ที่เป็นมิตรต่อคนกับสิ่งแวดล้อม ด้านผู้บริโภคภายในชุมชนก็ไม่ค่อยยอมรับผลผลิตที่มีการใช้สารเคมี คนส่วนใหญ่จะเลือกซื้อผักที่ปลอดสารพิษในชุมชน ทางผู้นำชุมชนเริ่มเห็นผลจากการวิจัยของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ จึงเริ่มมีการหนุนเสริมงานเป็นเรื่องเป็นราว ภาควิชาต่าง ๆ เริ่มเข้ามาสนับสนุน เช่นมหาวิทยาลัยแม่โจ้ การส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ (บาลเย็น สุนันดา, 2552: สัมภาษณ์)

สิ่งที่เห็นได้ชัดก็คือครอบครัว เมื่อนำเอาความรู้ที่ได้รับมาจากการอบรมวิจัยมาปรับใช้ก็เกิดผลขึ้นเป็นรูปธรรม เช่น ลูกมีอาชีพรับจ้างรายวัน ตอนแรก ๆ ที่ยังไม่เข้าใจ พอได้เห็นผลที่ป่าทำแล้วได้ผลดี เห็นผลตอบแทนที่ได้รับทั้งตัวเงิน และสุขภาพที่ดีขึ้นก็เริ่มที่จะเข้ามาช่วยทำมากขึ้น เช่น เอาเงินที่มีบางส่วนมาลงทุนซื้อวัว ซื้อหมู เพื่อขยายพันธุ์ การทำนาก็หันมาทำข้าวอินทรีย์ไม่ต้องรอเงินที่เอาข้าวไปจำหน่ายเพราะข้าวอินทรีย์มีราคาสูงกว่าข้าวทั่วไป การงอกกิ่งออกเร็วกว่า การปลูกผักอินทรีย์ก็เลือกปลูกพืชตามฤดูกาล เช่นฤดูฝนก็จะปลูกพืชที่เป็นเถา เงินที่ได้รับก็จะ

มีการทำบัญชีไว้ ทำให้เห็นรายรับรายจ่ายเส้นทางของเงินที่ใช้ไปจนทำให้เกิดกำลังใจขึ้นมามากขึ้น ถึงจะเห็นผลช้าแต่ก็เข้าใจว่าทุกอย่างต้องค่อยเป็นค่อยไปไม่รีบร้อน ทำให้เกิดการเปรียบเทียบ ระหว่างการทำการเกษตรแบบเคมีที่ผ่านมาเกือบครึ่งก่อนชีวิตและของตนเองและชุมชนกับการทำ การเกษตรแบบอินทรีย์ที่ทำอยู่ในปัจจุบัน และเห็นชัดเจนจากพฤติกรรมของคนในชุมชนที่เริ่มห่วง สุขภาพกันมากขึ้น (มัลย์ มโนวงศ์, 2552: สัมภาษณ์)

เคยเป็นคนรุ่นแรกๆที่เริ่มบุกเบิกเอารถไถนา เอาสารเคมีต่าง ๆ จากสหกรณ์ การเกษตรมาใช้เป็นจำนวนมากตกอยู่ราว ๆ ปีหนึ่ง 10-20 กระสอบเฉลี่ยเดือนละเกือบสองกระสอบ แต่ในปัจจุบันนี้ไม่ได้ใช้สักกระสอบเป็นผลมาจากการได้เข้ามาสู่กระบวนการวิจัยและ อีกส่วนหนึ่ง ความรู้ที่ได้รับจากหมอดินอาสาประจำตำบล และอีกหลายหน่วยงานที่เข้ามาให้ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนไป มีการดูแลดินมากขึ้น ไม่เผาต้งนา และที่สำคัญที่สุดคือการไม่ใช้ยาฆ่า แมลง และยาฆ่าหญ้าโดยเด็ดขาด สองอย่างหลังนี้มีโทษมหันต์และการที่ได้ไปศึกษาดูงานครั้งแรก ที่ดอนเจียงและที่โครงการหลวงทุ่งหลวง การเรียนรู้ทั้งสองครั้งนี้ สามารถนำมาปฏิบัติใน ชีวิตประจำวันได้จริง วันแรกที่ทำในส่วนของตนเอง ได้ทดลองปลูกผักสวนครัวต่าง ๆ ในบ้านโดย ที่ไม่ใช้สารเคมีมีการลองผิดลองถูก และความรู้ที่ได้รับมา ตอนแรกที่บ้านไม่ค่อยเข้าใจแต่ปัจจุบันมี รายได้จึงเริ่มที่เข้าใจการทำเกษตรแบบอินทรีย์ มีการทำบัญชีรายรับ รายจ่ายทุกวัน ทุกวันนี้เราเป็น คนดูแลแปลงผักแต่เรื่องการขายพอกับแม่เป็นคนดูแลจัดการทั้งหมด บางครั้งก็ได้รับคำแนะนำจาก ผู้ซื้อว่า น่าจะปลูกผักชนิดนี้ชนิดนั้นบ้าง เราก็จะหาผักชนิดนั้นมาปลูกเพื่อให้ตรงกับความต้องการ ตลาด (เชิด สุนนตา, 2552: สัมภาษณ์)

ที่ผ่านมาทำให้เกิดการตื่นตัว มีการจดบันทึกมากขึ้น มีการวางแผน เช่น จะให้กลุ่ม เกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ เข้ามาอบรมกับกลุ่มของเราอย่างไรที่จะต้องมาด้วยใจ แล้วจึงค่อย ๆ ให้เขา เรียนรู้ เราต้องทำให้แบบอย่างก่อนถึงจะดึงคนรอบข้างให้เข้ามามีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังเห็นเรื่อง ของตลาดในชุมชนที่คนในชุมชนเลือกกินผักเฉพาะมาจากอินทรีย์ซื้อของกันและกันช่วยกันซื้อ ช่วยกันขาย แทนที่จะไปซื้อของที่มาจากข้างนอก เมื่อชุมชนตระหนักในการลดการใช้สารเคมี การดูแลและรักษาสิ่งแวดล้อมก็มีมากขึ้นและความรู้ที่มีก็นำมาเผยแพร่ให้แก่คนในชุมชน และ ทำให้เห็นร่วมกันว่างานวิจัยทำให้เกิดกระบวนการวางแผนที่เป็นขั้นเป็นตอน เป็นระบบที่ชัดเจนแต่ บางครั้งก็ต้องมีตัวที่เข้ากระตุ้นตนเองเตรียมตัวเองให้ไปสู่เป้าหมาย แล้วนำไปปรับใช้ใน ชีวิตประจำวัน เช่นการเลี้ยงหมู ก็ต้องมีการวางแผน นำมาคิดต้นทุน ความคุ้มทุนเป็นการนำเอา กระบวนการวิจัยมาปรับใช้เพื่อหาเหตุผล ความละเอียดในการทำงาน คิดทบทวนปัญหา วิเคราะห์ และวิธีการที่เหมาะสมลงตัวมากที่สุดเพื่อนำเราไปสู่เป้าหมาย (จุรีย์ สุนนตา, 2552: สัมภาษณ์)

จากบทสัมภาษณ์ตัวอย่างเกษตรกรในกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ 5 รายข้างต้นเห็นได้ชัดเจนว่าการเรียนรู้ร่วมกันในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชน มีผลเกษตรกรได้ตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมีต่อสุขภาพของตนเองและผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อมมากขึ้น จนได้เริ่มปรับแนวทางการเกษตร โดยการลดการใช้สารเคมี ทั้งในรูปของปุ๋ยและสารป้องกันกำจัดศัตรูพืช พร้อม ๆ การทำการเกษตรแบบผสมผสานมากขึ้น มีความหลากหลายของพืชที่ปลูกมากขึ้น วิธีการเกษตรเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตที่ต้องซื้อหามาจากภายนอก ขณะเดียวกันผู้บริโภคภายในชุมชนก็ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมาเลือกซื้อผลผลิตเกษตรอินทรีย์ แม้ว่าลักษณะทั่วไปของผลผลิตเกษตรอินทรีย์จะไม่สวยงามเท่าผลผลิตเกษตรเคมี

นอกจากนี้การเข้าร่วมในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยังยังมีผลให้สมาชิกชุมชนมีสำนึกในการมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้นดังเห็นได้จากบทสัมภาษณ์นายดวงแก้ว สะอาดล้วน สมาชิกสภาเทศบาลตำบลหลวงเหนือ (19 สิงหาคม 2552) ดังต่อไปนี้

“.....ชาวบ้านถ้าเป็นนโยบายโครงสร้างพื้นฐานจะช่วยกันยกมือหมด แต่ถ้าเป็นงานด้านการพัฒนาชาวบ้านไม่ยกเอาด้วย เพราะฉะนั้นกระบวนการวิจัยที่ผ่านมาที่มุ่งเน้นในเรื่องของการมีส่วนร่วมระหว่างชาวบ้านกับเทศบาลนั้น ทำให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมกับชาวบ้านเป็นอย่างมาก ผมอยากให้ในพื้นที่ของตำบลหลวงเหนือมีงานวิจัยเข้ามาในพื้นที่เรื่อย ๆ และต่อเนื่องจะสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณร่วมด้วยกับทาง สกว. อาจจะเป็นงบประมาณในเรื่องของทุน หรืออาจจะเป็นในด้านของบุคลากร เพราะทางเทศบาลหลวงเหนือของเรานั้นเน้นในเรื่องคุณภาพชีวิตของคน ด้านการเกษตร เรื่องน้ำ เรื่องข้าว เรื่องปัจจัยสี่อาหารการกิน ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน.....” (ดวงแก้ว สะอาดล้วน, 2552: สัมภาษณ์)

การสื่อสารระหว่างสมาชิกชุมชนกับผู้บริหารเทศบาลตำบลหลวงเหนือมีประสิทธิภาพขึ้น

“.....งานวิจัยของ สกว. มีส่วนเป็นอย่างมากที่ช่วยให้เทศบาลได้รับรู้ข้อมูลเชิงลึกที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนในตำบลหลวงเหนือ ทั้งในส่วนที่ดี และส่วนที่ควรแก้ไข งานวิจัยเป็นงานที่ละเอียดอ่อน ไม่มองปัญหาเพียงด้านเดียว แต่มองปัญหาแบบวงกว้าง และหา

สาเหตุปัญหาที่มา แล้วนำมาวิเคราะห์ เพื่อหาวิธีการแก้ไขของปัญหานั้น ๆ อย่างมีเหตุ มีผล เมื่อพบประเด็นปัญหาแล้ว ทางทีมวิจัยก็นำเสนอต่อสภาเทศบาล พร้อมเสนอแนะแนวทางแก้ไข ตลอดจนขอรับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการดำเนินงาน ตามแนวทางที่ทีมวิจัยนำเสนอ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น ชุมชน แบบยั่งยืนต่อไป ทำให้การแก้ไขปัญหาของเทศบาลตรงจุด ทันต่อสถานการณ์ในขณะนั้น และเทศบาลก็ไม่ต้องเสียเงินมาจ้างหน่วยงานอื่นมาทำวิจัยอีก เป็นการประหยัด คุ้มค่า เป็นการบูรณาการความคิด และการบริหารจัดการที่ดีของท้องถิ่น" (บาลเย็น สุนันดา, 2552: สัมภาษณ์)

".....ส่วนใหญ่เวลาเราไปประชุมร่วมกับเทศบาลอื่นหรือภาคีอื่น ๆ เราก็จะคุยกันในเรื่องความเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดขึ้น แลกเปลี่ยนปัญหาของชุมชนเขาและของเราเอง ของเราจะรู้ในเรื่องของการได้เป็นพื้นที่วิจัยของ สกว. ความเปลี่ยนแปลงหรือผลที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงานวิจัย ส่วนใหญ่เขาจะถามเราว่างานวิจัยที่มีทั้งนักศึกษาและชาวบ้านเป็นคนทำเองใครที่เป็นผู้เริ่มต้นอยากทำเราก็จะอธิบายว่าปัญหาเป็นสิ่งที่ชุมชนร่วมกันค้นหาเองและร่วมกันทำงานวิจัย เคยยกตัวอย่างเช่น เมื่อก่อนในชุมชนทำปุ๋ยหมักไม่เป็นกันแต่พอชุมชนได้ทำงานวิจัยแล้วมีกิจกรรมที่ไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่ พอกลับมาได้ร่วมกันทดลองทำทำให้หลายคนที่ยังไม่เคยทำได้ทำเป็นจริง ๆ....." (สุภัทรา เทพธรณี, 2552: สัมภาษณ์)

การที่ผู้บริหารเทศบาลได้ร่วมในเวทีและเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกชุมชนทำให้ได้รับรู้ข้อมูลเชิงลึกที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนในตำบลลวงเหนือ ทั้งในส่วนที่ดี และส่วนที่ควรแก้ไข เทศบาลสามารถใช้ข้อมูลเหล่านี้ในการกำหนดนโยบาย โครงการแผนงานเพื่อแก้ปัญหาที่ยังมีอยู่ และสิ่งเสริมสิ่งที่ควรมีความเป็น จากข้อมูลที่ได้รับเทศบาลลวงเหนือได้มีแผนงานการณรงค์ไม่เผาตอซังข้าว โดยการไถกลบ การนำเศษวัชพืช กิ่งไม้ ใบไม้ มาทำปุ๋ยหมัก เป็นส่วนหนึ่งที่ลดการเผาและผลที่ได้คือมีปุ๋ยใช้ทดแทนสารเคมี ในการทำนาข้าวมีหอยเชอรี่ระบาดในพื้นที่ทีมวิจัยร่วมกับเทศบาลจัดอบรมทำน้ำหมักหอยเชอรี่ โดยอุดหนุนงบประมาณวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้ตัวแทนเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้านนำไปปฏิบัติเพื่อนำไปใช้จริง ในพื้นที่ของตัวเอง ในขณะเดียวกัน

ฟาร์มต้นแบบของทีมวิจัยก็พร้อมที่จะให้ความรู้กับประชาชน, หน่วยงานที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน ด้านสุขภาพ จากข้อมูลทีมงานวิจัยทำอยู่เทศบาลไปใช้ร่วมกับ โครงการเชียงใหม่อาหารปลอดภัยของ สตร. การทำปุ๋ยหมักการนำเข้าอินทรีย์ ข้าวท่าพันธุ์ดอยสะเก็ด การทำแก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ เป็นการลดรายจ่ายครัวเรือน ร่วมมือกับหน่วยงานของกระทรวงวิทยาศาสตร์โดยการร่วมมือกับ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ด้านการเกษตร เทศบาลได้จัดแบ่งสำหรับการจำหน่ายสินค้าของ เกษตรกรที่ทำอินทรีย์ที่เทศบาลโดยไม่เก็บค่าแบ่ง พร้อมทั้งจัดทำป้ายโฆษณาให้ด้วย เทศบาลได้ บรรจุการทำเกษตรอินทรีย์ไว้ในเทศบัญญัติตำบล

การจัดงบประมาณสนับสนุนการเกษตรอินทรีย์และสิ่งแวดล้อมในเทศบัญญัติงบประมาณ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2553 และ 2554

ผลจากแนวทางการแนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วม ของเกษตรกรในเทศบาลตำบลลวงเหนือ ที่ดำเนินตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่ค้นพบ ทำให้

ก่อนหน้านี้ คือ ปี พ.ศ. 2552 เทศบัญญัติงบประมาณของเทศบาลตำบลลวงเหนือ ไม่มีงบประมาณสนับสนุนการเกษตรและสิ่งแวดล้อมเลย เทศบัญญัติงบประมาณของเทศบาลตำบล ลวงเหนือในปีงบประมาณ พ.ศ. 2553 และ 2554 มีเงินอุดหนุนการเกษตรและสิ่งแวดล้อมปีละ 140,000 และ 130,000 บาทตามลำดับ โดยมีโครงการต่าง ๆ ซึ่งก่อนหน้านี้ คือ ปี พ.ศ. 2552 เทศบัญญัติงบประมาณของเทศบาลตำบลลวงเหนือไม่มีงบประมาณสนับสนุนการเกษตรและ สิ่งแวดล้อมเลย (ตาราง 10)

ตาราง 10 โครงการและงบประมาณสนับสนุนการเกษตรอินทรีย์และสิ่งแวดล้อมใน
เทศบาลตำบลบึงประจักษ์ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2553 และ 2554

โครงการ	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2553	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2554
1. โครงการรณรงค์ส่งเสริมกำจัดและทำลายหอยเชอรี่ ใน นาข้าวภายในตำบลบึงประจักษ์ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายตาม โครงการกำจัดหอยเชอรี่ เพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์น้ำ	50,000 บาท	50,000 บาท
2. โครงการสนับสนุนส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทน ภาคครัวเรือนเพื่อประชาชนใช้พลังงานทดแทน เช่น เตาเผาประหยัดพลังงาน เตาชีวมวล ก๊าซชีวภาพ ฯลฯ	30,000 บาท	30,000 บาท
3. โครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ตำบลบึงประจักษ์เพื่อ ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชระบบเกษตรอินทรีย์ไว้ จำหน่าย หรือบริโภคในครัวเรือน โดยปราศจากสารเคมี ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ	30,000 บาท	30,000 บาท
4. โครงการกิจกรรมสืบชะตาป่าไม้และสายน้ำ เพื่อ ส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีความตระหนักถึงปัญหา สิ่งแวดล้อม และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และ สิ่งแวดล้อม	20,000 บาท	20,000 บาท
5. โครงการจัดทำแนวกันไฟ เพื่อให้ประชาชนมีความ ตระหนักถึงพิษภัยของไฟป่า และมีส่วนร่วมในการ ป้องกันไฟป่า	10,000 บาท	10,000 บาท
รวม	140,000 บาท	130,000 บาท

ที่มา: เทศบาลตำบลบึงประจักษ์ (2554: 76 – 77)

บทที่ 5

สรุปและวิจารณ์ผล

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้ได้ดำเนินการเพื่อตอบคำถามที่ว่า แนวทางการพัฒนาการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลลวงเหนือ อำเภอค้อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ในสถานการณ์ปัจจุบันควรเป็นอย่างไร โดยมีเกษตรกรเข้าร่วมดำเนินการในฐานะผู้ร่วมวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์รวมถึงรูปแบบการทำเกษตรของตำบลลวงเหนือจากอดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาระบบฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรของเทศบาลตำบลลวงเหนือ และ 3) เพื่อพัฒนาแนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลลวงเหนือ ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยทั้งสิ้น 16 เดือน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นกิจกรรมหลัก และให้กลุ่มตัวอย่างในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาข้อมูลชุมชน ค้นหาปัญหาชุมชน ร่วมวิเคราะห์และกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรของตนเอง และมีส่วนในการกำหนดข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการเกษตรของเทศบาลอย่างมีส่วนร่วม

ในระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมปฏิบัติงานในพื้นที่ของเทศบาลตำบลลวงเหนือ ชุมชนได้สะท้อนภาพปัญหาของตนเองให้ผู้วิจัยได้รับทราบ ผู้วิจัยได้ร่วมประชุมและเข้าไปคลุกคลีในชุมชนอย่างต่อเนื่องจนเกิดความคุ้นเคย โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ดำเนินร่วมกับ เกษตรกร ผู้นำชุมชนมาใช้เพื่อสร้างการยอมรับซึ่งกันและกันของคณะทำงานใน การดำเนินการตามกิจกรรมนี้ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ 1 จำนวน 7 ครั้ง วัตถุประสงค์ที่ 2 จำนวน 7 ครั้ง และวัตถุประสงค์ที่ 3 จำนวน 14 ครั้ง รวม 28 ครั้ง ตั้งแต่ 5 มกราคม 2552 จนถึง 12 ธันวาคม 2552

บริบทชุมชนและสถานการณ์รวมถึงรูปแบบการทำเกษตรของตำบลลวงเหนือจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ประวัติชุมชน

คนในชุมชนลวงเหนือเชื่อว่าบรรพบุรุษสืบเชื้อสายมาจากไทลื้อ ในสิบสองพันนา มีประวัติชุมชนกว่า 600 ปี โดยสืบประวัติได้ถึง พ.ศ. 1932 ในรัชสมัยพระเจ้าแสนเมืองมา ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์ที่ 10 ในพระราชวงศ์มังราย อย่างไรก็ตามไม่ว่าบรรพบุรุษของชุมชนแห่งนี้จะอพยพมาเมื่อใดก็ตาม ก็เชื่อได้ว่าเป็นชุมชนที่เก่าแก่ในล้านนา ความเชื่อดังกล่าวนี้นำมาซึ่งผลให้ชุมชนเกิดความมีเอกภาพร่วมกัน ภูมิปัญญาที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่มีความเป็นมาช้านานและมีตัวตนในประวัติศาสตร์ ความมีเอกภาพดังกล่าวส่งผลเชื่อมโยงต่อการสร้างสายสัมพันธ์ภายในชุมชนที่แน่นแฟ้น ดังจะเห็นได้จากชื่อสกุลของบรรพบุรุษดั้งเดิมจะมีอยู่ 3 ตระกูลใหญ่ ๆ คือ ไบสุจันทร์ ไบบอญญบุญชัย และนำไปสู่ความร่วมมือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการผลิตหรือกิจกรรมทางด้านพิธีกรรม ที่คำจูงให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง แต่ช่วงระยะเวลาหลังจากที่วัฒนธรรมภายนอกชุมชน บทบาทของภาครัฐที่พยายามจะทำให้ชนบทมีการเปลี่ยนแปลงปัจจัยต่างๆ ได้เข้ามามีอิทธิพลและผลกระทบต่อบ้านลวงเหนืออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บ้านลวงเหนือจึงได้สูญเสียระบบโครงสร้างทางสังคมโดยเฉพาะระบบเครือญาติความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของคนในชุมชนลดลง

ในตำบลลวงเหนือเป็นพื้นที่การบริหารท้องถิ่นแบบเทศบาลตำบลทั้งพื้นที่ตำบลเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2551 โดยชุมชนส่วนใหญ่ ประมาณ 9 ใน 10 หมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ราบเหมาะแก่การทำนาทำไร่ โดยมีน้ำชลประทานจากระบบเหมืองฝายแบบดั้งเดิม ก่อนที่จะใช้น้ำจากเขื่อนแม่กวงอุดมธาราในปี พ.ศ. 2539 และอีก 1 หมู่บ้านอยู่ในเขตภูเขาซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำของเขื่อนแม่กวงอุดมธารา รูปแบบการเกษตรในชุมชนลวงเหนือส่วนใหญ่แบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. การเกษตรช่วงก่อนการพัฒนา

ช่วงก่อนการพัฒนาในประเทศไทยน่าจะมีจุดเริ่มต้นเมื่อมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 ก่อนหน้านั้นวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรที่ลวงเหนือก็เหมือนกับชุมชนเกษตรดั้งเดิมทั่วไป การดำเนินชีวิตผูกพันกับธรรมชาติชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย อาชีพหลักเป็นการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมที่เน้นเพื่อการบริโภคในครัวเรือน อาศัยปัจจัยการผลิตที่ต้องลงทุนซื้อหาด้วยเงินน้อย มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันแบบญาติพี่น้อง มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ดูแลตนเองได้ในชุมชนไม่ต้องพึ่งพาคนอื่น ในด้านการผลิตของชุมชนมีการปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก ข้าวถือเป็นสิ่งสำคัญมากในการดำเนินชีวิต

สำหรับพันธุ์ข้าวเป็นพันธุ์พื้นเมืองที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ นอกจากการปลูกข้าวนาปีแล้วยังมีการปลูกข้าวไร่ด้วย และยังมีการปลูกพืชชนิดอื่นแซมในไร่ข้าวด้วย เช่น ถั่วลิสง ผักกาดแดง กวาง ถั่วลิ้งได้แก่ หมู ไก่ เลี้ยงสำหรับบริโภคในครัวเรือน สำหรับ วัว ควาย เลี้ยงไว้ใช้งาน

วิถีการดำรงชีวิตของชุมชนในยุคก่อนที่ภาครัฐใช้แผนพัฒนาฯ เป็นแนวทางการพัฒนาวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนเป็นแบบพึ่งตนเอง การถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน มีการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ผ่านระบบเครือข่าย โครงสร้างสังคม การจัดเทศกาลทางสังคม และพิธีกรรมของชุมชน เป็นชุมชนพึ่งพิงธรรมชาติคนในชุมชน สังคมในยุคนั้น จึงเป็นสังคมและชุมชนที่มีความสงบ เรียบง่าย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชุมชนล้วนแล้วแต่ชุมชนช่วยกันสร้างขึ้นมา กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นการปฏิบัติจริงเป็นส่วนใหญ่

2. ช่วงการพัฒนา

ช่วงพัฒนาน่าจะเริ่มขึ้นในระยะเวลาที่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2504 เป็นช่วงการพัฒนาแนวใหม่ โดยเฉพาะกระแสการพัฒนาแนวตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชน โดยภาครัฐได้เข้ามาบริหารจัดการชุมชนมากขึ้น จากการที่ภาครัฐใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เข้ามาเป็นกลไกในการบริหารและพัฒนาประเทศ สถานการณ์ที่เป็นกระบวนการมีส่วนร่วม ภูมิปัญญาดั้งเดิมและการพัฒนาโดยชุมชนถูกแทนที่โดยนักพัฒนาจากภายนอก ผลกระทบคือกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน วิธีการเรียนรู้แบบใหม่ถูกนำเข้าสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาชุมชนหมู่บ้านในปัจจุบันจึงเป็นการพัฒนาแบบแยกส่วนต่างคนต่างทำ ขาดการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ผลจากการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวถึงแม้จะประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่เกิดความยั่งยืน

หลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงและบทบาทการพัฒนาจากภายนอกเข้าสู่ชุมชนชุมชนจึงมีโอกาสเข้าสู่ระบบการพัฒนาในแนวของตะวันตก ระบบทุนนิยม ซึ่งอาจจะเป็นการมองในอีกแง่มุมหนึ่งว่าเป็นการพัฒนาที่ได้ผล แต่อีกมุมหนึ่งอาจจะเป็นการสร้างการครอบงำระบบเดิมของชุมชน ฉะนั้นชุมชนเดิมจึงค่อย ๆ เลื่อนหายไป การถูกครอบงำดังกล่าวทำให้ชุมชนด้าบลวงเหนือสูญเสียความเป็นเอกภาพ การเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน กระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคม ดังเช่นระบบการผลิตสมัยใหม่ที่เข้ามาแทนที่ระบบการผลิตสมัยเก่าได้ทำลายความเอื้ออาทรและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและภูมิปัญญาดั้งเดิม ระบบชลประทานสมัยใหม่ที่ควบคุมโดยภาครัฐ แทนระบบเหมืองฝายเดิม ในแนวคิดของคนที่อยู่ในชุมชนด้าบลวงเหนือแล้วน่าจะประสบความล้มเหลวมากกว่าความสำเร็จ ยกตัวอย่างเช่น การจัดสรรน้ำ ซึ่งเกษตรกรยังขาดน้ำอยู่เหมือนเดิม การจัดสรรน้ำระหว่างต้นน้ำและปลายน้ำก่อให้เกิดปัญหาด้านความสามัคคีของคนในชุมชน

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดลงไป ในยุคอดีตนั้นคนในชุมชนล้วนแต่ทำงานด้วยความเสียสละ มีส่วนร่วม ทั้งร่างกายแรงใจและทรัพย์สิน และถ่ายทอดเป็นมรดกสู่ลูกหลานในชุมชนได้เป็นอย่างดี

การเกษตรในช่วงนี้มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การทำเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า โดยอาศัยปัจจัยภายนอกทั้งสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมีที่ต้องลงทุนด้วยเงินสด จึงต้องพึ่งพาเงินกู้ ทั้งเงินกู้ในระบบของรัฐ (และนอกระบบ) ที่รัฐเป็นผู้กำหนดทิศทางและให้ความสำคัญในการเพิ่มผลผลิตและป้องกันความเสียหายจากศัตรูพืช ซึ่งเป็นการมองแต่ประโยชน์ที่จะได้รับในระยะสั้น ขาดการประเมินถึงศักยภาพของประชาชน ศักยภาพหน่วยงานที่ควบคุมกำกับดูแล และวัฒนธรรมที่ไม่ค่อยตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อม ตลอดจนต่อสุขภาพในระยะยาว อย่างไรก็ตามข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาเป็นการเชื่อมต่อของเหตุการณ์ในเวลาที่เกี่ยวข้องกัน ยังไม่พบการศึกษาด้านผลกระทบต่อสุขภาพที่เป็นรูปธรรม ข้อมูลที่พบส่วนใหญ่เป็นรายงานโรค อาการที่เกิดผลโดยตรงต่อสุขภาพ เช่น รายงานการได้รับสารพิษ เป็นต้น จึงเน้นการหันกลับมาใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนโดยการผสมผสานเทคโนโลยีสมัยใหม่และภูมิปัญญาสมัยเก่าเข้าด้วยกัน

นอกจากนี้ผลของการพัฒนายังก่อปัญหาหลัก ๆ อีก 3 ประเด็น ที่ชุมชนได้สะท้อนให้ผู้วิจัยรับทราบ คือ 1) ปัญหาด้านการเสื่อมถอยของภูมิปัญญาดั้งเดิมของวัฒนธรรมชุมชน ทั้งในด้านการทำการเกษตร ความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชน 2) ปัญหาระบบการผลิตซึ่งเป็นเศรษฐกิจพื้นฐาน เช่น การเรียนแบบผู้ที่ประสบความสำเร็จระยะสั้น โดยไม่พิจารณาปัจจัยพื้นฐานของแต่ละคน เห็นผู้นำทำการเกษตรแล้วได้ผลดี ก็ทดลองทำตามบ้าง ซึ่งส่งผลต่อปัญหาด้านตลาดตามมา 3) ปัญหาจากการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรในปัจจุบันโดยเฉพาะภาครัฐที่เป็นการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรแบบแยกส่วน เกิดความซ้ำซ้อนทั้งด้านงบประมาณและกิจกรรม และการไม่มีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดนโยบายด้านต่าง ๆ ตามความต้องการของชุมชน ผลที่ตามมาคือการไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

3. ช่วงการแสวงหาทางออก

เป็นช่วงที่เกษตรกรเริ่มตื่นตัว และแสวงหาทางออกจากปัญหาของการเกษตรในช่วงพัฒนา รูปแบบการเกษตรในระยะแสวงหาทางออกนี้มีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างจากเกษตรเคมีเชิงเดี่ยว ได้แก่ เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน และเกษตรปลอดภัย ซึ่งมีทั้งการทำเกษตรเชิงเดี่ยวและการทำเกษตรในระบบกลุ่ม โดยพบเห็นประปรายในทุกหมู่บ้านและพบมากที่สุดที่ หมู่ที่ 6 ผู้บริหารเทศบาลตำบลลงเหนือเล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาเกษตรในช่วงพัฒนา จึงให้การสนับสนุนรูปแบบต่างของการเกษตรในช่วงการแสวงหาทางออก แม้กระนั้นเกษตรกรที่ทำ

การเกษตรอินทรีย์ก็พบว่าคน เองก็มีข้อจำกัดและจุดติดขัดที่แตกต่างกันไป ซึ่งจุดติดขัดหรือปัญหาที่เกิดขึ้นของเกษตรกรแต่ละรูปแบบนั้นล้วนแล้วแต่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนนโยบายการเกษตรของเทศบาล

ฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบายด้านการเกษตร

การดำเนินการตามกิจกรรมนี้ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ กระบวนการและขั้นตอนที่ตั้งไว้ จึงได้มีการจัดเวทีกระบวนการ 7 ครั้ง ตั้งแต่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2552 จนถึง 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2552 เนื่องจากว่าประชากรในเขตเทศบาลตำบลวงเหนือ มีทั้งหมด ประมาณ 6,163 คน จำนวน 2,484 ครอบครัวยุ แต่มีเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบอินทรีย์ เพียง 35 ครอบครัวยุเท่านั้น

พบว่าปัญหาด้านการจัดเก็บฐานข้อมูลของการทำการเกษตรของเทศบาลตำบลวงเหนือมีไม่มากและไม่ครอบคลุมและทางเทศบาลไม่ได้จัดเก็บฐานข้อมูลด้านการเกษตรไว้ มีแต่ฐานข้อมูลทางด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นส่วนใหญ่ ในกระบวนการศึกษาวิจัยกับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ตำบลวงเหนือ 35 ครอบครัวยุ จากการจัดเวทีกระบวนการช่วงแรก พบปัญหาด้านการเกษตร เช่น ปัญหาเรื่องน้ำ โรคแมลงระบาด ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านตลาด ปัญหาด้านค่านิยมที่เป็นผลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ ส่วนปัญหาที่เพิ่มความรุนแรงยิ่งขึ้น ได้แก่ ปัญหาจากการเปลี่ยนมือที่ดิน ปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ เนื่องจากเกษตรกรมุ่งแต่รับผลประโยชน์จากดินเพียงอย่างเดียวแต่ขาดการบำรุงรักษา และใช้ดินอย่างทะนุถนอม มีการใช้สารเคมีและเทคโนโลยีเพื่อการผลิตและเพิ่มผลผลิต ปรับเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า ผลกระทบที่ตามมาคือการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในส่วนปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น สาเหตุสืบเนื่องจากสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง ประชาชนในตำบลวงเหนือขาดการมีส่วนร่วมและจิตสำนึกร่วมกันในการรับรู้และแก้ไขปัญหา จึงมีแนวคิดที่ว่าชาวบ้านตำบลวงเหนือจะมีการพัฒนาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจจึงจะสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน จากการปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพด้านการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน จากเดิมเป็นเกษตรกรอินทรีย์ ใช้วัสดุจากธรรมชาติมากที่สุด แต่ในปัจจุบันเกษตรกรตำบลวงเหนือหันมาใช้เทคโนโลยีมากขึ้น เพื่อให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นทันต่อความต้องการของตลาด ได้แก่การใช้ปุ๋ย และสารเคมี จึงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน และต่อตัวเกษตรกรโดยตรงมากขึ้น ผู้วิจัยมีแนวคิดพื้นฐานเดิมที่ว่า ชุมชนมีกระบวนการมีส่วนร่วมมาตั้งแต่อดีต เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมชุมชน และระบบเครือ

ญาติ โดยผ่านวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนด้านพิธีกรรม ความเชื่อ การปฏิบัติจริงและอีกหลาย ๆ วิธีการที่ชุมชนปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน โดย เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชุมชน

แม้เกษตรกรส่วนหนึ่งจะได้เปลี่ยนรูปแบบการเกษตรออกจากเกษตรเคมีเชิงเดี่ยว แล้วก็ตาม ปัญหาเดิมที่ติดค้างมาตั้งแต่การทำเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวยังปรากฏอยู่ ปัญหาสำคัญมีในการเกษตรทุกรูปแบบ คือปัญหานี้สิน เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ระบุนว่าการขาดองค์ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์เป็นปัญหาค้วย ขณะที่เกษตรกรผู้ทำเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวไม่ระบุนว่าการขาดองค์ความรู้เป็นปัญหา

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งที่เกษตรกรสะท้อนผ่านเวทีแลกเปลี่ยนความเห็น คือ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ตระหนักถึงการขาดองค์ความรู้ ดังเห็นได้จาก เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นผู้ผ่านกระบวนการไตร่ตรอง มองตนเองแล้ว ระบุนว่าการขาดองค์ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์เป็นปัญหาค้วย ขณะที่เกษตรกรผู้ทำเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวทั้งไม่ระบุนว่าการขาดองค์ความรู้เป็นปัญหา

แม้เกษตรกรส่วนหนึ่งจะได้เปลี่ยนรูปแบบการเกษตรออกจากเกษตรเคมีเชิงเดี่ยว แล้วก็ตาม ปัญหาเดิมที่ติดค้างมาตั้งแต่การทำเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวยังปรากฏอยู่ ปัญหาสำคัญมีในการเกษตรทุกรูปแบบ คือปัญหานี้สิน

พัฒนาแนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบล ลวงเหนือ

การทำการเกษตรของลวงเหนือที่ผ่านมาก็ไม่ต่างจากการเกษตรของภาคอื่น ๆ นโยบายด้านการเกษตร กิจกรรมหรือโครงการถูกกำหนดจากบนลงล่าง ทำให้เกิดปัญหาคนทำไม่ได้คิด คนคิดไม่ได้ทำ ทำให้ไม่เกิดความสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร

ท่ามกลางปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำการเกษตรของเกษตรกรในเทศบาลตำบลลวงเหนือ ทำให้มีเกษตรกรบางกลุ่มบางชุมชนเริ่มแสวงหาทางออก โดยการปรับเปลี่ยนการทำเกษตร โดยการเริ่มลดการใช้สารเคมี ริเริ่มการทำเกษตรปลอดสารพิษ และพัฒนามาเรื่อยๆ จนนำไปสู่การก่อตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่เข้มแข็ง เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์สันทราย เมื่อมีการจัดตั้งเทศบาล ผู้นำกลุ่ม ซึ่งผ่านการเรียนรู้มามากได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภาเทศบาล เป็นกลุ่มก้อนที่มีเสียงสนับสนุนในสภามากพอ ได้เสนอแนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของ

เกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ เป็นไปตามขั้นตอนต่อไปนี้ 1) ศึกษาฐานข้อมูลกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) ผู้นำกลุ่มเกษตรกรเข้าร่วมเป็นผู้นำเทศบาลและสภาเทศบาลท้องถิ่น 3) การจัดเวทีชุมชนที่สนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกและผู้นำเทศบาล 4) ผู้นำเทศบาลปรับแนวทางการกำหนดนโยบายอย่างมีส่วนร่วม และ 5) นำเสนอความต้องการที่เป็นผลมาจากเวทีชุมชนสู่สภาเทศบาลตำบลวงเหนือ

กลุ่มงานวิจัยซึ่งประกอบด้วยผู้นำกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ได้จัดเวที โดยมีทั้งเกษตรกรและผู้นำและสมาชิกสภาเทศบาลเข้าร่วม ทำให้ทั้งผู้นำและสมาชิกสภาเทศบาลได้เรียนรู้ถึงหลักการมีส่วนร่วมไปพร้อมกับเกษตรกรส่วนใหญ่ วิธีคิดของผู้นำจึงเปลี่ยน เช่นผู้นำเทศบาลยึดว่าหัวใจของการบริหารท้องถิ่นคือการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่การริเริ่ม ให้ความเห็นปรึกษาหารือ ปฏิบัติการ ติดตาม ตรวจสอบ และสุดท้ายร่วมกันรับผลประโยชน์

ผลจากการเรียนรู้และปรับวิธีคิดของผู้นำและสมาชิกสภาเทศบาล ทำให้พร้อมที่จะปรับปรับแนวทางการกำหนดนโยบายอย่างมีส่วนร่วม เมื่อมีการนำผลจากการประมวลความต้องการและแผนชุมชนและนำเสนอต่อสภาเทศบาล จึงได้รับการตอบสนองเป็นการกำหนดนโยบาย

ผลในเชิงพัฒนา

การเรียนรู้ร่วมกันในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชนมีผลเกษตรกรได้ตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมีต่อสุขภาพของตนเองและผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อมมากขึ้น จนได้เริ่มปรับแนวทางการเกษตร โดยการลดการใช้สารเคมี ทั้งในรูปของปุ๋ยและสารป้องกันกำจัดศัตรูพืช พร้อม ๆ การทำการเกษตรแบบผสมผสานมากขึ้น มีความหลากหลายของพืชที่ปลูกมากขึ้น วิธีการเกษตรเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตที่ต้องซื้อหามาจากภายนอก ขณะเดียวกันผู้บริโภคภายในชุมชนก็ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมาเลือกซื้อผลผลิตเกษตรกรอินทรีย์ แม้ว่าลักษณะทั่วไปของผลผลิตเกษตรกรอินทรีย์จะไม่สวยงามเท่าผลผลิตเกษตรกรเคมี

การที่ผู้บริหารเทศบาลได้ร่วมในเวทีและเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกชุมชนทำให้ได้รับรู้ข้อมูลเชิงลึกที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนในตำบลวงเหนือ ทั้งในส่วนที่ดี และส่วนที่ควรแก้ไข เทศบาลสามารถใช้ข้อมูลเหล่านี้ในการกำหนดนโยบาย โครงการแผนงานเพื่อแก้ปัญหาที่ยังมีอยู่ และสิ่งเสริมสิ่งที่ดีควรเป็นเทศบาลวงเหนือได้มีแผนงานการณรงค์ไม่เผาตอซังข้าว โดยการไถกลบ การนำเศษวัชพืช กิ่งไม้ ใบไม้ มาทำปุ๋ยหมัก เป็นส่วนหนึ่งที่ลดการเผาและผลที่ได้คือมีปุ๋ยใช้ทดแทนสารเคมี ในการทำนาข้าวมีหอยเชอร์รี่ระบาดในพื้นที่ที่มาร่วมวิจัยกับเทศบาลจัด

อบรมทำน้าหมักหอยเชอร์ โดยอุดหนุนงบประมาณวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้ตัวแทนเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้านนำไปปฏิบัติเพื่อนำไปใช้จริง ในพื้นที่ของตนเอง ในขณะเดียวกัน ฟาร์มต้นแบบของทีมีวิจัยก็พร้อมที่จะให้ความรู้กับประชาชน, หน่วยงานที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน ด้านสุขภาพ จากข้อมูลที่งานวิจัยทำอยู่เทศบาลไปใช้ร่วมกับโครงการเชิงใหม่อาหารปลอดภัยของ สสร. การทำน้าหมักการนำเข้าอินทรีย์ ข้าวเก่าพันธุ์คอยสะเกิด การทำแก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ เป็นการลดรายจ่ายครัวเรือนร่วมมือกับหน่วยงานของกระทรวงวิทยาศาสตร์โดยการร่วมมือกับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรสุพรรณบุรี ด้านการเกษตร เทศบาลได้จัดแผนสำหรับการจำหน่ายสินค้าของเกษตรกรที่ทำอินทรีย์ที่เทศบาลโดยไม่เก็บค่าแผง พร้อมทั้งจัดทำป้ายโฆษณาให้ด้วย เทศบาลได้บรรจุการทำเกษตรอินทรีย์ไว้ในเทศบัญญัติตำบล

ผลจากแนวทางการแนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรในเทศบาลตำบลวงเหนือ ที่ดำเนินตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่ค้นพบ ทำให้เทศบาลตำบลวงเหนือ ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมด้านการเกษตรและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เทศบัญญัติงบประมาณของเทศบาลตำบลวงเหนือในปีงบประมาณ พ.ศ. 2553 และ 2554 มีเงินอุดหนุนโครงการด้านการเกษตรและสิ่งแวดล้อมปีละ 140,000 และ 130,000 บาทตามลำดับ ซึ่งก่อนหน้านี้คือ ปี พ.ศ. 2552 เทศบัญญัติงบประมาณของเทศบาลตำบลวงเหนือไม่มีงบประมาณสนับสนุนการเกษตรและสิ่งแวดล้อมเลย

อภิปรายผลการวิจัย

บริบทชุมชนและสถานการณ์รวมถึงรูปแบบการทำเกษตรของตำบลวงเหนือจากอดีตจนถึงปัจจุบัน คนในชุมชนเชื่อว่าชุมชนวงเหนือสืบเชื้อสายจากไทลื้อที่อพยพจากสิบสองปันนาและมาตั้งถิ่นฐานที่วงเหนือตั้งแต่ พ.ศ. 1932 ซึ่งอยู่ในรัชสมัยของพญาแสนเมืองมา (พ.ศ. 1929 – 1944) ในรัชสมัยของพญาแสนเมืองมานี้ รวมถึงในรัชสมัยของพญาเกือนา ซึ่งเป็นพระบิดาไม่มีประวัติว่าทรงยกกองทัพไปตีสิบสองปันนา หากแต่ในรัชสมัยพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ. 2325 – 2356) ได้ฟื้นฟูเชียงใหม่ โดยการยกกองทัพไปตีเมืองและกวาดต้อนผู้คนมาไว้ที่เชียงใหม่ โดยพวกเข้างฝีมือตั้งถิ่นฐานในตัวเมือง เช่น เงินที่ถนนวัวลาย ส่วนพวกที่ไม่มีฝีมือให้ตั้งเป็นชุมชนเกษตรนอกเมือง ผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมาจะตั้งชื่อชุมชนตามชื่อเดิมของตน ในจำนวนนี้มีชื่อ “เมืองวะ” และ “เมืองเลน” ที่อยู่ใกล้ตำบลวงเหนือ หากชุมชนวงเหนือสืบเชื้อสายจากไทลื้อก็น่าจะตั้งถิ่นฐานในระยะนี้ แต่หากสืบเชื้อสายจากผู้คนในตัวเมืองเชียงใหม่ ก็อาจจะตั้งถิ่นฐานก่อนระยะฟื้นฟูเชียงใหม่ 20 – 30 ปี เนื่องจากระยะนั้นผู้คนในตัวเมืองเชียงใหม่หนีเข้าตั้งชุมชนในป่ากันมาก

เพราะจากการลุกขึ้นต่อสู้กับพม่าที่ปกครองเชียงใหม่และถูกพม่าปราบ จนเชียงใหม่เป็นเกือบเป็นเมืองร้างกว่า 20 ปี (สรัสวดี อ๋องสกุล, 2529: 49 – 51)

กลุ่มเกษตรอินทรีย์ตำบลสันทรายเกิดขึ้นจากการแสวงหาทางออกจากปัญหาของการเกษตรกระแสหลัก โดยมีสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นผู้สนับสนุน เมื่อ พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) แม้ไม่มีหลักฐานว่าการเกิดขึ้นนี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินการตามโครงการและแผนงานต่าง ๆ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 หรือไม่? เพียงใด? แต่การเกิดขึ้นและวิธีการดำเนินการของกลุ่มสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาใหม่ที่เน้น “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคนให้มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการพัฒนา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550)

จากปัญหาด้านการเกษตรที่ผ่านมาทำให้กลุ่มเกษตรกรในชุมชนตำบลลงเหนือ น้อมนำเอาหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้หลายข้อ หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงยึดการดำเนินงานในลักษณะทางสายกลางที่สอดคล้องกับสิ่งที่อยู่รอบตัว และสามารถปฏิบัติได้จริง โดยเริ่มจากการ “ระเบิดจากข้างใน” เป็นหลักการที่พระองค์ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน สร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชน หมู่บ้าน ที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว ขณะเดียวกันเกษตรกรกลุ่มนี้ก็ให้หลักการทรงงาน “การพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วม” ในการหาทางออกจากปัญหาของตนเอง

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่จากเวทีวิจัยชุมชนกับกลุ่มเกษตรกรในชุมชน มีเกษตรกรบางกลุ่มได้ค้นหาทางออกร่วมกันเกิดความตระหนัก เกิดความอยากที่จะแก้ปัญหา ลุกขึ้นมาจัดการตนเอง และได้้นำแนวคิดเกษตรอินทรีย์มาใช้ โดยมีการศึกษาและทดลองด้วยตนเอง ซึ่งผู้วิจัยได้แนวความคิดจากหลักการทรงงานข้อที่ว่า “ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ” ขณะเดียวกันได้มีการรวมกลุ่มขึ้นมุ่งเน้นการผลิตแบบพึ่งตนเอง ใช้รูปแบบการผลิตที่มีความหลากหลายผสมผสานกัน ผลที่ได้คือการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค ดังนั้นที่ผ่านมาเกษตรกรจึงได้นำเอารูปแบบเกษตรอินทรีย์ มาใช้โดยได้พิจารณาถึงความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ตามภูมิสังคมของชุมชน เข้ากับหลักการทรงงานข้อที่ว่า “ภูมิสังคม” ดังพระราชดำรัส “...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์และ

ภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา...” เกษตรกรกลุ่มนี้ มีระบบความคิดความเชื่อ ต่อระบบการผลิตรูปแบบอินทรีย์ว่าเป็นทางออกให้กับตนเองได้ เพราะเป็นการผลิตทางธรรมชาติที่ใช้ต้นทุนต่ำ ใช้ความมานะ เพียรพยายาม และความขยันสูงผลที่ได้ทำให้ชีวิตปลอดภัยจากสารพิษ ทำให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ ลดหนี้สิน มีครอบครัวที่เป็นสุข ลดความโลภ ไม่เป็นการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีโอกาสแบ่งปันสิ่งที่ดีและมีคุณค่าต่อสังคมเข้ากับหลักการทรงงานข้อที่ว่า “ทำตามลำดับขั้น” และ “ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ” และ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

การดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สันทราย สอดคล้องกับความเห็นของ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2533: 82 – 83) โดยมีสมาชิกที่ริเริ่มก่อตั้งกลุ่ม มีจำนวน 35 คน สมาชิกได้ศึกษาค้นคว้าโครงสร้างของกลุ่มขึ้นเอง ตามสภาพความจำเป็นในสถานการณ์ของชุมชน จากสนทนาพูดคุยหรือเสนออภิปรายปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระดับเสมอภาค เพื่อจะได้เป็นดังโครงสร้างที่ควรมีและเข้าใจถึงปัญหาที่ต้องดำเนินการแก้ไข ด้วยการชักกลุ่มเพื่อสร้างให้เกิดองค์กร เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันตรงกับหลักการทรงงาน “รู้ รัก สามัคคี”

อकिन รพีพัฒน์ (2527: 320) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือการที่ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ทำทุกอย่าง ไม่ใช่หน่วยงานภายนอกกำหนดไปแล้วให้ประชาชนมาร่วมในเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิดขึ้นมาเอง (ความหมาย)

อकिन รพีพัฒน์ (2527: 101) และเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526: 148 – 150) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของชนในชุมชนออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

ด้วยเหตุนี้ แนวทางการกำหนดนโยบายด้านการเกษตร ตามแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วม จึงเป็นการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายที่มีความละเอียดอ่อนด้านการปฏิบัติการจริง เนื่องจากต้องอาศัย การศึกษาวิจัยเฉพาะด้านของนโยบาย แต่อย่างไรก็ตาม เป็นการร่วมพัฒนาในแง่ของการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางแนวนโยบาย ทำให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้ มองเห็นปัญหา เข้าใจปัญหา และแสวงหาวิธีการแก้ปัญหานั้นพื้นฐานที่ตนเองมีอยู่ได้ในอนาคต

ส่วนใหญ่ของเกษตรกรในกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สันทรายผลิตผักอินทรีย์ ผู้ที่ขายผักอินทรีย์มีตลาดเฉพาะที่สามารถขายผลผลิตได้เป็นประจำด้วยราคาที่ดีกว่าราคาผักที่ผลิตโดยใช้สารเคมี แต่เกษตรกร 2 รายที่ผลิตข้าวอินทรีย์ ไม่มีตลาดเฉพาะและไม่มีกระบวนการรับรอง

มาตรฐานข้าวอินทรีย์ เนื่องจากมีผู้ผลิตในพื้นที่น้อยราย ทำให้ต้องขายผลผลิตแก่โรงสีในราคาเดียวกับข้าวที่ผลิตโดยใช้สารเคมี ปรากฏการณ์นี้เป็นเกี่ยวกับการศึกษาของ ครุณี เจียรพินิจนันท์ (2546: 54-60) ที่พบว่า การขาดการสร้างความตระหนักด้านอินทรีย์ในพื้นที่ เป็นอุปสรรคประการหนึ่งของการเกษตรอินทรีย์

ปัญหาและอุปสรรค

จากเวทีชุมชนเพื่อศึกษาบริบทชุมชน พบประเด็นปัญหาทั่วไปของชุมชน 3 ประเด็น คือ 1) ปัญหาด้านการเสื่อมถอยของภูมิปัญญาดั้งเดิมของวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อในตำบลหลวงเหนือ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งในด้านการทำการเกษตร และการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชน เช่น การลงแขกหรือการเอามื้อเอววัน 2) ปัญหาระบบการผลิตซึ่งเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชน ได้แก่ อิทธิพลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต เช่น การเรียนแบบผู้อื่นที่สำเร็จ โดยไม่พิจารณาปัจจัยแวดล้อม 3) ปัญหาจากการกำหนดนโยบายด้านการเกษตรในปัจจุบัน โดยเฉพาะภาครัฐที่เป็นการกำหนดนโยบายด้านการแบกแยกส่วน และการไม่มีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดนโยบายด้านต่าง ๆ ผลที่ตามมาคือการไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ในเวทีชุมชนเพื่อศึกษาบริบทชุมชน ยังได้กำหนดปัญหาเฉพาะของเกษตรกรที่ทำการเกษตรรูปแบบต่าง ๆ เห็นได้ว่าแม้เกษตรกรส่วนหนึ่งจะได้เปลี่ยนรูปแบบการเกษตรออกจากเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวแล้วก็ตาม ปัญหาเดิมที่ติดค้างมาตั้งแต่การทำเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวยังปรากฏอยู่ ปัญหาสำคัญมีในการเกษตรทุกรูปแบบ คือปัญหานี้สิน เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ระบุว่าการขาดองค์ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์เป็นปัญหาด้วย ขณะที่เกษตรกรผู้ทำเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวไม่ระบุว่าการขาดองค์ความรู้เป็นปัญหา

ในส่วนของเทศบาล โครงสร้างของเทศบาลตำบล ตามกฎหมายมิได้เปิดโอกาสให้ประชาชน หรือผู้นำท้องถิ่นที่ไม่เป็นทางการ เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลโดยตรง ทำให้การแสดงบทบาทที่จะมีส่วนร่วมลดลง ส่วนผู้นำที่เป็นสมาชิกสภาเทศบาลตำบล ยังไม่ค่อยเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของตนเองมากเท่าที่ควร ทำให้การดำเนินงานของเทศบาลตำบลไม่มีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควรและผู้นำที่เป็นสมาชิกเทศบาล ยังไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองมากเท่าที่ควร ทำให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินนโยบายของเทศบาลตำบลไม่มีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร เพราะการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาชุมชนในทุก ๆ ด้าน ส่วนมากชาวบ้านจะฝากปัญหาไว้กับทางผู้นำเป็นหลัก โดยที่สำคัญ คือปัญหาการขาด

ความสามัคคีกันภายในชุมชน ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเมืองท้องถิ่น จนถึงการเมืองระดับชาติ ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ต่างคนต่างอยู่

ข้อเสนอแนะ

1. ชุมชนและเทศบาลตำบลวงเหนือควรร่วมกันพิจารณาให้ความสำคัญกับการรักษาอัตลักษณ์ของไทลื้อ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน
2. เทศบาลตำบลวงเหนือควรส่งเสริมงานวิจัยท้องถิ่น ซึ่งมีกระบวนการให้ชุมชนได้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหาของตนเอง ทั้งสามารถรวมกลุ่มแก้ปัญหานั้น ๆ
3. เทศบาลตำบลวงเหนือควรให้ความสำคัญแก้ปัญหาการเกษตรและสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดงบประมาณสนับสนุนมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
4. เกษตรกรที่ประสบปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจและสุขภาพจากการทำการเกษตรตามกระแสหลัก การเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อขาย ควรได้พิจารณาปรับแนวทางของเกษตรกรและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรบริโภค เป็นการเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรปลอดภัยที่เน้นการผลิตเพื่อการบริโภค โดยลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก
5. กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สันทรายและเทศบาลตำบลวงเหนือควรร่วมกันพิจารณาและดำเนินการแก้ปัญหาที่กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สันทรายประสบอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ ปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านการขยายกลุ่ม ด้านการจัดระบบข้อมูล และปัญหาตลาดข้าวอินทรีย์
6. ในอนาคตเทศบาลตำบลวงเหนือควรมีการพิจารณาปรับปรุงโครงสร้าง โดยเปิดโอกาสให้ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มผู้นำองค์กรที่เป็นกลุ่มสตรีหรือกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มเยาวชนและกลุ่มต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน กระบวนการกำหนดนโยบายของเทศบาลตำบลให้มากขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง. 2542. **กำนัน ผู้ใหญ่บ้านยุคใหม่**. กรุงเทพฯ: กรม.
- กรมการพัฒนาชุมชน กองพัฒนาสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม. 2538. **ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านจากเขตพัฒนา**. กรุงเทพฯ: กรม.
- กรมการพัฒนาชุมชน กองวิจัยและประเมินผล. 2529. **รายงานการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์กรสตรีในการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณี กพสม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.
- กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่. 2553. **แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล พ.ศ. 2551-2553**. เชียงใหม่: ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลลวงเหนือ.
- กัญญารัตน์ อันตระกูล. 2540. **การปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกรในชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท**. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2528. **พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท**. กรุงเทพฯ: สภาคาทอติกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กฤตภาส ใบแก้ววุฒิ. สมาชิกเทศบาลตำบลลวงเหนือ. 2552. สัมภาษณ์. 18 กรกฎาคม.
- คมสันท์ เกษมสันต์. 2550. **การยอมรับเทคโนโลยีการปลูกกล้วยเหลืองอินทรีย์ของเกษตรกรในเขตพื้นที่อำเภอแม่ริม และอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- จूरีย์ สุนันดา. 2552. สัมภาษณ์. 19 กรกฎาคม.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2526. **“การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท” การศึกษาเพื่อการพัฒนาสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2541. **ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา**. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยวรรณกรรม.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. 2533. **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาในภาคเหนือ : รัฐบาลหมู่บ้านในไทยคดีศึกษา**. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชูเกียรติ ธีสุวรรณ. 2531. **ทฤษฎีและปฏิบัติเรื่อง การพัฒนาโครงการ และการประเมินโครงการ การศึกษานอกระบบ**. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เชิด สุนันดา. สมาชิกเทศบาลตำบลลวงเหนือ. 2552. สัมภาษณ์. 18 กรกฎาคม.

- เชิษรศรี วิวิธศิริ. 2534. จิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ณัฐพร ชลาชนานาวิน. 2544. “ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินนโยบายเกษตรของรัฐบาล ศึกษากรณี นโยบายเกษตรอินทรีย์” [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.newwavefarmer.com/forum/index.php?topic=398.30;wap2> (19 มีนาคม 2552).
- ดวงแก้ว สะอาดล้วน. สมาชิกเทศบาลตำบลลวงเหนือ. 2552. สัมภาษณ์. 18 กรกฎาคม. ครุณี เจียรพินิจนันท์. 2546. “ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรไม่เลือกวิธีการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์” [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.newwavefarmer.com/forum/index.php?topic=398.30;wap2> (19 มีนาคม 2552).
- เทศบาลตำบลลวงเหนือ. 2550. แผนพัฒนาตำบล 5 ปี (พ.ศ. 2545-2549). เชียงใหม่: เทศบาลตำบลลวงเหนือ.
- _____. 2553. แผนพัฒนาตำบลสามปี พ.ศ. 2550-2552 เพิ่มเติม ครั้งที่ 1/2550. เชียงใหม่: เทศบาลตำบลลวงเหนือ.
- _____. 2554. งบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2554. เชียงใหม่: เทศบาลตำบลลวงเหนือ.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2533. แนวทางในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2531. ทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ: หมู่บ้าน.
- บังอร ฤทธิภักดี. 2528. การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานสาธารณสุขมูลฐาน : ศึกษากรณีศึกษาระดับหมู่บ้าน. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บาลเย็น สุนันดา. สมาชิกเทศบาลตำบลลวงเหนือ. 2552. สัมภาษณ์. 19 กรกฎาคม.
- บาลเย็น สุนันดา และทีมวิจัยชุมชนตำบลลวงเหนือ. 2551. กระบวนการและรูปแบบการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นในตำบลลวงเหนือ อำเภอคอดยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค).
- ประเทือง ภูมิภักทรคม. 2540. การปรับตัวเกษตรกร: ทฤษฎีและการประยุกต์. กรุงเทพฯ: โอเคียนสโตร์.
- ประเวศ วะสี. 2536. บนเส้นทางชีวิต. กรุงเทพฯ: ชวบ้าน.
- _____. 2550. การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพและความสุข. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: กรีน-ปัญญาญาณ.

- ปรัชญา เวสารัชช์. 2528. รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนา
ชนบท. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิจิตร รัตตกุล. 2540. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนากรุงเทพมหานครตามโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้ง.
- พัทธา สายหู. 2536. กลไกของสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภักพัฒน์ ทิพย์ประไพ. 2540. แนวคิดวิธีการผลิตแบบเอื้อเกี่ยวกับการอธิบายหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- มาลัย มโนวงศ์. 2552. สัมภาษณ์. 19 กรกฎาคม.
- ยูวัฒน์ วุฒิเมธี. 2526. หลักการพัฒนาชุมชนโดยกระบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ:
อนุเคราะห์ไทย.
- รุ่งเรือง ลาตบัวขาว. 2548. การปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ของ
เกษตรกรบ้านนาฬิกา ตำบลสะลวง อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่:
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วงศ์ ไตรพิทักษ์. 2544. ความต้องการความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลใน
ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิญญู พันธุ์โต. 2545. ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำเกษตรไปสู่เกษตรอินทรีย์ ตำบล
บ้านปิ่น อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วุฒิชัย จ้างง. 2521. การเรียนรู้: ทฤษฎีเบื้องต้นและการประยุกต์. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2541. ทฤษฎีและเทคนิคการปรับปรุงพฤติกรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ บุญยชัย. 2552. สัมภาษณ์. 18 กรกฎาคม.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สุวรรณ บัวบาน. 2528. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของ
ชุมชนสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สร้อยดี อ่องสกุล. 2529. ประวัติศาสตร์ล้านนา. เชียงใหม่: โครงการข้อเสนอแนะด้านการศึกษา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง.
2550. การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักงาน.

สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์. 2553. “การจัดการฟาร์มทั่วไป”. [ระบบออนไลน์].

แหล่งที่มา <http://www.surinorganic.com/index.php?type=news&readid=28&status=read&index=> มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (18 มีนาคม 2553).

เสรี พงษ์พิศ. 2532. **ไวยากรณ์ในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

สุพัตรา สุภาพ. 2528. **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภัทรา เทพรณี. สมาชิกเทศบาลตำบลลวงเหนือ. 2552. สัมภาษณ์. 18 กรกฎาคม.

สุภาภรณ์ จันทร์วนิช. 2534. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภาวดี ทรงพรพาณิชย์. 2545. **การพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนตำบลท่าอากาศยาน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน**. โครงการวิจัย รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. ลำพูน: องค์การบริหารส่วนตำบลท่าอากาศยาน.

แสงระวี อนันตพานิช. 2544. **วัฒนธรรมย่อย : นัยที่แฝงเร้นของโรคเอดส์**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ.

อรพิน แสงสว่าง. 2539. **จิตวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สยามประเสริฐการพิมพ์.

อภินันท์ รพีพัฒน์. 2527. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย”. น. 51, 101, 320. ใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ) **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: ศูนย์นโยบายสาธารณะสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

อภิชัย พันธเสน. 2539. **ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์.

อังคณา ทาลัดชัย. 2548. **พัฒนาการและวิธีการสร้างความรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนภาคเหนือ**. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ไอลดา ยาห้วม. 2547. **การเปลี่ยนแปลงการใช้พลังงานในกิจกรรมของครัวเรือนเกษตรกรในชนบท**. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อุณา นพคุณ. 2528. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา”. น. 103 – 105. ใน โอวาท สุทธนารักษ์ (บรรณาธิการ). **การศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน**. กรุงเทพฯ: สารมวลชน.

โอวาท สุทธนารักษ์. 2531. **บทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาเพื่อพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน**. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไฮม, แฟรงค์ แองกอล์ฟ, อคิน รพีพัฒน์ (ม.ร.ว.) และ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2524. **คู่มือนักพัฒนา :**

วิธีทำงานกับเกษตรกร แปลโดย บัณฑิต อ่อนคำ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Google Earth. 2554. “ภาพถ่ายทางอากาศของพื้นที่เทศบาลตำบลวงเหนือ”. [ระบบออนไลน์].

แหล่งที่มา <http://www.google.co.th> (11 มกราคม 2554).

Rogers. E.M. 1983. **Diffusion of Innovation**. 3rd ed. New York: The Free press.

ภาพผนวก 1 กิจกรรมวางแผนการดำเนินงานระยะที่ 1

ภาพผนวก 2 กิจกรรมสนทนากลุ่มย่อยกับแกนนำเกษตรและผู้นำชุมชน (ชี้แจงเป้าหมายของการวิจัย)

ภาพผนวก 3 กิจกรรมประชุมที่มหาวิทยาลัยเพื่อชี้แจงโครงการวิจัยพร้อมอาจารย์ที่ปรึกษาและพี่เลี้ยง

ภาพผนวก 4 กิจกรรมประชุมชี้แจงทำความเข้าใจตัวแทนกลุ่มเกษตร พร้อมเรียนรู้การทำบ่อก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์

ภาพผนวก 5 กิจกรรมประชุมทีมวางแผนศึกษารูปแบบการเกษตรพร้อมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหมอดินอาสา

ภาพผนวก 6 กิจกรรมประชุมทีมวิจัยสรุปบทเรียนการศึกษารับทกลุ่มเกษตร และรูปแบบการเกษตร

ภาพผนวก 7 กิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านวังธาร ครั้งที่ 1

ภาพผนวก 8 กิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรกรบ้านวังธารครั้งที่ 2 พร้อมเรียนรู้การทำปุ๋ยหมักแบบเติมอากาศ

ภาพผนวก 9 กิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรกรบ้านหลวงเหนือ ครั้งที่ 1 พร้อมเรียนรู้การทำปุ๋ยหมักแบบเติมอากาศ

ภาพผนวก 10 กิจกรรมประชุมสรุปบทเรียนทีมวิจัยและกำหนดทิศทางการทำงาน

ภาพผนวก 11 กิจกรรมประชุมทีมวิจัยสรุปบทเรียนการศึกษาริบทกลุ่มเกษตรกรและรูปแบบการเกษตร (ต่อเนื่อง)

ภาพผนวก 12 กิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านสันทรายครั้งที่ 1

ภาพผนวก 13 กิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านช้างน้ำ ครั้งที่ 1 พร้อมเรียนรู้การทำปุ๋ยหมักเติมอากาศ

ภาพผนวก 14 กิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มแกนนำเกษตรบ้านสันทรายครั้งที่ 2

ภาพผนวก 15 กิจกรรมประชุมสรุปบทเรียนทีมวิจัยการศึกษาด้านการเกษตร

ภาพผนวก 16 กิจกรรมวางแผนการศึกษาดูงานระยะที่ 1 (แกนนำเกษตรกร)

ภาพผนวก 17 กิจกรรมการศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ โครงการหลวงทุ่งหลวง

ภาพผนวก 18 กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่2

ภาพผนวก 19 กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่3

ภาพผนวก 20 กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่4

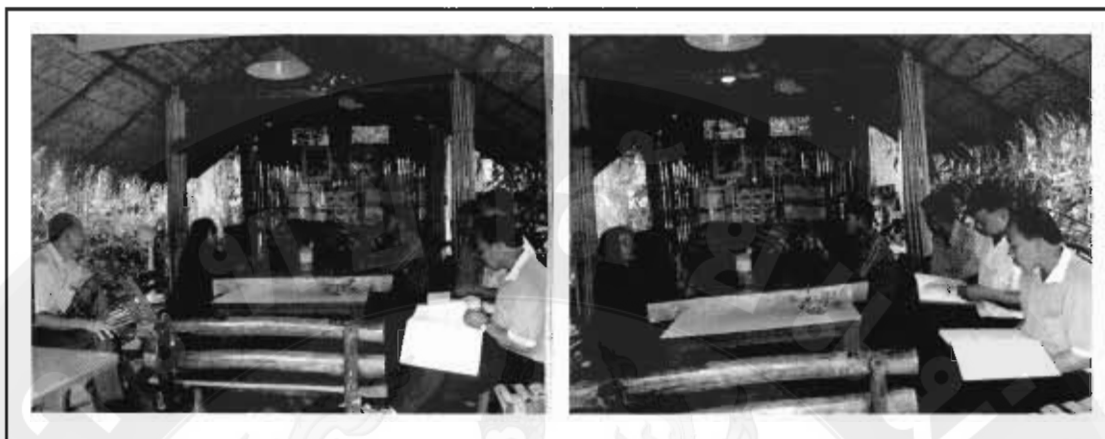
ภาพผนวก 21 กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่ 5

ภาพผนวก 22 กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่ 5

ภาพผนวก 23 กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่ 6

ภาพผนวก 24 กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่ 7

ภาพผนวก 25 กิจกรรมออกแบบข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน หมู่ที่ 8

ภาพผนวก 26 กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 2

ภาพผนวก 27 กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 3

ภาพผนวก 28 กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 6

ภาพผนวก 29 กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 4

ภาพผนวก 30 กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 5

ภาพผนวก 31 กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 7

ภาพผนวก 32 กิจกรรมประชุมร่างนโยบายด้านการเกษตร หมู่ที่ 8

ภาคผนวก ข

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายนเรศ วงศ์คม
เกิดเมื่อ	11 มีนาคม 2517
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2530 มัธยมศึกษาตอนปลาย การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2543 ปริญญาตรีศิลปศาสตร สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2542-2551 ประธานหน่วยกู้ภัยก้ำปู อำเภอสันกำแพงเชียงใหม่ พ.ศ. 2551-2553 เลขานุการพรรคประชาธิปัตย์ สาขาจังหวัดเชียงใหม่ ลำดับที่ 171 พ.ศ. 2553-ปัจจุบัน ผู้ช่วยดำเนินงานสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พลเอกพิชานุมเมธ ม่วงมณี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แบบสัดส่วน กลุ่มจังหวัดที่ 1 ภาคเหนือตอนบน พรรคประชาธิปัตย์